सिरानचोक गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना

२०७७

सिरानचोक गाउँपालिकाको कार्यालय

छोप्राक, गोरखा

मंसिर २०७७

शीर्षक	**सिरानचोक गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना, २०७७**
गाउँपालिका	सिरानचोक गाउँपालिका, गोरखा
प्राविधिक सहयोग	सेमिड नेपाल, एकान्तकुना, ललितपुर
समन्वय र सहयोग	पूर्णिमा (नेपालमा भूकम्पपछिको पुनस्थापन कार्यक्रम/मोट म्याकडोनाल्ड)
मिति	मंसिर, २०७७

सिरानचोक गाउँपालिकाको निर्णय वमोजिम पूर्णिमा (नेपालमा भूकम्पपछिको पुनस्थापन कार्यक्रम/मोट म्याकडोनाल्ड) को आर्थिक सहयोगमा सेन्टर फर इम्पावरमेन्ट, इनोभेसन एण्ड डेभलपमेन्ट (सेमिड) नेपालको प्राविधिक सहयोगमा प्रस्तुत राजश्व सुधार कार्ययोजना तयार गरिएको हो ।

यस कार्ययोजनाको तयारीका क्रममा कोरोना संक्रमणका कारण अपेक्षाबमोजिम स्थलगत सर्वेक्षण गर्न नसकिएकाले गाउँपालिकाबाट उपलब्ध तथ्यांक तथा गाउँपालिकाका पदाधिकारी र सरोकारवालाहरुसँग विभिन्न समयमा विद्युतीय माध्यमबाट भएका छलफलहरुका आधारमा प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरी प्रस्तुत (अनुसूची–४) उक्त मस्यौदामा प्राप्त सुझाव समावेश गरी मिति २०७७ असोज २६ गतेका दिन गाउँपालिकाको पदाधिकारीका साथै निजीक्षेत्र र नागरिक समाजका पदाधिकारीहरूको उपस्थिति (अनुसूची–५) मा सिरानचोक गाउँपालिका, चित्रेपोखरीमा भएको मस्यौदा प्रमाणीकरण अन्तरक्रिया तथा अभिमुखीकरणमा प्राप्त सुझावहरू समेतलाई उपयुक्तता अनुसार समेटेर यो अन्तिम मस्यौदा तयार गरिएको छ ।

यस कार्यमा सघाउनु हुने गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री राजु गुरुङ्ग, उपाध्यक्ष श्री रीता देवकोटा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री राजन भट्टराई तथा अन्य पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरू सबैलाई धन्यवाद दिन चाहन्छौं । यसै गरी यस महत्वपूर्ण कार्यमा समन्वय तथा सहजीकरण गर्नुहुने पूर्णिमा परियोजनाका श्री सन्तोष विष्ट, श्री विकास पन्थी, श्री गीता लिम्बु, श्री अर्जुन विश्वकर्मा, श्री शेरबहादुर बोहोरा लगायत सम्पूर्ण टोलीलाई विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्दछौं ।

प्रस्तुत कार्ययोजनाको कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको आन्तरिक राजश्वमा अपेक्षा अनुरुप स्रोत परिचालन र व्यवस्थापन क्षमतामा अभिवृद्धि भई स्थानीय सेवा प्रवाहमा सुधार हुने विश्वास र यस कार्ययोजनाको सफलतापूर्वक कार्यान्वयनका लागि सिरानचोक गाउँपालिकालाई शुभकामना समेत व्यक्त गर्दछौं ।

सेमिड नेपाल,
एकान्तकुना, ललितपुर

विषय सूची

परिच्छेद – एक : परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ स्थानीय राजश्व परिचालनको सैद्धान्तिक मान्यता १

१.३ राजश्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य २

१.४ योजनाले राखेका उद्देश्यहरु ३

१.५ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया ३

१.६ योजनाका सीमाहरु ६

परिच्छेद – दुई : सिरानचोक गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय ८

२.१ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय . ८

२.२ गाउँपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था ११

२.३ गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था . १२

परिच्छेद – तीन : गाउँपालिकाको राजश्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता १३

३.१ स्थानीय तहको राजश्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था . १३

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था १३

३.१.२ कानुनी व्यवस्था १३

३.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको बर्तमान अवस्था १९

३.३ आन्तरिक राजश्व संकलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण २०

३.३.१ कर राजश्व २१

३.३.२ गैर कर राजश्व ३२

परिच्छेद – चार : आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था ४०

४.१ राजश्व परिचालन सम्बन्धी नीति ४०

४.२ आन्तरिक राजश्व संकलनका लागि संस्थागत क्षमता ४१

४.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालन ४२

४.४ राजश्व परिचालनमा रहेका सवालहरू ४३

परिच्छेद – पाँच : राजश्व सुधार कार्ययोजना ४७

५.१ गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना ४७

५.१.१ रणनीति तथा कार्यनीति ४७

५.१.२ राजश्व सुधार कार्ययोजना ४९

परिच्छेद – छ : आगामी तीन बर्षको आय प्रक्षेपण ५४

६.१ राजश्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजश्व प्रक्षेपण ५४

परिच्छेद – सातः अपेक्षित नतिजा ५८

परिच्छेद – आठ : अनुगमन तथा मूल्यांकन ५९

अनुसूचीहरु ६१

अनुसूची १ : राजश्व सम्भावना विश्लेषणका आधारहरु ६१

अनुसूची २ : गाउँपालिकाको आगामी तीन आर्थिक बर्षको राजश्व प्रक्षेपण ६८

अनुसूची ३ : तथ्याङ्क/सूचना संकलनका लागि प्रयोग गरिएको फारम तथा सूची ७५

अनुसूची ४ : मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुति कार्याशालाका सहभागीहरुको विवरण ७६

अनुसूची ५ : मस्यौदा प्रमाणीकरण तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रमका सहभागी विवरण र झलकहरु ७६

अनुसूची ६ : सन्दर्भ सामग्रीहरू ७८

परिच्छेद – एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले राज्य शक्तिको प्रयोग संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले गर्ने गरी तीनवटै तहको सरकारको कार्यजिम्मेवारी निर्धारण गरेको छ । संविधानले तीन तहका सरकारहरु वीच अधिकार बाडफाँड गरी उक्त अधिकारको कार्यान्वयनका लागि वित्तीय स्रोतको व्यवस्था गरेको छ । यसै बमोजिम स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्यजिम्मेवारी पुरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको परिपूर्तिका लागि अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण, राजश्व वाँडफाँड र आन्तरिक स्रोत परिचालन गर्ने व्यवस्था छ ।

अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण अन्तर्गत संघ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान स्थानीय तहले प्राप्त गर्दछन् । त्यसैगरी संघ तथा प्रदेश सरकारबाट असुल हुने राजश्व तथा प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रकमको निश्चित प्रतिशत स्थानीय सरकारलाई बाँडफाँड हुने प्रावधान रहेको छ । यी अनुदान तथा राजश्व वाँडफाँडबाट प्राप्त रकमले मात्र स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता पुरा हुन सक्दैन । खर्च आवश्यकता र स्रोतका बीच फासला कम गर्न राज्यको राजश्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच बाँडफाँड गरिएको छ । संघीय वित्त व्यवस्थाका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर करहरु लगाउने र उठाउने गरी राजश्व अधिकार समेत संबैधानिक रुपमै प्रदान गरिएकोछ । नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा स्थानीय तहहरुले आफ्नो बजेट व्यवस्थापन गर्न ऋण लिन सक्ने कानूनी व्यवस्था समेत गरिएको छ । नेपाल सरकारले ऋण लिने पूर्व स्वीकृतिको आधार सम्बन्धित स्थानीय सरकारको आन्तरिक स्रोतको परिमाण र दिगोपनालाई मानिएको छ ।

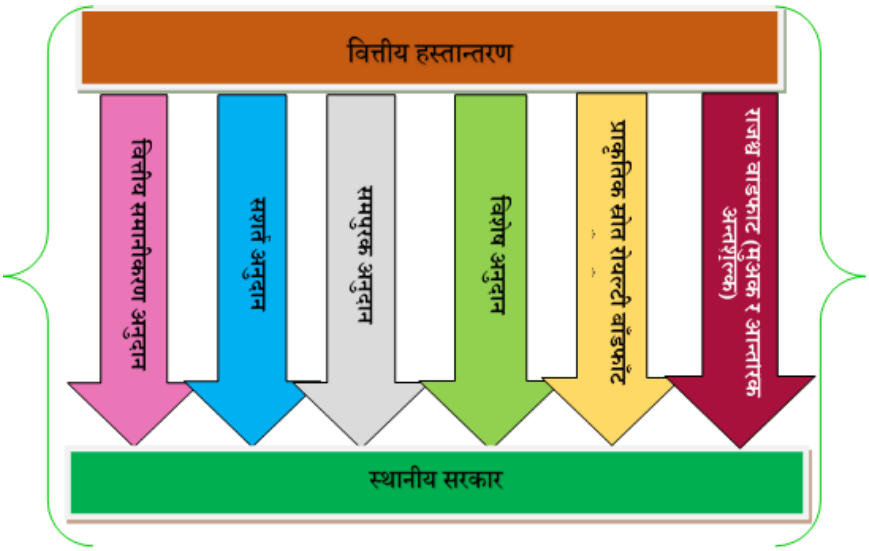

प्रस्तुत प्रतिवेदनमा सिरानचोक गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतको सम्भाव्यता, परिचालनको अवस्था र त्यसमा सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरुमा अध्ययन गरी नतिजा समावेश गरिएको छ । यो गाउँपालिका नेपालको प्रशासनिक विभाजन अनुसार गण्डकी प्रदेशको गोरखा जिल्लामा पर्ने उच्च पहाडी भूबनोटयुक्त रहेको छ । साविकका ७ वटा गाउँ विकास समितिहरु (केरावारी, थालाजुङ, छोप्राक, हर्मी, गाँखु, श्रीनाथकोट र जौवारी) मिलाएर बनेको यो गाउँपालिका गोरखा जिल्लाको पश्चिमी भेगमा पर्दछ ।

१.२ स्थानीय राजश्व परिचालनको सैद्धान्तिक मान्यता

स्थानीय राजश्वका स्रोतहरु स्थिर, विचलन नहुने, प्रशासन गर्न सहज हुने र निरन्तर रुपमा आम्दानी प्राप्त हुने किसिमको हुनुपर्ने सैद्धान्तिक मान्यता रहेको छ । स्थानीय राजश्व परिचालन गर्दा करदाताको तिर्न सक्ने क्षमता (Ability to Pay), करदाता मैत्री (Tax Payer Friendly), सवै

करदातालाई समता अर्थात समान व्यवहार हुने, विनियोजन दक्षता र खर्चमा प्रभावकारितालाई प्रोत्साहन गर्ने, पारदर्शिता र सुनिश्चितता रहेको, पर्याप्त स्रोत परिचालन हुने, र मितव्ययिता जस्ता पक्षहरुलाई पनि ध्यान दिनु पर्दछ ।

संविधान र कानून वमोजिम स्थानीय तहको व्यवस्था जनताको माग र आवश्यकतालाई सम्वोधन गरी जनताको सवभन्दा नजिकको सरकारका रुपमा शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, पशुस्वास्थ्य, खानेपानी, सरसफाई, फोहरमैला व्यवस्थापन, विपद व्यवस्थापन, यातायात व्यवस्थापन, आर्थिक उपार्जन र रोजगारी उपलब्ध गराउनका लागि भएको हो । स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिलाई आफ्नो राजनैतिक आकांक्षा र जनतासँग गरिएको प्रतिवद्धता पुरा गर्न तथा जनताले महसुस गर्नेगरी सुधार गर्न साधनको आवश्यकता हुन्छ तथा चुस्त, राम्रो र प्रभावकारी प्रशासन चाहिन्छ जसका लागि चाहेको स्थान वा विषयमा लगानी गर्ने स्वायत्तता चाहिन्छ । स्थानीय तहले स्वायत्तता उपयोग गर्ने सर्वोत्कृष्ठ उपाय भनेको आफ्नो खर्चको लागि आवश्यक रकमको व्यवस्था आफैले लगाएको करबाट संकलन गर्नु हो । स्थानीय तहले लगानी नगरे, रोजगारी सिर्जना नगरे, जनताको आम्दानीमा ध्यान नदिए, सार्वजनिक सेवा र पूर्वाधार विकासमा काम नगरे वा गुणस्तर नभए जनताले विश्वास गर्दैनन् भने व्यवसायीले पनि त्यस्ता स्थानमा वस्न रुचाउँदैनन् र अन्यत्र राम्रो सेवा र विकासका अवसर भएका स्थानमा बसाई सर्ने सम्भावना हुन्छ । आफ्नै नियन्त्रणमा भएको साधनले मात्र जनताका माग अनुसारका सेवा र सुविधा उपलब्ध गराउन तथा निर्वाचन क्षेत्रप्रति जवाफदेहिता बहन गर्न सजिलो हुन्छ । राजश्व परिचालनले साधनको व्यवस्थाका साथै सार्वजनिक उत्तरदायित्व पनि बढाउँछ । त्यसैले स्थानीय तहमा राजश्व परिचालन अपरिहार्य छ र यस्तो राजश्वको परिचालन व्यवसायिक, कार्यकुशल र प्रभावकारी हुनुपर्छ ।

१.३ राजश्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य

संविधानले तहगत सरकारलाई कार्यजिम्मेवारी निश्चित गरी ती जिम्मेवारीहरु पुरागर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्दा अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको अलावा आफ्नो अधिकारक्षेत्रमा तोकिएका स्रोतबाट अधिकार प्रदान गरिए अनुरुप स्थानीय तहले राजस्व परिचालन गरी साधन स्रोतको जोहो गर्दछन् । स्थानीय आवश्यकता पूरा गर्ने सामर्थ्य बृद्धिका लागि पनि आन्तरिक स्रोत परिचालनमा स्थानीय सरकारको क्षमता अभिबृद्धि हुन अपरिहार्य हुन्छ । अर्कोतर्फ स्थानीय तहलाई कर वा गैर कर वापत रकम तिर्ने स्थानीय निवासीहरुले आफुले तिरेको करको सदुपयोग भए नभएको निगरानी गर्ने र यस बिषयमा नियमित रुपमा आफ्नो गाउँपालिका /नगरपालिकासँग प्रश्न सोध्ने हुनाले स्थानीय गाउँपालिका/नगरपालिकाहरु पनि जनताप्रति उत्तरदायी हुने वातावरण सिर्जना हुन्छ । सेवा प्रवाहमा पनि सुधार हुन्छ र जनताको सन्तुष्टीको मात्रा पनि बढ्दैजान्छ । साथै आन्तरिक स्रोतबाट परिचालित राजस्व खर्च गर्दा बाह्य शर्त नहुने हुँदा आफ्नो कानून वमोजिम खर्च गर्न सक्ने भएकाले यसको मात्रा जति बढीभयो त्यति बढीमात्रामा स्थानीय तहले स्वायत्तता अनुभूति गर्दछन् । यसरी सरकारका तहले जति बढी स्वायत्ततापूर्वक काम गर्न पाउँछन् त्यति नै संघीयताको अभ्यास सफल र सुदृढ हुँदै स्थानीय माग र आवश्यकता वमोजिम विकास हुने अपेक्षा गरिएको हुन्छ ।

गाउँपालिकामा थप आन्तरिक राजस्व परिचालन गर्न यसको अधिकार क्षेत्रभित्रका सबै उपलब्ध आन्तरिक आयका स्रोतहरुबाट संभाव्य राजस्व परिचालन गर्नु अनिवार्य हुन्छ । यसमा सुधार ल्याउन गाउँपालिकाको वाह्य वातावरण तथा राजस्व प्रशासनको समेत विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैले राजश्व परिचालनमा सुधारका कृयाकलापहरु पहिचान गरी सोको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजश्वको प्रक्षेपण गर्न यो राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको हो । यस राजश्व सुधार कार्ययोजनाबाट गाउँपालिकालाई आफ्नो आन्तरिक आय परिचालनमा सुधारका साथै राजश्व प्रक्षेपणलाई यथार्थपरक,

समन्यायिक, सहभागितामूलक र वैज्ञानिक बनाई वजेट तर्जुमा प्रकृयालाई थप व्यबस्थित गर्न मद्दत पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । यसरी राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको औचित्यको शारांसलाई निम्न चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

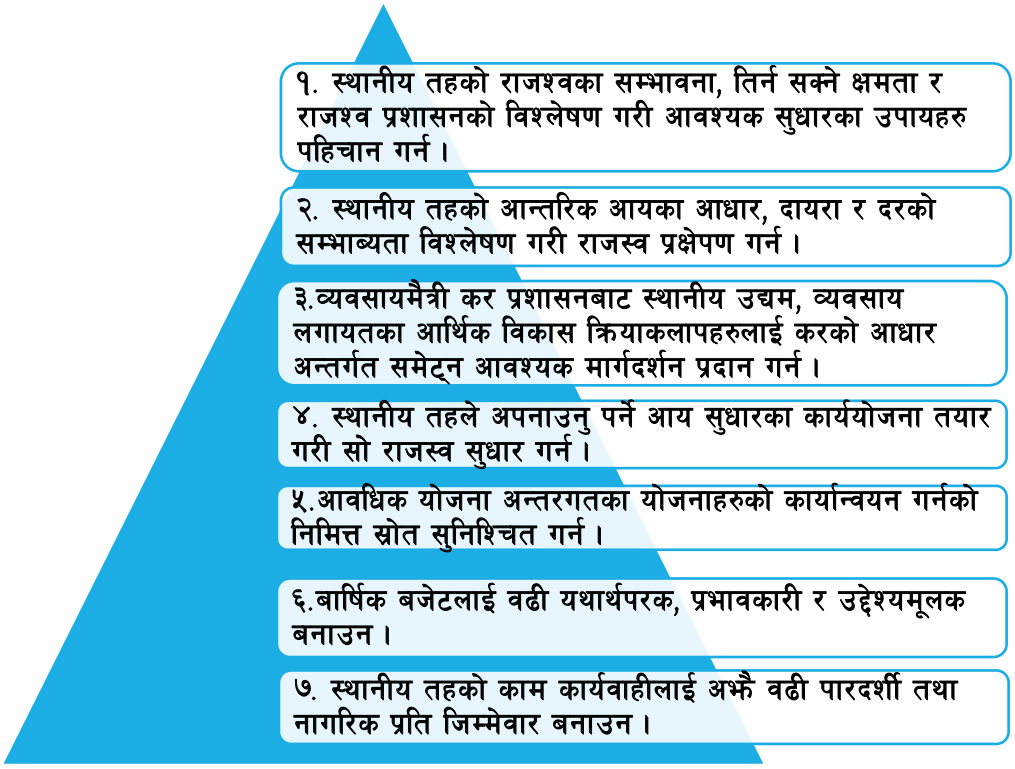

१.४ योजनाले राखेका उद्देश्यहरु

यस राजश्व सुधार योजना तर्जुमा गर्नुको प्रमुख उद्देश्य नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, अन्तरसरकारी वित्तीय व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र गाउँपालिकाका बार्षिक आर्थिक ऐनहरु बमोजिम गाउँपालिकाको राजश्व परिचालन क्षमताका आधारमा स्रोतहरुको सम्भाव्यता, जनताको कर तिर्न सक्ने क्षमता र गाउँपालिकाको राजश्व प्रशासनको विश्लेषण गरी आवश्यक सुधारका उपायहरु पहिचान गर्दै राजस्व अभिबृद्धि गर्न कार्यान्वयनयोग्य कार्ययोजना तयार गर्ने रहेको छ । बुँदागत रुपमा उद्देश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन् :

१. राजश्व परिचालनका सन्दर्भमा विद्यमान नीति, संरचना तथा विगतको आय परिचालनको अवस्था विश्लेषण गर्ने ।
२. गाउँपालिकाको वर्तमान आन्तरिक आयका आधार, दर र प्रशासकीय संचरनाको विश्लेषणको आधारमा सुधारका लागि सुझाव सहितको राजश्व प्रक्षेपण गर्ने ।
३. गाउँपालिकाले आन्तरिक राजश्व प्रभावकारी रुपमा संकलनका लागि अपनाउनु पर्ने रणनीति, कार्यनीति तथा प्रशासकीय सुधार सहितको राजश्व सुधार कार्य योजना तर्जुमा गरी स्वीकृतिका लागि सिफारिस गर्ने ।

१.५ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा प्रक्रियामा स्थानीय पदाधिकारी, कर्मचारी, सम्बन्धित समितिहरु र सरोकारवालाहरुको अपनत्व र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले सहभागितामूलक विधि अलवम्बन गरिएको थियो । यसको मार्गदर्शकका रुपमा संघीय मामिला तथा

सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी भएको स्थानीय तहको राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन २०७६ लाई लिइएको छ । साथै स्थानीय आवश्यकता अनुसार सम्भाव्य स्थानीय राजश्वका स्रोतहरुलाई समेट्ने उद्देश्यले तथ्यांक तथा सूचना संकलनका औजारहरुको आवश्यक परिमार्जन र सहजीकरण गरिएको थियो । संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्धारा जारी निर्देशिका वमोजिम कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरु यसप्रकार रहेका छन् ।

१ राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी निर्णय र समय सारिणी निर्धारण

२ योजना तर्जुमा कार्यदल गठन

३ योजना तर्जुमाका लागि आवश्यक सन्दर्भ सामग्रीहरु संकलन तथा अध्ययन

४ प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना

५ सूचना तथा तथ्यांक संकलन एवम् विश्लेषण

६ राजश्व सुधार कार्ययोजना तयारी (प्रारम्भिक)

७ योजनाको मस्यौदा तयारी

८ राजश्व सम्भावना विश्लेषण तथा राजश्व प्रक्षेपण

९ मस्यौदा प्रतिवेदन गाउँपालिकामा प्रस्तुति र सुझाव संकलन

१० मस्यौदा पुनरावलोकन र अन्तिम मस्यौदा तयारी

११ गाउँ कार्यपालिकामा छलफल र स्वीकृति

गाउँपालिकाले राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने कार्यक्रम तय गरी सो सम्बन्धमा भएको निर्णय अनुसार गरेको अनुरोधमा पूर्णिमा परियोजनाले जारी गरेको सूचनामा नै जानकारी भएको र सेमिडमार्फत यो कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने सम्झौता भएपछि गाउँपालिकासँग टेलिफोन संवादमा गाउँपालिकाका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा राजश्व सुधार कार्यदल गठन भएको जानकारी प्राप्त हुनुका साथै विभिन्न समयमा भएका छलफलहरुबाट गाउँपालिकाबाट आवश्यक सन्दर्भ सामग्री संकलन गरी अध्ययन टोलीलाई प्राप्त भएको थियो । यसैक्रममा विश्वव्यापी माहामारीका रुपमा रहेको कोभिड १९ का कारणले मन्त्रालयले निर्धारण गरेका उपर्युक्त चरणहरुमा उल्लिखित कृयाकलापहरुलाई निम्नलिखित बुँदाहरुमा समायोजन गरी कार्ययोजना तर्जुमा कार्य सम्पादन गरिएको छ ।

१. सन्दर्भ सामग्रीको संकलन तथा अध्ययन

यस चरणमा राजश्व सुधार कार्ययोजनासँग सान्दर्भिक सामग्रीहरुको संकलन तथा अध्ययन गरियो । यस अन्तर्गतका सामग्रीहरुमा Fiscal federalism in Nepal : Challenges and Opportunities

(RK Shah), Explening Property Tax in Developing Countries (Sepulveda and Vazquez), Federalism in Nepal (LBFC), नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (संशोधन सहित), अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४, आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐन २०७६, सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा लगानी ऐन २०७५, औद्योगिक नीति २०६७, व्यापार नीति २०७२, आपूर्ति नीति २०६९, औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७३ (संशोधन २०७६), प्राइभेट फर्म दर्ता ऐन, २०१४ (संशोधित २०७५) तथा नियमावली, २०३४ (संशोधित २०७६), साझेदारी ऐन, २०२० (संशोधन २०७५), कम्पनी ऐन, २०६३ (संशोधन २०७५),उपभोक्ता हित संरक्षण ऐन, २०७५, वन ऐन २०७६, सहकारी ऐन २०७५, राष्ट्रिय परिचय पत्र तथा पञ्जीकरण ऐन, २०७६ पन्ध्रौं योजना, नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम लगायतका संघीय नीति, ऐन, निमावली, योजना आदि रहेका छन् ।

यसैगरी प्रदेश सरकार अन्तर्गतका सम्बन्धित सन्दर्भ सामग्रीहरुमा गण्डकी प्रदेश आर्थिक ऐन २०७६, औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७५ आदि रहेका छन् ।

गाउँपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, आर्थिक ऐन, विनियोजन ऐन, आवधिक तथा रणनीतिक योजनाका साथै संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्धारा जारी गरेका सम्बन्धित नमूना कानूनहरु ॠादि हुन् ।

२. गाउँपालिकासँग सम्पर्क, छलफल र सूचना संकलन विधि निर्धारण

गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, पूर्णिमा कार्यक्रम अन्तर्गतका सल्लाहकारसँग जुम प्रविधिबाट प्रत्यक्ष छलफल गरी गाउँपालिकाले हालसम्म परिचालन गरिआएका कराधारहरु, राजस्व परिचालनको अवस्था, सुधार गर्न सकिने क्षेत्र, राजस्व प्रशासनको बर्तमान संरचना, यसमा सुधार गर्न सकिने क्षेत्र, पदाधिकारी तथा कर्मचारीको क्षमता विकासका सवालहरु र हाल तयार गर्न लार्गिको राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा र यसको प्रक्रियावारे जानकारी गराई गाउँपालिकाको भूमिका सम्बन्धमा स्पष्ट पारिएको थियो । यसैक्रममा कोभिड १९ को समस्या बढ्दै गई २०७६ चैत्र ११ गतेदेखि देशव्यापी बन्दावन्दीको घोषणा भएपछि राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यलाई बैकल्पिक विधिका रुपमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई उपयोग गर्ने रणनीति अवलम्बन गरियो ।

राजश्व सुधार कार्ययोजनाका लागि कार्यतालिका निर्धारण तथा कार्यजिम्मेवारी निर्धारण गरी आवश्यक सूचना संकलन फाराम गाउँपालिकामा पठाई सो सम्बन्धमा इमेल, टेलिफोन तथा जुम प्रविधिमार्फत स्पष्ट गराई गणक समेत व्यवस्था गरी सम्बन्धित सूचना, सामग्रीहरु गाउँपालिकाले संकलन गरी ३ हप्ताभित्र पठाउने प्रतिवद्धता प्राप्त भयो । प्राप्त सूचनाका आधारमा राजश्वको स्थानीय अवस्थावारे जानकारी हासिल हुनुका साथै मुख्य सवालहरु पहिचान गर्न मद्दत पुग्यो ।

३. तथ्यांक तथा सूचना विश्लेषण

संकलित गाउँपालिकाको विगतका आय तथा व्यय, आर्थिक ऐन तथा विनियोजन ऐन, नीति तथा कानूनहरु र पूर्वनिर्धारित प्रश्नावली तथा ढाँचामा गाउँपालिका र वडास्तरका प्राथमिक तथा द्धितीय स्रोतबाट प्राप्त तथ्यांक तथा सूचनाहरु विश्लेषण गरियो । जसबाट कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी अपुग सूचना, अस्पष्टता र मुख्य सवाल सम्बन्धी जानकारी भयो ।

यी विषयमा थप प्रष्टताका लागि गाउँपालिका पदाधिकारी, कर्मचारीहरु र सरोकारवालाहरुसँग जुम प्रविधिको प्रयोग गरी भएको अन्तर्क्रियामा एक आपसमा प्रष्ट हुनुपर्ने विषय, गाउँपालिकाले भोगिरहेका चुनौतिहरु, अपेक्षा र आवश्यकता बारेमा जानकारी आदान प्रदान भयो । त्यसपछि सवै प्राप्त सूचनाहरु र अन्तर्क्रियाबाट प्राप्त वस्तुस्थिति वारेको थप स्पष्टता पछि केही अझ स्पष्ट

हुनुपर्ने बिषयहरुमा पूर्णिमा सल्लाहाकार र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा लेखा अधिकृतसँग टेलीफोन छलफल गरी स्पष्ट भएपछि सोही आधारमा राजश्व सुधार कार्ययोजनाको प्रथम मस्यौदा प्रतिवेदन तयार गरी गाउँपालिकालाई उपलब्ध गराइयो । साथै उक्त मस्यौदा वारे पुनः जुम प्रविधिको प्रयोग गरी दफावार छलफल गरिने बारे समेत अवगत गराउँदै गाउँपालिकालाई राजश्वका देहाय विषयमा अभिमुखीकरण गर्नुपर्ने विषयमा समेत जानकारी दिइयो ।

क) स्थानीय करको सिद्धान्त, गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्थाहरु, राजश्व परिचालन सम्बन्धमा नेपालका गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरुले गरेका असल अभ्यासहरुका विषयमा अभिमुखीकरण तथा अन्तर्क्रिया ।

ख) स्थानीय व्यवसाय दर्ता, नवीकरण र त्यसको महत्वका विषयमा निजी क्षेत्रलाई अभिमुखीकरण गरी स्थानीय कर सम्बन्धी बुझाईमा सुधार ।

ग) करको दर र दायरा बृद्धिमा गाउँपालिकाको भूमिका एवं राजश्व प्रशासन र राजश्व परिचालनमा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशिता सम्बन्धी जानकारी अभिवृद्धि ।

घ) गाउँपालिकाको आन्तरिक राजश्वको वर्तमान अवस्थामा भएको उपयोग सम्बन्धी लोखाजोखा तथा स्थानीय सरकारहरुले गरेका राजश्वको र उपयोग वारे जानकारी ।

४. राजश्व सुधार कार्ययोजना तयारी तथा राजश्व प्रक्षेपण

बुँदा नं. १ देखि ३ सम्मका क्रियाकलापहरु तथा प्राप्त सूचनाको विश्लेषणका आधारमा पहिचान भएको वार्षिक कुल संभाव्यता र सोबाट प्राप्त हुन सक्ने राजश्वलाई आगामी तीन आर्थिक वर्षका लागि प्रक्षेपण गरियो । यसरी तर्जुमा भएको मस्यौदालाई गाउँपालिका तथा मोटम्याकडोनाल्ड/पूर्णिमा कार्यक्रम र गाउँपालिका मार्फत संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमा आवश्यक पुनरावलोकन तथा सुझावका लागि प्रस्तुत भई प्राप्त सुझावलाई समावेश गरेर अन्तिम मस्यौदा तयार गरी गाउँपालिकामा पेश गरिएको हो ।

५. राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन तथा अनुशरण

यसरी गाउँपालिकामा प्रस्तुत गरिएको राजस्व सुधार कार्ययोजनालाई गाउँपालिकाले आवश्यक छलफल तथा स्वीकृति गरी कार्यान्वयन गर्ने र कार्ययोजना बमोजिम कार्य भए नभएको भन्ने बारेमा समय समयमा समीक्षा र आवश्यकता अनुसार सुधार गर्न छलफल गर्न नियमित रुपमा गर्ने अनुगमन सम्बन्धी सुझाव गरिएकोछ ।

उपर्युक्त पाँचवटा बुँदाहरु बाहेक राजश्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्दा चाल्नुपर्ने रणनीति र क्रियाकलाप तथा राजस्व परिचालनका सम्वन्धमा गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुलाई प्रशिक्षण गर्ने कार्य समेत गाउँपालिका कार्यालयमै गई सम्पन्न गरियो (असोज २६, २०७७) ।

१.६ योजनाका सीमाहरु

प्रस्तुत राजश्व सुधार कार्ययोजना निम्नानुसारका सीमामा रही तयार गरिएको छ ।

१. प्रस्तुत अध्ययन गाउँपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त अभिलेख तथा दस्तावेज, गाउँपालिकाका पदाधिकारीहरु तथा सम्बन्धित कर्मचारीहरु र अन्य सरोकारवालाहरुसँग गरिएको अन्तर्क्रिया तथा कार्यशालाबाट प्राप्त सूचनाको आधारमा तयार गरिएको हो ।

२. संघ तथा प्रदेश सरकारबाट गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने राजश्व बाँडफाँट र समानीकरण अनुदानको रकम प्रक्षेपण हालको अभिलेखलाई आधार मानी वार्षिक १०% ले बृद्धि हुने

अनुमान गरी लेखाजोखा गरिएको तथा गाउँपालिकाबाट प्राप्त हुने राजश्वमा केन्द्रित रही योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

३. राजश्व प्रक्षेपण गर्ने क्रममा आधिकारिक एवं प्रमाणिक तथ्यांक नभएको अवस्थामा सहभागीहरुसँगको अन्तर्क्रियाबाट सम्पुष्टि गरिएको थियो ।

४. गाउँपालिकाको गठन भएको ३ वर्ष पनि पुरा नभएको र अभिलेख पनि व्यवस्थित भैनसकेले ऐतिहासिक प्रवत्ति देखिने तथ्यांकीय विश्लेषणका लागि आवश्यक तथ्यांक र सूचनाको अभावमा स्टाटिस्टिकल टुल्सहरुको प्रयोग गरी विश्लेषण तथा प्रक्षेपण गर्न सकिएको छैन ।

परिच्छेद – दुई : सिरानचोक गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

गाउँपालिकाको राजश्वको सम्भाव्यता पहिचान, परिचालन र व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति, आर्थिक गतिविधि, मानवीय संसाधन तथा भौतिक स्रोत साधन लगायतको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय, मानव संसाधनको अवस्था र गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.१ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय .

सिरानचोक गाउँपालिकाले आफ्नो वस्तुस्थिति वारे यथार्थ जानकारी भई सोही आधारमा आवश्यकता पहिचान, योजना तर्जुमा तथा नीति निर्माणका लागि घरधुरी सर्भेक्षण गरी गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७६ तयार गरेको छ । उक्त पार्श्वचित्र तथा अन्य द्वितीय स्रोतका सूचनाका आधारमा गाउँपालिकाको परिचय संक्षेपमा यसप्रकार रहेको छ ।

अवस्थिति : सिरानचोक गाउँपालिका, नेपालको प्रशासनिक विभाजन अनुसार गण्डकी प्रदेशमा अवस्थित गोरखा जिल्लाको मध्यभागको उच्च पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित छ । भौगोलिक रुपमा २८° ००' ४४.३८" देखि २८° ०९' ३०.९७" उत्तरी अक्षांश र ८४° ३०' ४०.६१" देखि २८° ३९' ५८.९९" पूर्वी देशान्तर र समुन्द्री सतहबाट ४३४ मि.देखि १९७३ मि.को उचाईसम्म फैलिएको पहाडि भूबनोट भएको गाउँपालिका हो । प्रशासकीय हिसाबमा यस गाउँपालिका तत्कालीन ७ वटा गाउँ विकास समितिहरु (केरावारी, थालाजुङ, छोप्राक, हर्मी, गाँखु, श्रीनाथकोट र जौवारी) समावेश भई ८ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ ।

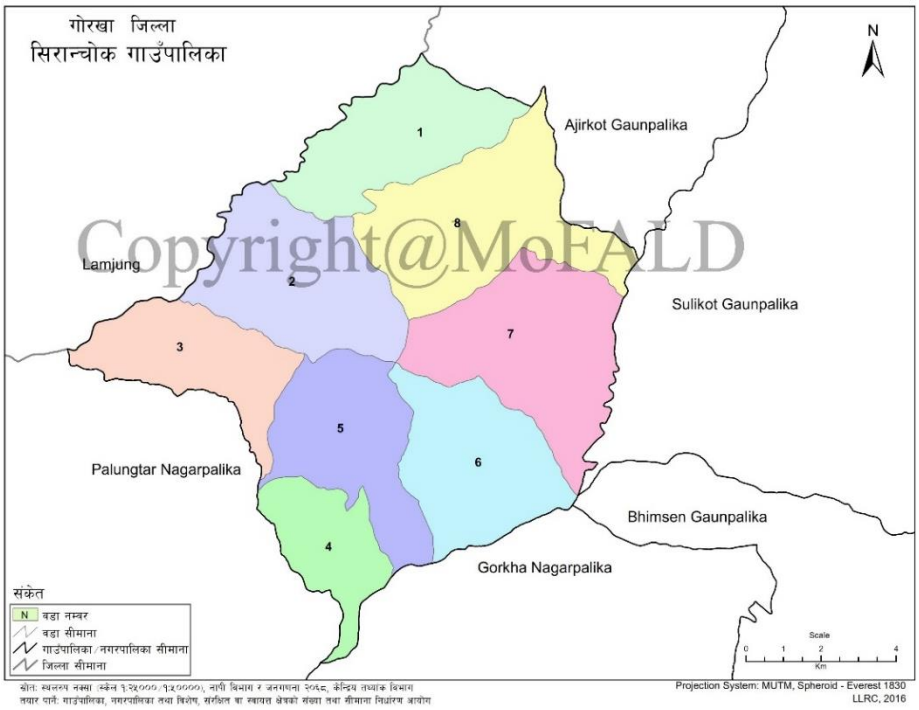

ऐतिहासिक सन्दर्भ : ऐतिहासिक, पुरातात्विक गढी (जेठाकोट, माइलाकोट, कान्छाकोट) एवं श्रीनाथ बाबा र श्रीनाथ मण्डली, जोगी गुफा भन्ने स्थानमा रहेको महादेव शिवालय समेत रहेको सिरानचोक गाउँपालिकाको नामाकरण सम्बन्धमा विभिन्न भनाईहरु रहेका छन् । जसमध्ये एउटा प्रचलित भनाई अनुसार सिरानचोकको पुरानो नाम स्यार्तन हो । स्यार्तनको अर्थ सबैको प्रिय अग्लो डाँडा भन्ने हुन्छ । वरिपरिका डाँडाहरु मध्ये, गोरखा देखि सबै भन्दा नजिकको अग्लो डाँडाको रुपमा चिनिने यस क्षेत्र नेपाल एकीकरणको प्रारम्भिक स्थान र तत्कालिन अवस्थामा गोरखा राज्यको वाइसे चौविसे राज्यहरुको आक्रमणबाट बच्न र उनीहरुसँग लडाई गर्ने रक्षा किल्लाको रुपमा परिचित छ । वडाकाजी अम्मर सिंह थापाको बुबा बाघ भिमसेन (भिमसिंह) थापाले समेत नेतृत्व गरेको किल्लाको

रुपमा परिचित भएता पनि गोरखा राज्यको निर्माणको क्रममा वि.सं. १६१६ देखि १८३७ सम्म विभिन्न पटक चौविसे राज्यहरुसँग लडाई भएको गढी सिरानचोक गढीमा अन्तिम पटक वडाकाजी अम्मर सिंह थापाको नेतृत्वमा चौविसे राज्यहरुलाई पराजित गरी गोरखा राज्यको सिमाना चेपे र मर्स्याङदी नदीको किनार पार गरी अगाडी बढेको ईतिहासमा पाइन्छ । बाघ भिमसेन थापा र वडाकाजी अम्मर सिंह थापाको जन्मस्थल सिरानचोकमा नै रहेको देखिन्छ र तत्कालिन गोरखा राज्यका सेना झागल गुरुङको जन्म स्थल समेत सिरानचोक हो भन्ने भनाई रहेको छ । श्रीनाथकोटमा शिर रहेको सिरानचोक डाँडाले तत्कालीन, थालाजुङ, साविक छोप्राक, गाँखु, श्रीनाथकोट र जौबारी गाउँ विकास समितिको संगम स्थल रहेको भूभाग हो । त्यसैले यस गाउँपालिकाको नामाकरणमा ऐतिहासिकता छ ।

भूबनोट, क्षेत्रफल र प्राकृतिक स्रोतहरु : यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल १२१.६६ वर्ग कि.मि. रहेको छ जस मध्ये ४८.९ वर्ग कि.मि.(करिव ४० प्रतिशत) खेतीपातीको लागि उपयोग भएको देखिन्छ भने करीव ६१.९८ वर्ग कि.मि. (करिव ५१ प्रतिशत) जमिन वन जंगलले तथा २.१७ वर्ग कि.मि. (१.३ प्रतिशत) जल क्षेत्रले ओगटेको छ । चेपे र दरौंदी यहाँका मुख्य नदी हुन् । प्राकृतिक सम्पदाका रुपमा उर्वर जमिन, खोला, नदी (सिँचाईको स्रोत) उपलब्धता, वन जंगल, खनिज आदि यहाँको प्रमुख प्राकृतिक सम्पदा हुन् ।

सामुदायिक वन : यस गाउँपालिकामा सामुदायिक वनहरु सवै वडाहरुमा फैलियर रहेका छन् । कुल २९ वटा सामुदायिक वन मध्ये सवैभन्दा धेरै वडा नं.७ मा रहेका छन् ।

जनसंख्या : सिरानचोक गाउँपालिकामा २०७६ मा गरिएको घरधुरी सर्भेक्षण अनुसारको पुरुषको संख्या १६,०७१ र महिलाको संख्या १५,३३७ गरी कुल जनसंख्या ३१,४०८ रहेको छ । यहाँको जम्मा घरपरिवारको संख्या ६,९९४ रहेको देखिन्छ । यस गा.पा.मा औषत परिवार संख्या ४.४९ तथा जनघनत्व करिव २५८ प्रति व.कि.मी रहेको छ । यस गाउँपालिकामा उमेर समूहका दृष्टिले सवैभन्दा धेरै (३००० जनाभन्दा बढी) रहेको उमेर समूहहरुमा क्रमशः १५ देखि १९ वर्षमा १०.५८%, २० देखि २४ वर्षमा १०.१५% र २५ वर्षदेखि २९ वर्षमा ९.६५% देखिन्छ । यसरी आर्थिक रुपमा सक्रिय उमेर समूहका व्यक्तिहरुको जनसख्या दुईतिहाई भन्दा बढी (६७.१७%) रहेको छ । साथै जातिगत हिसावले यहाँ गुरुङ (२५.०२%), ब्राह्मण (२०.४६%), क्षेत्री (१४.८९%) र दमाइ, कामी, सार्की, गन्धर्व, तामाङ, मगर, भुजेल, कुम्हाल, नेवार, मुस्लिम आदि जातजातिको बसोवास रहेको छ ।

पेशागत विवरण : गाउँपालिकामा आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसंख्या २१,०९८ रहेकामा ९,१५६ (कूल जनसंख्याको २९.२ प्रतिशत) मानिसहरु कृषि पेशामा संलग्न रहेका छन् । यसैगरी नोकरी गर्नेको संख्या २,२०३ जना (कूल जनसंख्याको ७.० प्रतिशत), वैदेशिक रोजगारीमा जाने १,४९२ जना (कूल जनसंख्याको ४.८ प्रतिशत), ज्याला/मजदुरी गर्ने ८९१ जना (कूल जनसंख्याको २.८ प्रतिशत) रहेको छ । यस बाहेक व्यापार, उद्योग लगायतका पेशामा पनि यहाँका मानिसहरुको संलग्नता रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा ११ वटा कृषक समूहहरुले सञ्चालन गरेका व्यवसायिक कृषि फर्महरु रहेका छन् । साथै कुल जनसंख्याको ५% (१,५८३ जना) वेरोजगार रहेका छन् । यहाँका वासिन्दाहरुको ५१.३% आफ्नो नियमित आम्दानीले खर्च धान्न सक्ने अवस्थामा रहेका छन् ।

कृषि : यहाँको मुख्य पेशा कृषि भएको र ८९% घरधुरीसँग जमिनको स्वामित्व रहेको छ र ८७% जमिनमा खेती भइ १३% जमिन विभिन्न कारणले बाँझो रहेको छ । यस गाउँपालिकाको प्रमुख कृषि उत्पादनमा धान, आलु, गहुँ, मकै, कोदो, मास, तोरी आदि हुन् । त्यसैगरी अलैंची, कफि, आलु, मासको दाल, जडिवुटी, कृषि वनका लागि उपयुक्त पाखो तथा बारी रहेको छ । यहाँबाट अलैंची,

कफि, आलु, अम्लिसो, मासको दाल, तरकारी गोरखा बजार, काठमाण्डौ तथा छिमेकी गाउँ तथा नगरपालिकाका बजारहरुमा निर्यात गरिन्छ ।

पशुपालन : यस गाउँपालिकाका ८९५४ घरधुरीमा विभिन्न पशुपंन्छि पालन गर्ने गरिएको छ, जसमध्ये ३८% बाखा, २५% भैंसी, रागा, २३% गाई गोरु र १४% हाँस, कुखुरा पालन गरेका छन् । साथै मौरी, माछा र वंगुर पालन पनि गरिएको छ ।

पर्यटन : यस गाउँपालिका पर्यटक गन्तव्य स्थलका रुपमा परिचित गोरखाको बारपाक, लाप्राक र हिमाली क्षेत्रको प्रवेश द्वार समेत हो । यहाँमा सिरानचोक कोट, लिगलिग कोट, मुस्लिम संस्कृति, कुमाल संस्कृति आदि ऐतिहासिक, विभिन्न ५७ वटा धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थलहरु छन् । गण्डकी प्रदेशले गोरखा जिल्लाको पर्यटकीय गन्तव्य घोषणा गरेका ९ स्थान मध्ये नेपाल एकीकरणको ऐतिहासिक गढी सिरानचोक कोट र श्रीनाथमण्डली पनि हुन् । तर हालसम्म यसको उचित प्रयोग गरी आर्थिक गतिविधिसँग आवद्ध भइसकेको छैन ।

यातायात तथा बजार पहुँच : सिरानचोक गाउँपालिकाको सीमाना गोरखा नगरपालिका र पालुङ्गटार नगरपालिका तथा अजिरकोट गाउँपालिकाका वीच अवस्थित हुनुका साथै लमजुङ जिल्लाको सीमानासम्म पनि जोडिएको, वारपाक जाने राजमार्ग दरौदीको किनार हुँदै तथा सिरानचोक हुँदै अजिरकोटसम्म जाने राजमार्गहरु निर्माण/स्तरोन्नतिका कार्य भईरहेका हुनाले आर्थिक तथा सामाजिक विकासको दृष्टिकोणले रणनीतिक महत्वको भौतिक अवस्थिति रहेको छ । यहाँका ६४% (४४९९) घरधुरी मोटर बाटोको सुविधा पुगेका छन् र सवै वडाहरु सडक सञ्जालले जोडिएको तथा कालोपत्रे सडकहरु विस्तारको क्रममा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा ७ किमि कालोपत्रे, ६० किमि ग्राभेल र ६५० किमि कच्ची सडक रहेको छ । जीप, वस, ट्रक जस्ता सार्वजनिक सवारीका साधनहरु सवै वडाहरुमा नियमित रुपमा चल्ने गरेका छन् । यहाँवाट गोरखा, चितवन, खैरेनी, पोखरा, काठमाण्डौ लगायतका प्रमुख बजारकेन्द्रहरुमा सहज पहुँचको सुविधा रहेको छ ।

उद्यम, व्यापार, व्यवसाय : यस गाउँपालिकाका सवै वडाहरुमा साना ठूला गरी १७ वटा बजार केन्द्रहरु रहेका छन् । यहाँ दैनिक उपभोग्य वस्तु सम्बन्धी आपूर्ति, सेवामूलक व्यवसाय, उत्पादनमूलक व्यवसाय, वित्तीय संस्था आदि गरी ८९८ वटा व्यापार व्यवसाय तथा उद्यम सञ्चालित छन् । साथै यहाँ संघीय सरकारको नीति र प्रादेशिक कार्यालयबाट सर्भेक्षण समेत भई गाउँपालिकाबाट औद्योगिक ग्राम स्थापनाका लागि जग्गा समेत छुट्याई सकिएको र आवश्यक पूर्वाधार विकासको क्रममा रहेको छ ।

विद्युत सुविधा : यस गाउँपालिकाको सवै वडामा विद्युत सुविधा पुगेको छ । यहाँका ९५.७% (६६९३) घरधुरीले बत्ती बाल्न विजुलीको प्रयोग गर्ने गरेका छन् ।

संचार सुविधा : यहाँ अतिरिक्त हुलाक, इन्टरनेट, रेडियो, टिभि, केवुल टिभि, मोवाइल फोन सुविधा प्रायः सवै वडाहरुमा रहेको छ । यहाँ ८९% सँग मोवाइल फोन, ४९% सँग टेलिभिजन, ४३% सँग रेडियो, २७% ले केवुल टिभि प्रयोग गर्ने गरेका छन् ।

खानेपानी : कूल जनसंख्याको ५७.५% मानिसहरु पाईपलाईन, कूल जनसंख्याको ३६.१% ढुङ्गेधारा/मूल, ५.०% नदि/खोला, २१.३% ढाकिएको इनार/कुवा र नढाकिएको इनार/कुवाको खानेपानी प्रयोग गर्ने घरपरिवार १.१% रहेका छन् । पाइपलाईनको पानी प्रयोग गर्ने मध्ये करिव ३६% (१४३१ घरधुरी) ले निजी धाराको पानी प्रयोग गर्दछन् ।

शिक्षा : यस गाउँपालिकाको साक्षरता दर ८५.३% रहेको छ र जसमध्ये ३५.५% प्रवेशिका वा सोभन्दा माथिल्लो शैक्षिक योग्यता हासिल गर्ने रहेका छन् । यहाँ १५ वटा माध्यमिक, ३१ वटा

आधारभूत गरी कुल ४६ वटा विद्यालयहरु सामुदायिक तथा संस्थागत रुपमा सञ्चालनमा रहेका छन् । जसमध्ये ३९ वटा विद्यालयमा वाल विकास केन्द्र समावेश छन् । यहाँ शिक्षा संकाय अध्यापन हुने एक क्याम्पस रहेको छ ।

स्वास्थ्य : यस गाउँपालिकामा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र १, स्वास्थ्य चौकी ६, स्वास्थ्य इकाई ३, गाउँघर क्लिनिक २३ र खोप क्लिनिक २६ वटा रहेका छन् ।

खानी : ढुंगा, गिट्टी तथा बालुवाका खानीहरु दरौदिको किनारामा रहेको वडा नं. ४, ५, ६, ७ र चेपे नदीको किनारमा रहेको वडा नं १, २ र ३ मा रहेको छ । यसको परिमाण मापन, वातावरणीय परीक्षण र यी सामग्रीको गुणस्तर परीक्षण यसका तत्कालका आवश्यकता हुन् ।

बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी : यस गाउँपालिकामा सहकारी संस्थाहरु २६, लघुवित्त वैंक २, मनी ट्रान्सफर ४ र बैंकको शाखा १ गरी कुल ३३ वटा वित्तीय सेवा प्रदान गर्ने संस्थाहरु रहेका छन् ।

घरको किसिम : यहाँ एकतले घरको वाहुल्यता (५६६१ वटा) रहेको छ । यहाँको ७७ वटा घर मात्र खर तथा स्याउलाले छाएका छन् भने वाँकी घरहरु स्लेट, टायल, जस्ता, सिमेन्ट ढलान गरेका घरहरु रहेका छन् । सवैभन्दा बढी ८३% घरहरु टिन वा जस्तापाताले छाएका घरहरु छन् ।

२.२ गाउँपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था

यस गाउँपालिकाको संगठन संरचना अनुसार शाखा ७ वटा, उपशाखा १३ वटा उपशाखा र आन्तरिक लेखापरीक्षण ईकाइ गाउँपालिका स्तरमा रहेका छन् । साथै सेवाप्रवाहका लागि ८ वटा वडा कार्यालयहरु, सेवाकेन्द्र र सेवाप्रवाह ईकाईहरु, विद्यालय, समिति आदि रहेका छन् । प्रशासन, योजना तथा अनुगमन शाखा अन्तर्गत १ जना नासुस्तरका कर्मचारी रहने गरी राजश्व उपशाखाको व्यवस्था रहेको छ । सिरानचोक गाउँपालिकाको संगठनात्मक तथा मानव संशाधन तालिका यसप्रकार रहेको छ :

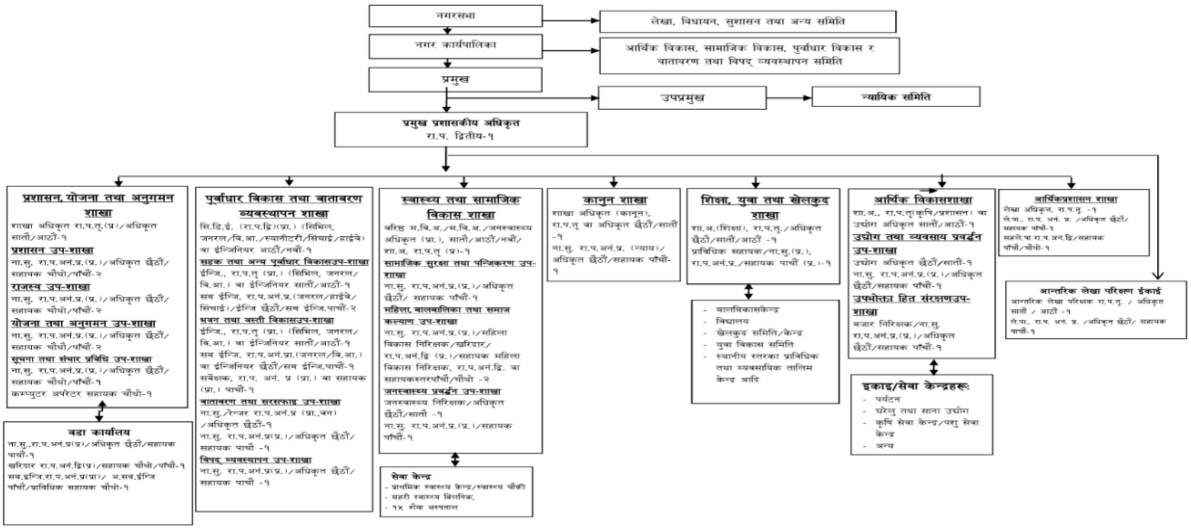

यस गाउँपालिकाको संगठन तथा मानव संशाधन तालिकामा थप कार्य गर्न बाँकी रहेको देखिन्छ ।

हाल यस गाउँपालिकामा रा.प.तृतीय श्रेणीको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको नेतृत्वमा प्राविधिक र अप्राविधिक तथा परियोजनातर्फका समेत गरी कुल २७ जना अधिकृत स्तर र सहयोगी कर्मचारीहरु रहेका छन् । साथै वडा कार्यालयहरुमा वडा सचिव, सामाजिक परिचालक, कृषि तथा पशु सेवाका

प्राविधिकहरु, कार्यालय सहयोगी आदि गरेर ३५ जना कार्यरत रहेका छन् । हालको दरवन्दी मध्ये प्रशासन अधिकृत १ र वडा सचिव ३ पूर्ति भएका छैनन् ।

जनशक्तिको न्यूनताले हालसम्म राजश्व उपशाखाको विधिवत गठन भई काम हुन सकेको छैन र हाल आन्तरिक लेखापरीक्षकलाई यस उपशाखाको पनि जिम्मेवारी दिई राजश्व उठाउने काम हुँदै आएको छ । वडा कार्यालयस्तरबाट समेत राजश्व असुलीको व्यवस्था मिलाइएको छ । राजश्व प्रशासनका लागि हालको जनशक्ति अपर्याप्त रहेको गाउँपालिकाको ठहर रहेको छ । यसका साथै गाउँपालिकामा संघीय कार्यक्रम अन्तर्गत पञ्जिकरणमा २ जना र प्रधानमन्त्री स्वरोजगार कार्यक्रममा २ जना जनशक्ति कार्यरत रहेका छन् ।

सेवाप्रवाह स्तरमा स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवाकेन्द्रहरु र स्वास्थ्य चौकी तथा केन्द्रहरु, विभिन्न सेवाप्रवाह गर्ने ईकाईहरु र विद्यालयहरु, खेलकूद लगायतका समितिहरुमा समेत मानवीय जनशक्ति कार्यरत रहेका छन् ।

२.३ गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था .

सिरानचोक गाउँपालिकाको कार्यालय २०७७ असार २४ को गाउँ कार्यपालिकाबाट बहुमतबाट पारित भई असार ३१ मा वसेको छैठौं गाउँसभाबाट अनुमोदन भए अनुसार वडा नं. ५ को चित्रेपोखरीमा हालै सोही वडाको छोप्राकबाट सारिएको छ । चित्रेपोखरीमा विभिन्न जग्गादाताहरुले ५० रोपनी जग्गा गाउँपालिकालाई निशुल्क दिने प्रतिबद्धता अनुसार पहिलो चरणमा २८ रोपनी हस्तान्तरण प्रक्रिया पुरा भएको १९ रोपनी र अन्य कानूनी प्रक्रियामा रहेको छ । उक्त स्थानमा आगामी दिनमा गाउँपालिकाले आफ्नै भवन बनाउने छ । जुन कार्यालय भवनमा गाउँपालिकाका सम्पूर्ण शाखा, उपशाखा तथा ईकाईहरू संचालनमा रहने छन् । अहिले सम्म कार्यालय अस्थायी रुपमा सञ्चालित हुनुका साथै जनशक्ति पनि न्यून भएको कारणले कार्यालय व्यवस्थापन प्रभावकारी हुन सकेको थिएन ।

गाउँपालिकाका कुल आठ मध्ये ४ वटा वडा कार्यालयहरू आफ्नै भवनमा ३ वटा साधारण टहरोमा र १ वटा वडा भाडामा रहेका छन् । गाउँपालिका कार्यालय तथा सबै वडाहरूमा अतिआवश्यक फर्निचर तथा औजार उपकरणहरु (कम्प्युटर, प्रिन्टर) र इन्टरनेट सुविधा रहेको छ ।

गाउँपालिकाको स्वामित्वमा १ वटा कार, १४ वटा मोटरसाइकल र स्कुटर गाउँपालिकाको कामका लागि प्रयोग गरिएको छ । यसका अलावा गाउँपालिका क्षेत्रमा प्रशस्त सार्वजनिक जग्गाहरू रहेका छन् । गाउँपालिकाले आफ्नो स्वामित्वमा तथा हकभोगमा रहेको जग्गा तथा भवनहरूको अभिलेख तयार गरी नियमित अद्यावधिक गर्न जरुरी देखिन्छ ।

यसरी गाउँपालिकाले आफ्नो स्वाभित्व तथा हकभोगमा रहेका सम्पत्तिको उपयोग गरी नियमित आयआर्जन गर्नका लागि आवश्यक लगानी तथा नीतिगत निर्णय गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

परिच्छेद – तीन : गाउँपालिकाको राजश्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

स्थानीय तहलाई प्राप्त राजश्व सम्बन्धी अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाका तर्फबाट गरिएका कानूनी व्यवस्था र गाउँपालिकाको राजश्व संकलनको अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरु शीर्षकगत रुपमा यस परिच्छेदमा विश्लेषण गरिएको छ ।

३.१ स्थानीय तहको राजश्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था .

३.१.१ संवैधानिक ब्यवस्था

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार अन्तरगत स्थानीय तहहरुले सम्पत्ति कर (घरजग्गा कर), घरवहाल कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, भूमिकर (मालपोत), मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर र व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछन र गैरकर अन्तरगत सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्डजरिवाना संकलन गर्न सक्नेछन । राजश्व अधिकार सम्बन्धी विभिन्न तहहरुको एकल तथा साझा अधिकार सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १ : तहगत राजश्व अधिकार

संघ	प्रदेश	स्थानीय	साझा
• भन्सार • अन्त:शुल्क • मूल्य अभिवृद्धि कर • संस्थागत आयकर • व्यक्तिगत आयकर • पारिश्रमिक कर • राहदानी शुल्क • भिसा शुल्क • पर्यटन दस्तुर • सेवा शुल्क दस्तुर • दण्ड जरिबाना	• घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, • सवारी साधन कर • मनोरञ्जन कर • विज्ञापन कर • पर्यटन • कृषि आयमा कर • सेवा शुल्क दस्तुर • दण्ड जरिवाना	• सम्पत्ति कर • घर बहाल कर • घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क • सवारी साधन कर • सेवा शुल्क दस्तुर • पर्यटन शुल्क • विज्ञापन कर • व्यवसाय कर • भूमिकर (मालपोत) • मनोरञ्जन कर • मालपोत संकलन • दण्ड जरिवाना	• सेवा शुल्क, • दस्तुर, • दण्ड जरिवाना • प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, • पर्यटन शुल्क

स्रोत : नेपालको संविधान, २०७२

३.१.२ कानुनी व्यवस्था

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५४ देखि दफा ६३ सम्म स्थानीय तहको वित्तीय अधिकारका सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यसमा कर अन्तर्गत प्रत्यक्ष करहरु जस्तै सम्पत्ति कर, भूमीकर (मालपोत), घरजग्गा बहाल कर, बहाल बिटौरी शुल्क, पार्किङशुल्क, जडीबुटी कबाडी र जीवजन्तु कर आदि छन् भने अप्रत्यक्ष कर जस्तै व्यवसाय कर जस्ता करहरु रहेका छन् । यसैगरी गैरकर अन्तर्गत गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट विभिन्न सेवाहरु उपयोग गरे वापतको सेवाशुल्क जस्तै विभिन्न पर्यटन व्यवसायमा शुल्क, स्थानीय तहले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार उपयोग शुल्क, स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको कुनै सेवा उपयोग गरे वापत सेवा

उपयोगकर्ताहरुबाट असूल गरिने सेवा व्यवस्थापन शुल्क, विभिन्न नियमन सेवा तथा सिफारिस वापत प्राप्त भएको दस्तुर वापतको रकम, नक्सापास दस्तुर र गाउँपालिका वा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुंगा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्न वस्तु विक्री र अन्य सम्पत्ति विक्री, सामुदायिक वनको आय र जनसहभागिता वापतको रकम आदि रहेका छन् ।

यसैगरी प्रदेश र स्थानीय तह दुबैले साझेदारीमा संकलन गर्ने घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर रहेको छ । जसको दर प्रदेशले तोक्ने र संकलन स्थानीय तहले गर्ने प्रावधान रहेको छ । हालसम्म संघीय तहबाट स्थानीय तहमा घरजग्गाको लगत स्थानान्तरण भइ नसकेको र संघीय सरकार मातहतको जिल्लास्थित मालपोत कार्यालयले नै घरजग्गा कर प्रदेश कानून बमोजिम असूल उपर गरी त्यसको ६० प्रतिशत सम्वन्धित स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिका र ४० प्रतिशत सम्वन्धित प्रदेशमा पठाउने गरेको छ ।

यसरी स्थानीय गाउँपालिकामा देहायको चित्रमा देखाए बमोजिमका स्रोतबाट रकम प्राप्त हुने गर्दछ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहको वित्तीय अधिकारलाई थप स्पष्ट पार्न संघीय, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने कर र गैर करका शिर्षकहरु निर्धारण गर्नुको अलावा संविधानका अनुसूचीमा एकल अधिकारमा दोहोरो अधिकारक्षेत्रमा परेका र संयुक्त अधिकार क्षेत्रका राजस्वका शिर्षकहरुको सन्दर्भमा प्रदेश र स्थानीय तह बीच एकल कर प्रशासन सम्वन्धमा निम्नानुसारको थप व्यवस्था समेत गरेको छ । शुरुमा राखिएको व्यवस्थामा २०७५ सालको आर्थिक ऐनले थप परिमार्जन समेत गरेको छ । परिमार्जित व्यवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ ।

(**एकल कर प्रशासन सम्वन्धी व्यवस्था** *(आर्थिक ऐन २०७५ बाट अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ दफा ५ र ६ मा भएको संशोधन सहित) :*

तालिका २ : एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँड व्यवस्था

करका क्षेत्रहरु	दर निर्धारण गर्ने तह	संकलन गर्ने तह	राजश्व बाँडफाँड (प्रतिशतमा)	
			प्रदेश	स्थानीय तह
सवारी साधन कर	प्रदेश	प्रदेश	६०	४०
रजिष्ट्रेशन शुल्क	प्रदेश	स्थानीय	४०	६०
मनोरञ्जन कर	प्रदेश	स्थानीय	४०	६०
विज्ञापन कर	स्थानीय	स्थानीय	४०	६०

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ (आर्थिक ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) दफा ५ र ६

एकल कोषको व्यवस्थापन देहाय अनुसार हुनेछ :

- यस्तो एकल कर बांडफाँट प्रयोजनका लागि संकलन गर्ने तहले (प्रदेश र स्थानीय) संकलित रकम विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने हुन्छ ।
- प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्ने ।
- प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने
- प्रदेशले मासिक रुपमा सम्वन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने

स्थानीय तहको आन्तरिक आय :

स्थानीय तहका सरकार अर्थात गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई कानूनले कर, सेवाशुल्क, दस्तुर तथा दण्ड जरिवानाबाट राजस्व प्राप्त गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । यी राजस्वका स्रोतहरु सम्वन्धित व्यक्तिले प्रत्यक्ष रुपमा भूक्तानी गर्नुपर्ने किसिमका छन् । यसैले हरेक नागरिकले आफुले तिरेको करको उपयोग स्थानीय सरकारले कसरी गरेको छ भन्ने बिषयमा स्वभाविक रुपमा चासो र सरोकार राख्ने गर्दछ र स्थानीय सरकारले यसको सही उपयोग गर्ने दायित्व निर्वाह गर्नु पर्दछ ।

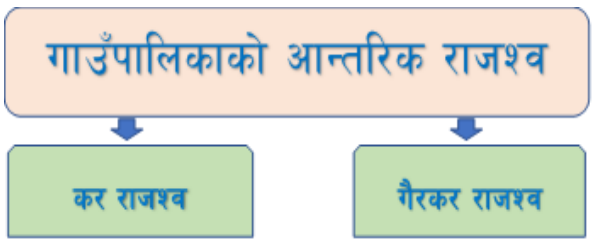

राजस्व परिचालन चक्र र प्रक्रिया:

स्थानीय तहमा राजस्व परिचालनलाई सुदृढ बनाउन देहाय बमोजिमको चक्र अनुसारका विभिन्न खुड्किलाहरु जस्तै क. नीति तथा कार्यविधिहरुको निर्माण र संस्थागत व्यवस्था (यस अन्तर्गत ऐन, कानून कार्यविधिहरुको तर्जुमा, नियमावली निर्णयहरु निर्माण तथा पुराना काम नलाग्न निर्णयहरु खारेजी, करको ढाँचा र दरको निर्धारण तथा सभाबाट अनुमोदन र सशक्त र प्रभावकारी राजस्व शाखाको स्थापना गरी कर्मचारीको व्यवस्था समेत पर्दछन्), ख. करदाताहरुको गणना र दर्ता (राजस्वको नक्साँकन, करदाताहरुको पहिचान तथा लगत तयारी, फारामको उपलब्धता र सो फाराममा आम्दानीको स्रोतको अभिलेखीकरण), ग. राजस्वको बारेमा जानकारी, प्रचार प्रसार र करको अनुमान (करयोग्य स्रोत निर्धारण र सार्वजनिक छलफल तथा चेतनामुलक गोष्ठीहरुको आयोजना), घ. कर संकलन तथा करदाताहरुसँग सम्बन्ध निर्माण (तिरेको करको बिल बनाई

वितरण गर्ने र करचुक्ता विधि तथा प्रणालीको प्रचार प्रसार, आम संचारको माध्यमबाट प्रचार प्रसार र छलफल कार्यक्रमको आयोजना), ङ. कार्यान्वयन तथा अनुगमन, आन्तरिक नियन्त्रण (बिल र रसिद काटेको तथा कर संकलन भएको सुनिश्चित गर्ने, समयमा आर्थिक प्रशासन शाखामा कर रकम दाखिला तथा आम्दानी बाँधिएको सुनिश्चितता र आन्तरिक लेखापरीक्षण, समयमा कर नतिर्ने करदातालाई दण्ड जरिवाना भए नभएको अनुगमन र कानूनी कारबाही, अन्तिम लेखापरीक्षण आदि), र च. अभिलेखीकरण तथा प्रतिवेदन र उत्तरदायित्व वहन (गाउँपालिकाको सेवा र राजस्वको आबद्धता, राजस्व संकलन तथा यसको उपयोगको सार्वजनिकीकरण, करको किसिम र स्थानको आधारमा राजस्वको प्रतिवेदन र नियमित रुपमा प्रकाशन गर्ने आदि) आदि पर्दछन् । यो चक्रका प्रत्येक खुडकिलामा गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन र अन्य प्रशासकीय व्यवस्था, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा अध्यक्ष, र समग्र कार्यपालिकाको सहयोग, समन्वय, सहजीकरण र निगरानी आवश्यक पर्छ ।

गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरु:

(क) सम्पत्ति कर सम्वन्धी व्यवस्था : गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउने छ । यस वमोजिम सम्पत्ति कर लगाउँदा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाएर वाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्नेछ । स्पष्टिकरण: घरले चर्चेको जग्गा भन्नाले घरले ओगटेको क्षेत्रफल बराबरको जग्गा र अधिकतम सो बरावरको थप जग्गा सम्झनु पर्दछ । यसरी सम्पत्ति कर लगाउँदा देहायबमोजिमका विषयलाई आधार लिनु पर्ने व्यवस्था रहेकोछ :

(क) घर र जग्गाको आकार प्रकार र बनौट
(ख) घर र जग्गाको प्रचलिन बजार मूल्य तथा घरको हकमा ह्रासमूल्य
(ग) घर र जग्गाको व्यापारिक वा आवासीय उपयोगको अवस्था

(ख) भूमिकर (मालपोत) सम्वन्धी व्यवस्था : गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगको आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउनेछ । आर्थिक ऐन, २०७५ ले घर र त्यसले चर्चेको निश्चित जग्गामा सम्पत्ति कर लगाएपछि सोभन्दा बढी

जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने व्यवस्था छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाइने छैन ।

(ग) व्यवसाय कर : गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछ ।

(घ) घर जग्गा वहाल कर : गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति, वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा, पोखरी पुरै वा आशिंक तवरले वहालमा दिएको गाउँपालिकाले त्यस्तो वहाल रकममा वहाल कर लगाउन सक्नेछ ।

(ङ) सवारी कर : गाउँपालिकाले सिमित सवारी साधन (अटोरिक्सा तथा इ-रिक्सा, ठेला गाडा, टाँगा र रिक्सा) हरुको मात्र दर्ता, नवीकरण तथा वार्षिक सवारी कर संकलन गर्न सक्ने अधिकार पाएको छ । तर यस गाउँपालिकामा हालसम्म इ-रिक्सा/अटोरिक्साहरु सञ्चालनमा नरहेको र आगामी केही वर्षहरुमा समेत सवारी करबाट आन्तरिक आय प्राप्त हुने अवस्था रहेको देखिदैन ।

(च) विज्ञापन कर : गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचारप्रसार आदिका लागि राख्न दिने साइन बोर्ड, ग्लो बोर्ड, स्टल आदिमा विज्ञापन कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

(छ) गैरकरहरु : स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा गाउँपालिकाले पर्यटन शुल्क अन्तर्गत आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केबलकार, ट्रेकीङ्ग, कायाकिङ्ग, क्यानोनिङ्ग, बञ्जी जम्प, जिपफ्लायर, ञ्याफ्टिङ्ग, प्याराग्लाइडिङ्ग लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहासिक खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवाशुल्क लगाउने व्यवस्था रहेको छ । यसैगरी गाउँपालिकाबाट विभिन्न सिफारिसहरु, इजाजत पत्र तथा नविकरण जस्तै एफएम रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, निजी विद्यालय स्थापना, स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युशन तथा कोचिङ सेन्टर, औषधी पसल, प्लटिङ्ग जस्ता व्यवसायिक संस्थाहरुको दर्ता, नवीकरण आदिमा विभिन्न दस्तुर संकलन गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

(ज) प्राकृतिक श्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड सम्वन्धी व्यवस्था

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ अनुसार प्राकृतिक श्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड अन्तरगत पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक श्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँड सम्बन्धमा निम्न व्यवस्था गरेको छ (तालिका १०) ।

तालिका ३ : प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (प्रतिशतमा)

श्रोतहरु	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह
पर्वतारोहण	५०	२५	२५
विद्युत	५०	२५	२५
बन	५०	२५	२५
खानी तथा खनिज	५०	२५	२५
पानी तथा अन्य स्रोत	५०	२५	२५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४, अनुसूची ४

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने २५ प्रतिशत हिस्साको लागि प्रत्येक स्थानीय तहको प्राकृतिक स्रोतको अवस्थिति तथा प्राकृतिक स्रोतमा आधारित परियोजना वा उपयोगबाट प्रभावित क्षेत्र र जनसंख्याको पहिचान गरी स्थानीय तहलाई रकम बाँडफाँड गर्न सिफारिस गरेको छ ।

(झ) कर राजश्व बाँडफाँड सम्वन्धी व्यवस्था

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार मूल्य अभिबृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्त शुल्क रकममध्येबाट उठेको रकमलाई संघीय विभाज्य कोषमा राखी सोबाट रकममध्ये संघीय सरकारले ७०%, प्रदेशले १५% र स्थानीय सरकारले १५% बाडँफाँड गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

तालिका ४ : कर राजश्वको बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था

श्रोतहरु	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह
मूल्य अभिबृद्धि कर (भ्याट)	७०	१५	१५
अन्तशुल्क	७०	१५	१५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४, परिच्छेद ३ (६)

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ अनुसार विभिन्न तहका सरकारहरुका बीचमा अनुदान सिफारिस गर्दा लिइने आधारहरु, राजश्वको बाँडफाँड गर्दा लिईने आधारहरु र प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा लिईने आधार र मापदण्डहरु तयार गरी कार्यान्वयनका लागि सहजीकरण गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड सम्बन्धी विषयमा संघ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहहरू बीच उठ्न सक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रूपमा काम गर्न राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सम्बन्धित तहहरुलाई सुझाव दिने संबैधानिक व्यवस्था रहेको छ । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँड गर्दा सोसँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन र अनुसन्धान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस समेत गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ ।

हाल राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले जनसंख्या (कूल जनसंख्या र आश्रित जनसंख्या), क्षेत्रफल, मानव विकास सुचकांक, न्यून विकास सूचकांकको आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई राजस्व बाँडफाँड गर्ने गरी आगामी ५ बर्षको लागि सिफारिस गरेको छ ।

तालिका ५ : राजश्व बाँडफाँडका लागि भएको सिफारिसको आधारहरु (प्रतिशतमा)

सिनं	आधारहरु	प्रदेश	स्थानीय तह
१	**जनसंख्या** कूल जनसंख्या अनुपात ८० आश्रित जनसंख्या अनुपात २०	७०	७०
२	**क्षेत्रफल**	१५	१५
३	**मानव विकास सूचकांक**	५	५
४	**न्यून विकास सूचकांक** पुर्वाधार सूचकांक (७० प्रतिशत खर्चको आवश्यकता सूचकांक २० प्रतिशत र सामाजिक तथा आर्थिक असमानता सूचकांक १० प्रतिशत)	१०	१०
	जम्मा	१००	१००

यस सूत्रबाट आएको रकममा ठूलो फरक देखिने र अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको दफा २१ ले प्रदेश तथा स्थानीय तहले आफ्नो प्रशासनिक खर्च आन्तरिक राजस्व तथा राजस्व बाँडफाँडबाट पुऱ्याउनु पर्ने हुनाले वित्त आयोगले प्रत्येक स्थानीय तहलाई न्यूनतम रकम र त्यसमा सुत्र अनुसार रकम बाँडफाँड गर्ने गरेको छ । आयोगले गत आ.ब. २०७६।७७ मा ३ करोड ५० लाख र आ.ब. २०७५।७६ मा ३ करोड न्यूनतम रकम प्रत्येक स्थानीय तहलाई प्रदान गर्ने गरी नेपाल सरकारलाई राजस्व बाँडफाँड गर्न सिफारिस गरेको थियो ।

३.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको बर्तमान अवस्था

हाल गाउँपालिकाको मुख्य आन्तरिक आयका प्रमुख स्रोतहरुमा मालपोत, सिफारिस, दस्तुर, व्यवसायिक कर तथा दस्तुर र गिट्टी बालुवा जस्ता नदीजन्य पदार्थ रहेका छन् । तीन आर्थिक वर्षको आन्तरिक राजश्वको प्रस्ताव तथा यथार्थ आय वीचमा ठूलो अन्तर देखिएको छ । उक्त अन्तर देहायको स्तम्भ चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ मा आन्तरिक राजश्व करिव रु.१ करोड ५९ लाख प्रस्ताव गरिएकोमा रु.३६ लाख ७९ हजार मात्र राजश्व प्राप्त भएको छ । यसको मुख्य कारण नदीजन्य पदार्थ (वालुवा, ढुंगा, गिट्टी) को ठेक्का लाग्न नसक्नु रहेको छ । यसैगरी विगत दुई आर्थिक वर्षमा आन्तरिक आय वढनुको मुख्य कारणमा नदीजन्य पदार्थको वढ्दो चोरी निकासी गर्ने ट्याक्टरहरुबाट जरिवाना असुल गर्ने गरिएको र भूकम्प पछिको पुन:निर्माणको कारणले निर्माण सामाग्रीको प्रयोग बढ्नु र भूकम्पको सहयोग पाउन नक्सा पास अनिवार्य हुनुबाट भएको देखिन्छ ।

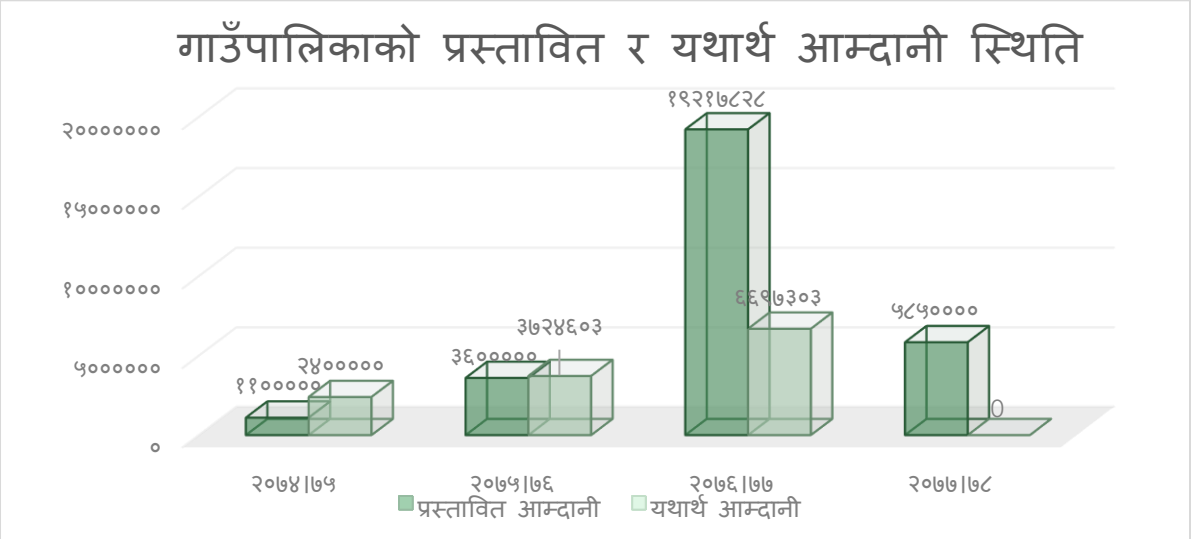

गाउँपालिकाले राजश्व प्रशासन प्रभावकारी हुन नसक्नुमा गाउँपालिकास्तरमा जनशक्ति न्यून हुनु, राजश्व शाखाको संस्थागत विकासको अभावमा प्रभावकारी ढंगले संचालन हुन नसक्नु र वडास्तरमा काम गर्ने कर्मचारीको कमी भएकाले वडाबाट प्रभावकारी सेवा प्रवाह र राजश्व संकलन कार्य संचालन गर्न नसक्नु प्रमुख कारण हुन् ।

गाउँपालिकाले आन्तरिक राजश्व न्यून हुनुको मुख्य कारणमा राजश्व सम्वन्धी कार्ययोजना नहुनु, मालपोतको लगत अध्यावधिक नहुनु, करदाताहरुको पहिचान र विवरण संकलन नहुनु, गाउँपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्रका कर लगाउन सकिने सम्भाव्य क्षेत्रहरुको यथार्थ अवस्था पहिचान नहुनु, पर्यटकीय क्षेत्रहरुको पहिचान, प्रचार प्रसार र विकास नहुनु तथा ऐतिहासिक स्थलहरुको प्रचार प्रसारका साथै सम्भाव्य होमस्टे कार्यक्रम संचालनमा ल्याउन नसक्नु रहेको छ ।

गाउँपालिकाका राजश्वका स्रोतका आधारमा आन्तरिक आयको विगत दुई आ.व. तथा आगामी आ.व.को प्रस्तावित विवरण देहायको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ६: आन्तरिक आयको बर्तमान अवस्था

राजश्व संकेत	राजस्व शीर्षक	आ.ब. २०७५/७६ यथार्थ	आ.ब. २०७६/७७ बजेट	आ.ब. २०७६/७७ यथार्थ	आ.ब. २०७७/७८ बजेट
क.	**कर राजश्व**				
११३१३	सम्पति कर	-	५००,०००	१,७५६,८६७	१,५००,०००
११३१४	मालपोत (भूमि कर)	५२७,४९७			१,१५०,०००
११३२१	घर जग्गा बहाल कर	२८,६०३	२०,०००	५७,२१०	५००,०००
११४५६	सवारी साधन कर (प्रदेशबाट बाँडफाँड भइ प्राप्त भएको)		३,३२१,०००	३,०१८,०००	
	कर राजश्वको जम्मा	**५५६,१००**	**३,८४१०००**	**४,८३२,०७७**	**३,१५०,०००**
ख.	**गैरकर राजश्व**				
१४२१३	अन्य विक्रीबाट प्राप्त (प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तु)	-	८,४००,०००		
११३२२	बहाल विटौरी शुल्क	-			
१४२४२	नक्सा पास दस्तुर	-	२२५,०००		
१४२५३	व्यवसाय दर्ता/नवीकरण शुल्क	५७१,३४७	५००,०००	१०८,७००	
१४२४३	सिफारिस दस्तुर	९४७,४९९	२,०००,०००	११०,६६४	
१४२४५	प्रमाणित दस्तुर				
१४२४९	अन्य दस्तुर	१,३०९,४४९	१५५,०००	७६४,७३४	
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्व शुल्क	१४९,३४५	५००,०००	११,५५०	
१४१९१	पर्यटन शुल्क	-	१९६,८२८		२००,०००
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क	-			२,५००,०००
१४५२९	अन्य क्षेत्रको आय	१९०,८६३	३,४००,०००	८६९,५७८	
	गैरकर राजश्वको जम्मा	**३,१६८,५०३**	**१५,३७६,८२८**	**१,८६५,२२६**	**२,७००,०००**
	कुल जम्मा	**३,७२४,६०३**	**१९,२१७,८२८**	**६,६९७,३०३**	**५,८५०,०००**

स्रोत : सिरानचोक गाउँपालिका (सूत्र प्रणालीबाट प्राप्त फाँटवारी, २०७७ असार मसान्तसम्म)

३.३ आन्तरिक राजश्व संकलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

वन जंगल, खनिज, खोला, नदी आदि यहाँको प्रमुख प्राकृतिक सम्पदा हुन् । विभिन्न वालीहरु उब्जाउन सकिने जमिन जस्मा नियमित कृषि बालीको अलावा अन्य खेतीहरु जस्तै पाखो तथा बारी क्षेत्रमा अलैंची, कफि, आलु, दलहन, तेलहन, तरकारीजन्य खेती र भिरालो जमीनमा जडिवुटी, कृषि वन आदि नगदे खेतीको प्रचुर सम्भावना रहेको छ ।

यस गाउँपालिका पर्यटक गन्तव्य स्थलका रुपमा परिचित गोरखाको बारपाक, लाप्राक हिमाली क्षेत्रको प्रवेश द्वार समेत हो । यहाँ विभिन्न पर्यटनस्थलहरु जस्तै सिरानचोक कोट (आरुकोट), लिगलिग कोट, मुस्लिम संस्कृति, कुमाल, वराम, गुरुङ संस्कृति आदि ऐतिहासिक, धार्मिक,

सांस्कृतिक पर्यटन पूर्वाधार विकासको सम्भावना र होमस्टे लगायतको विकासको सम्भावना रहेको छ ।

गोरखा नगरपालिका र पालुङ्गटार नगरपालिका बीचमा अवस्थित रहेको सिरानचोक गाउँपालिकामा रहेको दरौदीको किनार हुँदै निर्माण भईरहेका नेपालको पुर्व र पश्चिम जोडने मध्य पहाडी राजमार्गको कारणले आर्थिक तथा सामाजिक विकासको दृष्टिकोणले रणनीतिक महत्वको भौतिक अवस्थिति रहेको यस गाउँपालिकामा आन्तरिक राजश्व तथा उद्यम व्यवसायको सम्भावना र अवसरहरु प्रसस्त रहेका छन् । यहाँका अधिकांश वडाहरु सडक सञ्जालले जोडिएको छ भने चालु बर्ष ती सडकहरुलाई कालोपत्रे गरी पक्की सडकहरु विस्तारको क्रममा रहेको छ । हालै गरीएको एक सर्वेक्षणले यस गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानहरुमा साना ठूला उद्यम व्यवसायहरु सञ्चालन रहेका र तिनको बढ्ने क्रम जारी रहेको देखिन्छ ।

यहाँवाट खैरेनी, गोरखा नगरपालिका, पालुङटार नगरपालिका, नारायणगढ, पोखरा, काठमाण्डौ लगायतका प्रमूख बजारकेन्द्रहरुमा सहज पहुँचको सुविधालाई उपयोग गर्दै गाउँपालिका क्षेत्रमा सम्भाव्य कृषिको व्यवसायीकरण, नगदे बाली, तरकारी उत्पादन, प्रारम्भिक प्रशोधन तथा निकासीको सम्भावना देखिएको छ । यसैगरी यस गाउँपालिकाका विभिन्न क्षेत्रमा नबोदित बजार केन्द्रहरुमा विभिन्न किसिमका साना तथा घरेलु उद्यम र व्यवसायको विकास तथा विस्तार हुनसक्ने सम्भावना देखिएको छ । यस क्षेत्रमा संलग्न रहेका महिलाहरुलाई प्रत्यक्ष लाभदायी बनाई कार्यक्रममा समावेश गरेमा करको दायरा थप फराकिलो हुने सम्भावना छ ।

संघीय सरकारको नीति र प्रादेशिक कार्यालयबाट सर्भेक्षण समेत भई गाउँपालिकामा औद्योगिक ग्राम स्थापनाको लागि उपयुक्त देखिएकोले गाउँपालिकाले यसको लागि जग्गा समेत छुट्याई सकेको छ । हाल यस स्थानमा आवश्यक पूर्वाधार निर्माण तथा विकासको क्रममा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा स्थानीय बजार तथा स्थानीय उत्पादन विक्री केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालनको समेत ठूलो आवश्यकता रहेको छ ।

३.३.१ कर राजश्व

गाउँपालिकाको राजश्वका स्रोतहरु मध्ये कर राजश्व अन्तर्गत हाल परिचालन भइरहेको, सम्भव्य स्रोत र सोको परिचालनका लागि गर्नुपर्ने सुधारहरु यसप्रकार रहेका छन् :

क. सम्पति कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५५ मा सम्पत्ति कर सम्बन्धी प्रावधान रहेको छ । उक्त दफा अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र सो घरले चर्चेको क्षेत्रफल वरावरसम्मको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था : गाउँपालिकाले आ.व.२०७६/७७ मा सम्पत्ति कर शीर्षकमा रु.५ लाख प्राप्त हुने अनुमान गरेकोमा रु.१७ लाख ५७ हजार असुल भएको देखिन्छ । यसैगरी आ.व.२०७७/७८ का लागि रु.१५ लाख अनुमान गरिएको छ ।

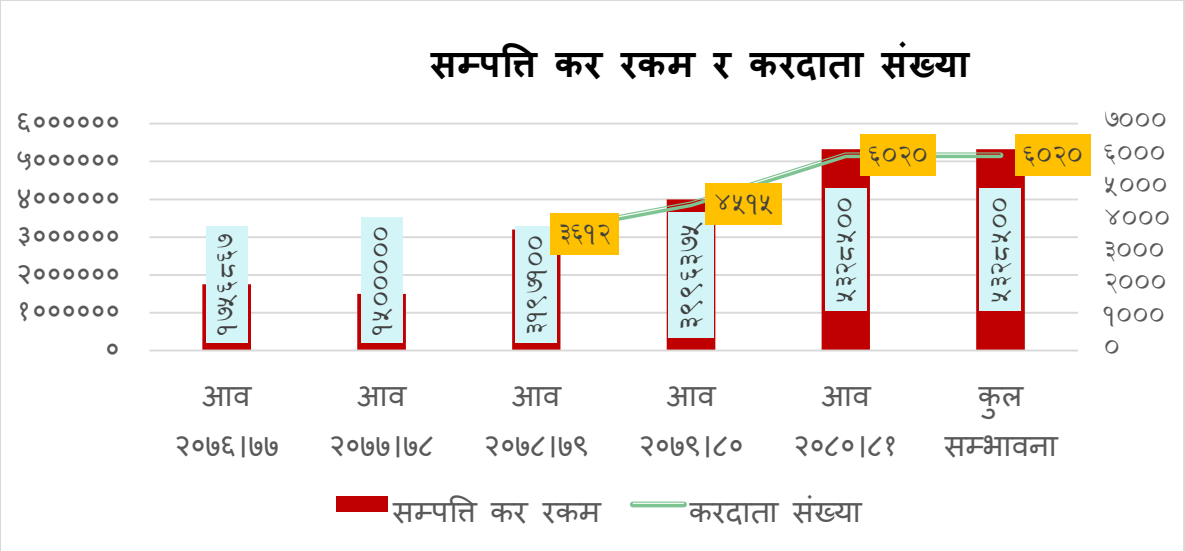

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : सम्पत्ति कर घरजग्गामा लाग्ने र गाउँपालिकामा भएका सबै घरको वास्ताविक मूल्यांकन गर्न सकिएमा यो गाउँपालिकाको सबभन्दा भरपर्दो आम्दानीको स्रोत हो । यसको लागि गाउँपालिकाले नीतिगत र प्रशासनिक व्यवस्थापनमा जोड दिई कार्यान्वयन गर्नुपर्छ । नीतिगत सुधार अन्तर्गत सबै घरधुरीलाई अनिवार्य रुपमा कर लगाउन घरजग्गाको मूल्यांकनको आधार र तौरतरिकाको स्पष्ट मार्गदर्शन गर्ने, बार्षिक आर्थिक ऐनमा जनताको करतिर्ने क्षमता अनुसारको दर निर्धारण गर्ने तथा शुरुवातमा के कस्ता छुट दिन सकिन्छ भन्ने बिषय समेत स्पष्ट गर्ने तथा समयमा कर नतिर्ने करदातालाई दण्ड जरिवानाको व्यवस्था समेत गर्ने बिषयहरु समावेश गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैगरी प्रशासनिक सुधार अन्तर्गत सक्षम कर्मचारी सहितको कर शाखाको स्थापना, सफ्टवेयर सहितको कम्पुटराईज विलिङ पद्धति, कर संकलनको तौर तरिका र वडा तहबाट अनुगमन गर्ने पद्धति विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ । यसमा गाउँपालिकाले हरेक घरधुरीको तथ्यांक, घरजग्गाको वास्तविक मूल्यांकन अनुसारको तथ्यांकमा आधारित करदाताको लगत तयारी, स्पष्ट दर निर्धारण तथा गाउँसभाबाट स्वीकृति र स्वीकृत नीति गाउँपालिका तथा वडास्तरबाट कार्यान्वयन, अनुगमन र समीक्षा गर्नुपर्ने देखिन्छ । आर्थिक ऐन २०७७ अनुसार गाउँपालिकामा निर्धारण भएको सम्पत्ति करको दर देहाय अनुसारको रहेको र यसले करदातालाई कति कर तिर्नुपर्ने भन्ने स्पष्ट हुन नसकेमा पनि कर असुली न्यून हुनसक्ने हुन्छ ।

तालिका ७ : सम्पत्ति करको दर

घरको मूल्यांकन	बर्षिक ह्रास कट्टी दर	दर रेट
पक्की घर (आर.सी.सी)	१ प्रतिशत	रु. १००० प्रति वर्गफिट
पक्की घर (ब्लक, इटा सिमेन्टको जोडाइ र जस्ताको छाना)	२ प्रतिशत	रु. ५०० प्रति वर्गफिट
कच्ची घर टहरा (ढुंगा माटोको जोडाई)	३ प्रतिशत	रु. ५०० प्रति वर्गफिट

सम्भावना : यस गाउँपालिकामा वस्तुस्थिति विवरण अनुसार सिरानचोक गाउँपालिकामा देहाय वमोजिमका घरहरु रहेको देखिन्छ ।

तालिका ८ : बनावट अनुसार घरहरुको संख्या

घरको किसिम	घरघुरी संख्या
कच्ची घरहरु (खर तथा स्याउला छानायुक्त)	७७
अर्ध कच्ची घरहरु (स्लेट, टायल, टिन तथा जस्ता छानायुक्त) र अन्य	६०९०
पक्कि घर (RCC & RBC)	८२७
जम्मा	**६९९४**

त्यसैले सिरानचोक गाउँपालिकाले सम्पत्ति करको दर निर्धारण र सम्पत्ति मूल्यांकन देहायका कुराहरुलाइ आधार लिन सिफारिस गरिएको छ :

सम्पत्ति करको प्रयोजनको लागि सम्पत्तिको मूल्यांकन गर्दा चलनचल्तीको मूल्य र घरजग्गा रजिष्ट्रेशन प्रयोजनको लागि निर्धारण गरिएको न्यूनतम मूल्यांकनको औसतलाई आधार मानी सम्पत्तिको स्वामीले स्वघोषणा गर्ने र वडाले प्रमाणित गर्ने परिपाटी अपनाउनु उपयुक्त हुन्छ । यस्तो मूल्यांकन गर्दा मन्त्रालयले २०७४ सालमा जारी गरेको नमूना ऐन र २०७५ सालको संशोधन पछि जारी निर्देशन अनुसार एक समिति गठन गरी सम्पत्ति कर लाग्ने सम्पत्तिको लगत तयार गर्ने, मूल्य कायम गर्दा स्वघोषणा विधि अपनाउने र एक पटक गरेको मूल्यांकन ३ बर्षसम्म परिवर्तन नहुने गर्नुपर्छ । तर यसरी कायम गरिएको सम्पत्तिको मूल्यांकन रकमलाई जुनसुकै प्रयोजनको लागि पनि गाउँपालिकाले सिफारिस गर्दा परिवर्तन गर्न हुँदैन । विभिन्न स्थानीय तहमा सम्पत्ति कर प्रयोजनको लागि मूल्यांकन गर्दा कममूल्य घोषणा गर्ने तर सोही सम्पत्ति ऋण लिन सिफारिस गर्दा वा विदेश जान सम्पत्ति प्रमाणित गर्दा बढी मूल्यमा सिफारिस माग गर्ने परिपाटी रहेको देखिएकोले यसमा मन्त्रालयले जुनसुकै प्रयोजनको लागि पनि एउटै मूल्य कायम गर्ने अनुरोध गरेको थियो ।

सम्पत्ति मूल्यांकन अनुसार कर निर्धारण गर्दा शुरु मूल्य रु. ५० हजार सम्म रु. ५०।- र त्यसपछि सम्पत्तिको मूल्य अनुसार थप प्रतिहजारको सम्पत्तिमा -।२० पैसा देखि सम्पतिको मूल्य बढदै जाँदा थप प्रति हजारमा रु. २।- सम्म बार्षिक कर लाग्ने गरी सम्पत्ति करको दर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुन्छ । यसरी सम्पत्ति कर लगाउन गाउँपालिकाले एक छुट्टै सम्पत्ति कर निर्देशिका जारी गरी सोही बमोजिम कार्यान्वयन गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ । यसमा घरमूली महिला वा महिलाको स्वामित्वमा सम्पत्ति भएमा केहि छुट दिने गरी आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गर्न सकिने छ ।

सम्पत्ति कर हिसाब गर्दा कार्य सरलताको लागि राजस्व शाखामा कम्पुटर सफ्टवेयर जडान गरी कर निर्धारण तथा बिल काट्ने गरिएमा सजिलो हुने तथा मानवीय कमजोरी तथा त्रुटीबाट हुने नकारात्मक असरलाई कम गर्ने सकिन्छ ।

नमूनाको लागि देहायमा एउटा उदाहरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

सम्पत्ति करको सम्पत्ति मूल्यांकन गरिसकेपछि मूल्यांकित अंक र त्यसमा लाग्ने करको रकमको नमूना

सम्पत्ति मूल्यांकन रु.	सम्पत्ति मूल्यांकन रु.	कूल मूल्य रु.	थप प्रतिहजार करको दर रु.	कर रकम रु.	कूल कर रकम रु.
१ देखि ५०,००० सम्म	५०,०००	५०,०००	न्यूनतम	५०	५०.००
५०,००१ देखि २,००,००० सम्म	१५०,०००	२००,०००	०.२०	३०	८०.००
२,००,००१ देखि ५,००,००० सम्म	३००,०००	५००,०००	०.२५	७५	१५५.००
५,००,००१ देखि १०,००,००० सम्म	५००,०००	१,०००,०००	०.३०	१५०	३०५.००
१०,००,००१ देखि २०,००,००० सम्म	१,०००,०००	२,०००,०००	०.३५	३५०	६५५.००
२०,००,००१ देखि ४०,००,००० सम्म	२,०००,०००	४,०००,०००	०.४०	८००	१,४५५.००
४०,००,००१ देखि ७०,००,००० सम्म	३,०००,०००	७,०००,०००	०.४५	१,३५०	२,८०५.००
७०,००,००१ देखि १,१०,००,००० सम्म	४,०००,०००	११,०००,०००	०.५०	२,०००	४,८०५.००
१,१०,००,००१ देखि २,००,००,००० सम्म	९,०००,०००	२०,०००,०००	०.६०	५,४००	१०,२०५.००
२,००,००,००१ देखि ५,००,००,००० सम्म	३०,०००,०००	५०,०००,०००	०.७०	२१,०००	३१,२०५.००
५,००,००,००१ देखि १०,००,००,००० सम्म	५०,०००,०००	१००,०००,०००	०.८०	४०,०००	७१,२०५.००
१०,००,००,००१ देखि २०,००,००,००० सम्म	१००,०००,०००	२००,०००,०००	१.००	१००,०००	१७१,२०५.००
२०,००,००,००१ देखि ४०,००,००,००० सम्म	२००,०००,०००	४००,०००,०००	१.५०	३००,०००	४७१,२०५.००
४०,००,००,००१ देखि ७०,००,००,००० सम्म	३००,०००,०००	७००,०००,०००	२.००	६००,०००	१,०७१,२०५.००

यसरी लगाइएको सम्पत्ति कर प्रगतिशील, दीगो, भरपर्दो र जनताको सम्पत्ति बढे अनुसार कर लाग्ने खालको हुने हुनाले जनसमर्थन समेत प्राप्त हुने हुन्छ ।

ख. भूमिकर (मालपोत)

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५६ अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको जग्गामा भूमिकर (मालपोत) नलगाइने उल्लेख गरिएको छ ।

विद्यमान अवस्था : मालपोत गाउँपालिकाको परम्परादेखि चल्दै आएको र दिगो राजश्वको स्रोत हो । गाउँपालिकाले आ.व.२०७६/७७ मा यस शीर्षकमा बजेट किताव अनुसार रु.११ लाख ५० हजार र आ.व.२०७७/७८ का लागि रु.११ लाख ५० हजार प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा भूमिकर नलगाई मालपोत मात्र लगाइएको छ ।

सिरानचोक गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७६ ले यस गाउँपालिकामा ४८.९ वर्ग किमि (९६१२० रोपनी)[1] जमिन खेतीपातीका लागि उपयोग भएको देखाएको छ । यसमध्ये घरघडेरीलाई सम्पत्ति करको स्रोतका रुपमा लिएपछि बाँकी रहने जमिनमा मालपोत वा भूमिकर लगाउनु पर्दछ । यहाँ मालपोत प्रयोजनका लागि अवल, दोयम, सिम र चाहार गरी कुल करिब ८० हजार रोपनी रहेको छ ।

[1] १ वर्ग किमि = १०० हेक्टर, १ हेक्टर = १०७,६३९ वर्गफुट/१९.६६ रोपनी हुने भएकाले ४८.९ वर्ग किमि = ४८९० हेक्टर * १९.६६ = ९६,१२० रोपनी । https://www.metric-conversions.org/area/square-kilometers-to-hectares.htm

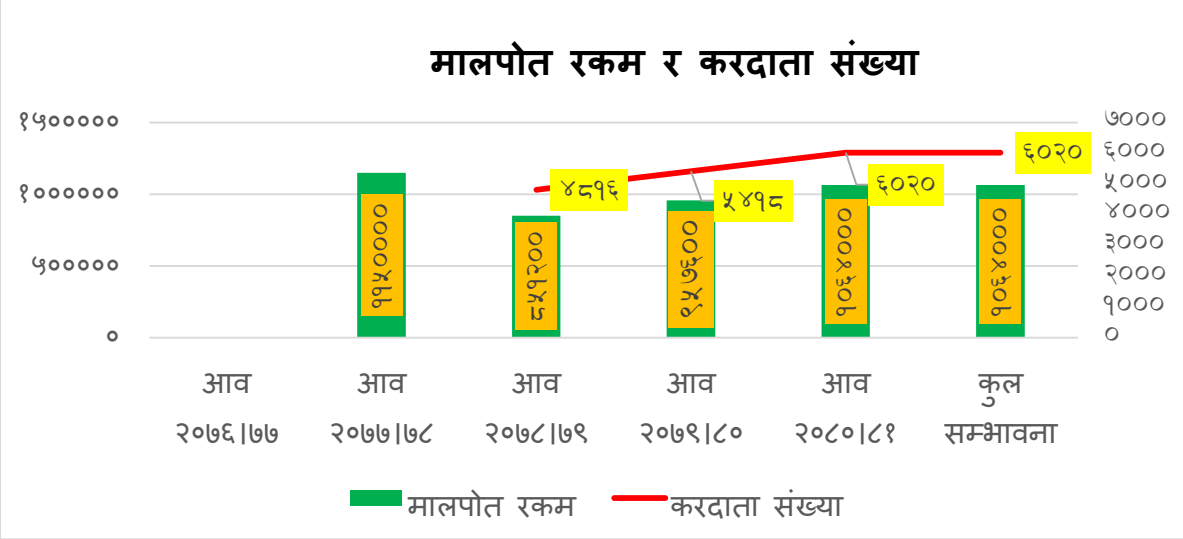

करको सम्भावना : यस गाउँपालिकाको खेतीयोग्य जमिनलाई अवल, दोयम, सीम र चाहार खेत र पाखो गरी वर्गीकरण गरेर मालपोतको दर निर्धारण तथा जमिनको मूल्यांकन गरेको देखिन्छ । गत आर्थिक बर्षमा जारी भएको भू उपयोग ऐनको प्रावधान अनुसार गाउँपालिकाको नेतृत्वमा उपलब्ध जमीनलाई कृषिक्षेत्र, आवासीय क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र र औद्योगिक लगायत अन्य तोकिएका क्षेत्रमा वर्गीकरण गरी जग्गाको वर्गीकरण तथा भूस्वामित्व अनुसार नै कर प्रत्यारोपण गर्ने नीति लिइएमा जमीनको उपयोगिता अनुसार विभिन्न दरमा कर प्रत्यारोपण गर्न सकिने भएकोले हालको भन्दा निकै बढी कर असूल हुने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिकाले हरेक वडामा रहेको जमिनलाई नयाँ भूमीसम्बन्धी ऐनको प्रावधान बमोजिम वर्गिकरण गरी भूमीको प्रयोजन अनुसार सम्पत्ति कर लगाऐ बाहेकको जमिनलाई खेती प्रयोजनमा प्रयोग भएकोमा मालपोत र अन्य प्रयोजनमा प्रयोग भएको जमिनमा भूमिकर लगाउने गरी वर्गीकरण अनुसारको लगत तयार गर्नु पर्ने देखिन्छ । जमिनको वर्गीकरण अनुसार र परिमाणलाई मध्यनजर गरी प्रगतिशील किसिमको दर निर्धारण तथा गाउँसभाबाट स्वीकृत गरी सोही नीति अनुसार गाउँपालिका तथा वडास्तरबाट कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन गर्नुपर्ने देखिन्छ । मालपोतको दर पुनरावलोकन गरी हाल न्यूनतम प्रति रोपनी रु.५ (चाहार पाखो) र अधिकतम प्रतिरोपनी रु.२० (अवल खेत) रहेकोलाई क्रमशः रु.१० र रु.३० बनाउँदा अन्य गाउँपालिकाको तुलनामा उपयुक्त नै हुने र यसबाट हालको तुलनामा करिव १६८% ले आम्दानी बृद्धि हुने देखिन्छ । यस गाउँपालिकाका विभिन्न करदाताले विगतको मालपोत तिर्न बाँकी देखिएकोले सो बक्यौता मालपोतको विवरण तयार गरी असूल उपर गर्न समेत पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

यसरी मालपोत लगाउँदा प्रगतिशील र व्यवहारिक मालपोतको दर निर्धारण र असूली गर्न देहाय बमोजिम गर्दा उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

१. मालपोत तथा भूमीकरको दर निर्धारण गर्दा जग्गाको उत्पादकत्व, उपलब्ध सिंचाई सुविधा र उक्त जग्गाबाट हुने बार्षिक उत्पादनलाई विश्लेषण गरी निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुने ।

२. सवारी साधन चल्ने बाटोको छेउमा परेका प्लटहरूको व्यवसायिक महत्व हुने हुँदा त्यस्ता प्लटहरूमा भूमीकर थप लगाउनु उपयुक्त हुने देखिन्छ । तर त्यस्ता प्लटहरुमा कुनै संरचना बनेमा सम्पत्ति करको दायरामा आउने हुनाले कृषि कार्यमा प्रयोग हुन्जेल यातायातको सुविधाको हिसाबले मात्र थप भूमीकर लगाउनु उपयुक्त हुन्छ, अर्थात थप भूमीकरको दर सामान्य हुनु पर्छ ।

३. मालपोतको दर निर्धारण गर्दा सर्वप्रथम प्रति रोपनी जग्गा बारी वा खेत जे भएपनि त्यसमा हुने मुख्य बालीको आयस्तालाई मूल्यमा रुपान्तरण गर्ने र यसमा सो बाली लगाउन के कति मल, बिउ र श्रम खर्च हुन्छ त्यस वापतको रकम मूख्य बालीको आयस्ताबाट घटाउने र बाँकी रहेको बचत रकमको ५ देखि १० प्रतिशतसम्म बार्षिक मालपोत लगाउनु उपयुक्त हुने देखिन्छ । मानौ, एक रोपनी बारीमा मुख्यबाली मकै लगाउँदा १ मुरी फल्छ र यसमा १२ पाथी जतिको खर्च लाग्छ भने बाँकी ८ पाथीको रु. १००।- का दरले र. ८००।- भयो र यसको ५ प्रतिशत रु. ४०।- भयो । यस्तो जग्गामा प्रति रोपनी रु.४०।- सम्म मालपोतको प्रतिरोपनी दर लगाउँदा हुने भएता पनि शुरुमा केही कम नै लगाउनु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

४. मालपोतको दरलाई प्रगतिशील बनाउन शुरु दर कम राखी जग्गाको परिमाण अनुसार क्रमश दर बढाउँदै जानु उपयुक्त हुन्छ ।

सम्पत्ति कर लाग्ने घरजग्गा बाहेकको बाँकी जग्गामा न्यूनतम रसिद काट्दा रु. २०।- बाट शुरु गरी १ रोपनीसम्म मात्र जग्गा हुनेलाई रु. २०।- मात्र लगाउने । त्यसपछि पाखो बारी ७ रोपनीसम्म र धनहर खेत ५ रोपनीसम्म मालपोतको दर न्यूनतममात्र लगाउने । त्यसपछिको पाखो बारी १० रोपनीसम्म र धनहर खेत १० रोपनीसम्म शुरु दरमा ५ प्रतिशत थपगरी दर कायम गर्ने, त्यसपछिको पाखो बारी १० रोपनीसम्म र धनहर खेत १० रोपनीसम्म शुरु दरमा २५ प्रतिशत थपगरी दर कायम गर्ने, त्यसपछिको पाखो बारी २० रोपनीसम्म र धनहर खेत २० रोपनीसम्म शुरु दरमा ५० प्रतिशत थपगरी दर कायम गर्ने, र त्यसपछिको पाखो बारी तथा धनहर खेत जति भएपनि शुरु दरमा शतप्रतिशत थपगरी दर कायम गर्ने गरी मालपोतको दर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

५. उपर्युक्त दरमा मालपोतको रकम हिसाव निकालेपछि सहकारी मार्फत गरिने सामुहिक खेती, गरिबीको प्रमाणपत्र प्राप्त गरिब किसान, र महिलाका नाममा भएको कृषि जग्गामा स्थानीय कानून अनुसार ५० प्रतिशतसम्म छुट दिन सकिने व्यवस्था गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

यसैगरी उद्योग प्रयोजन तथा व्यवसायिक चिया, कफि, अलैंची, केरा, आँप, स्याउ लगायत फलफूल बगैंचा लगाउने किसानलाई गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरी प्रोत्साहन स्वरुप २५ प्रतिशतसम्म रकम छुट दिन सकिने व्यवस्था गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

६. उपर्युक्त प्रकरण ४ अनुसार आएको मालपोत रकममा मोटरेवल पिच सडकले छोएको प्लटलाई ३० प्रतिशत, ग्राभेल गरिएको सडकले छोएको जग्गामा २० प्रतिशत र कच्ची मोटरेवल सडकले छोएको जग्गामा १० प्रतिशत भूमीकर रकम थप गरी असुलउपर गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

७. अब यसलाई मालपोत कसरी हिसाब गर्ने भन्ने बिषयमा उदाहरणबाट प्रष्ट पारौं । मानौं सिरानचोक गाउँपालिकाले न्यूनतम मालपोतको दर पाखो बारी प्रति रोपनी रु.२०।- र धनहर खेत प्रति रोपनी रु.३०।- राखेको रहेछ ।

- उदाहरणको लागि यस गाउँपालिकामा एकजना व्यक्तिको १ रोपनी जग्गामा घर छ, थप ४० रोपनी खेतमध्ये ५ रोपनी कच्चीबाटोले छोएको र अन्य सामान्य खेती हुने तथा ३० रोपनी बारीमध्ये ३ रोपनीमा पिचबाटोले, अर्को ४ रोपनीमा ग्राभेल बाटोले र अर्को ५ रोपनीमा कच्ची सडकले छोएको छ भने उक्त व्यक्तिलाई लाग्ने मालपोत हिसाव गर्ने तरिका ।

१. सम्पत्ति कर: १ रोपनीमा भएको घर र जग्गामा सम्पत्ति कर (मानौं घरजग्गाको मूल्यांकन रु.१० लाख रहेछ भने) यसको कर माथिको प्रस्ताव अनुसार रु. ३०५।-

२. धनहर खेतको मालपोत: ४० रोपनी खेतमध्ये पहिलो ५ रोपनीको

प्रति रोपनी रु. ३०।- ले रु. १५०।-

त्यसपछिको १० रोपनीमा दरमा ५% थपगरी प्रति रोपनी ३१।५० ले रु. ३१५।-

त्यसपछिको १० रोपनीको दरमा २५% थपगरी प्रति रोपनी ३७।५० ले रु. ३७५।-

त्यसपछिको १५ रोपनीको दरमा ५०% थपगरी प्रति रोपनी ४५।- ले रु. ६७५।-

मोटरेबल कच्ची सडकले छोएको ५ रोपनीमा थप ३० प्रतिशत (४५×५×०.१०) रु. २३।-

धनहर खेतको जम्मा रु. १५३८।-

३. पाखो बारीको मालपोत: ३० रोपनी बारीमध्ये पहिलो ७ रोपनीको दर २०।- ले रु. १४०।-

त्यसपछिको १० रोपनीको दरमा ५% थपगरी प्रति रोपनी २१।- ले रु. २१०।-

त्यसपछिको १० रोपनीको दरमा २५% थपगरी प्रति रोपनी २५।- ले रु. २५०।-

त्यसपछिको ३ रोपनीको दरमा ५०% थपगरी प्रति रोपनी ३०।- ले रु. ९०।-

पाखो बारीको मालपोत जम्मा रु. ६९०।-

४. भूमीकर: मोटरेबल पिच सडकले छोएको ३ रोपनीमा थप ३० प्रतिशत (३०×३×०.३०) रु. २७।-

मोटरेबल ग्राभेल सडकले छोएको ४ रोपनीमा थप २० प्रतिशत (२५×४×०.२०) रु.२०।-

मोटरेबल पिच सडकले छोएको ५ रोपनीमा थप ३० प्रतिशत (२५×५×०.१०) रु. १३।-

सडक सुविधायुक्त जग्गाको थप जम्मा कर **रु. ६०।-**

कूल जम्मा २५९३।-

यस किसिमको मालपोतको हिसाव निकाल्न गाउँपालिकाका तालिम अप्राप्त कर्मचारीलाई सरल नहुने हुनाले राजस्व शाखामा सफ्टवेयर सहितको कम्पुटर जडान गरी प्रत्येक वडाबाट प्राप्त तथ्यांक अध्यावधिक गर्न एक बर्षको समय निर्धारण गरी सर्वप्रथम लगत तयार गर्ने र त्यसपछि राजस्व शाखाले आर्थिक बर्षको शुरुवातमा नै प्रत्येक घरधनीको गाउँपालिकमा भएका सबै जग्गाको एकीकृत मालपोत रसिद तयार गरी असूल उपर गर्न सम्वन्धित वडामा पठाउनु पर्ने हुन्छ ।

यसरी तथ्यांक अद्यावधिक नहुन्जेलसम्म चालु आर्थिक बर्षको लागि पुरानै हिसावले मालपोत संकलनलाई निरन्तरता दिने र वडा तहबाट असूली गर्दा उपयुक्त हुन्छ ।

ग. घरजग्गा बहाल कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५७ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा गाउँपालिकाले त्यस्तो बहाल रकममा बहाल कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था : घरजग्गा वहाल कर गाउँपालिकाको दिगो तथा बृद्धि हुदैजाने राजश्वको स्रोत हो । गाउँपालिकाले आ.व.२०७६/७७ मा यस शीर्षकमा रु.२० हजार अनुमान गरेकोमा अनुमानभन्दा झण्डै २८६% बढी (रु.५७,२१०।-) असुल गरेको छ भने आ.व.२०७७/७८ का लागि रु.५ लाख प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ ।

करको सम्भावना : यस गाउँपालिकामा ५३९ वटा उद्योग, व्यापार, व्यवसायहरु सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ । ती व्यापार व्यवसायहरु मध्ये केही आफ्नै घर टहरामा र केही बहालमा लिएर सञ्चालन गरिएका छन् । अब गरिने व्यवसायको सर्वेक्षणमा यो सबैको एकिन अवस्था थाहा हुने नै छ । प्रति

व्यवसाय वार्षिक भाडाको हिसाव गर्दा हुने बहाल रकममा व्यवसायिक प्रयोजन भए १२% र आवासीय प्रयोजन भए १०% का दरले घरजग्गा बहाल कर लगाउँन सकिने र गाउँपालिकाको दिगो राजश्वको स्रोत हुन सक्ने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : व्यवसायिक तथा आवासीय प्रयोजनका लागि बहालमा प्रयोग भएका घर तथा जग्गाको परिमाण, मासिक वहालको दर अनुसारको लगत तयारी, व्यवसायिक तथा आवासीय प्रयोजनका लागि वहाल करको दर निर्धारण र स्वीकृति तथा कार्यान्वयनमा गाउँपालिकाले पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

घ. व्यवसाय कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५८ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोवारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था : यस गाउँपालिकामा हालसम्म व्यवसाय कर लगाएको अवस्था देखिदैन । आर्थिक ऐनको अनुसूची ४ वमोजिम व्यवसायिक करको व्यवस्था गरिएको भएता पनि सो को आम्दानी व्यवसाय दर्ता, नवीकरण शीर्षक अन्तर्गत आम्दानी गरिएको छ ।

करको सम्भावना : यहाँ केन्द्रीय तथ्यांक विभागबाट आर्थिक गणना २०७५ अनुसार ८४२ वटा उद्योग व्यवसाय उल्लेख भएको छ भने गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र अनुसार उत्पादन तथा सेवामुखी विभिन्न व्यापार व्यवसायहरुको संख्या ५३९ रहेको देखिन्छ । यी व्यवसायहरु मध्ये पनि पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोवारका आधारमा गाउँसभाबाट स्वीकृत करको दर निर्धारण अनुसार राजश्व प्राप्त हुने सम्भावना देखिन्छ । यस सम्वन्धमा छुट्टै व्यवसाय करको कार्ययोजना प्रतिवेदन तयार गरिएकोले सो को विश्लेषण गरी अगडि बढ्नुपर्ने देखिन्छ ।

यसैगरी गाउँपालिकालाई स्थानीय बजार तथा हाट बजार व्यवस्थापन गर्ने अधिकार रहेको सन्दर्भमा नियमित बजार व्यवस्था हुन नसक्ने स्थानहरुमा र कृषि उत्पादन बढी हुने स्थानहरुमा साप्ताहिक वा पाक्षिक हाट बजार सञ्चालन गर्ने र यसमा सहभागी हुने व्यवसायीहरुबाट हाट बजार कर संकलन गर्ने अभ्यास गर्न सकिन्छ । यसको लागि गाउँपालिकाका वडाहरुले आफ्नो स्थानमा सार्वजनिक खाली जग्गा वा हाटबजार सञ्चालन गर्ने स्थानको खोजीगरी बजारको लागि आवश्यक न्यूनतम पूर्वाधार (सफाई गर्ने, पानी परेमा ओत लाग्ने र बिक्री हुन नसकेका सामानहरु तत्काल सुरक्षित रुपमा राख्ने र शौचालय तथा खानेपानीको प्रवन्ध गर्नुपर्ने हुन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिका अन्तर्गतका उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायहरुलाई दर्ता प्रक्रियामा ल्याई तिनीहरुको पूँजीगत लगानी, आम्दानी, मुनाफा, सेवा आदि पक्षहरुलाई विश्लेषण गरी थोक र खुद्रा कारोवार गर्ने आदि आधार समेतमा वर्गीकरण गरेर सो अनुसार गाउँसभाबाट स्वीकृत दर र स्वीकृत नीति गाउँपालिका तथा वडास्तरबाट कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ । छुटेका करका दरहरु जस्तै ग्याँस डिलर, मल विउ उत्पादन, फोहरमैला व्यवस्थापन, ढुवानी सेवा आदिको उद्यम तथा व्यवसाय प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति अनुसार पनि दर निर्धारण गरी कर असूल गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ । व्यवसाय करको दर निर्धारण गर्दा देहायको तालिका वमोजिमका आधार लिई स्थानीय रुपमा निर्धारण गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

तालिका ९ : व्यवसाय करको दर निर्धारण र छुटको विधि प्रस्ताव

क्र.सं.	पुँजीगत लगानी रकमको सीमा	वार्षिक कारोबार रकमको सीमा	व्यवसाय करको वार्षिक रकम
१	रु. १० हजारसम्मको पुँजीगत लगानी	रु. ५० हजारसम्मको वार्षिक कारोबार	रु.२००/–
२	रु. १० हजारभन्दा बढी रु. २० हजारसम्मको पुँजीगत लगानी	रु. ५० हजारभन्दा बढी रु. १ लाखसम्मको वार्षिक कारोबार	रु.२५०/–
३	रु. २० हजारभन्दा बढी रु. ४० हजारसम्मको पुँजीगत लगानी	रु. १ लाखभन्दा बढी रु. २ लाखसम्मको वार्षिक कारोबार	रु.३००/–
४	रु. ४० हजारभन्दा बढी रु. ८० हजारसम्मको पुँजीगत लगानी	रु. २ लाखभन्दा बढी रु. ४ लाखसम्मको वार्षिक कारोबार	रु.४००/–
५	रु.८० हजारभन्दा बढी रु.१ लाखसम्मको पुँजीगत लगानी	रु.४ लाखभन्दा बढी रु.५ लाखसम्मको वार्षिक कारोबार	रु.५००/–
६	रु.१ लाखभन्दा माथि रु.५ लाखसम्मको पुँजीगत लगानी	रु.५ लाखभन्दा बढी रु. २५ लाखसम्मको वार्षिक कारोबार	वार्षिक कारोबारको कुल रकममध्ये पहिलो रु. ५ लाखमा व्यवसाय कर रु. ५००/– कायम गरी त्यसपछिको २० लाखमा प्रति रु. १ लाखमा रु. ५०/– का दरले कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउने
७	रु.५ लाखभन्दा माथि रु.१० लाखसम्मको पुँजीगत लगानी	रु.२५ लाखभन्दा बढी रु.५० लाखसम्मको वार्षिक कारोबार	माथि उल्लेख भएपछिको २५ लाखमा प्रति रु. १ लाखमा रु. ७५/– का दरले कारोबारको आधारमा थप गरी व्यवसाय कर लगाउने
८	रु.१० लाखभन्दा माथि रु.२० लाखसम्मको पुँजीगत लगानी	रु. ५० लाखभन्दा बढी रु.१ करोडसम्मको वार्षिक कारोबार	माथि उल्लेख भएपछिको ५० लाखमा प्रति रु. १ लाखमा रु. १२५/– का दरले कारोबारको आधारमा थप गरी व्यवसाय कर लगाउने ।
९	रु.२० लाखभन्दा बढीको पुँजीगत लगानी	रु.१ करोडभन्दा बढीको वार्षिक कारोबार	माथि उल्लेख भएपछिको जतिसुकै भए पनि प्रति रु. १ लाखमा रु. १५०/– का दरले कारोबारको आधारमा थप गरी व्यवसाय कर लगाउने ।

द्रष्टव्य: माथि उल्लेख भएबमोजिमको अघिल्लो तहको पुँजीगत लगानी गरी पछिल्लो तहको वार्षिक कारोबार गरेकोमा वार्षिक कारोबारको आधारमा नै व्यवसाय कर लगाउने ।

गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा समावेश भएपछि लागू हुने गरी व्यवसाय करमा निम्नानुसारको छुट सिफारिस गरिएको छ :

व्यवसाय करमा प्रस्तावित छुटको प्रतिशत

क्रसं.	उद्यम व्यवसायको किसिम	व्यवसाय करमा प्रस्तावित छुटको %
१	गाउँपालिकाद्वारा आर्थिक ऐनमा उल्लेख गरी दुर्गम स्थल भनी तोकिएका स्थानहरूमा सञ्चालन हुने व्यवसायमा	व्यवसाय करका दरहरूमा ५० प्रतिशत छुट दिने
२	विकट भौगोलिक क्षेत्रका बासिन्दा, विपन्न समुदाय, अपांगता भएका तथा महिला उद्यमीद्वारा सञ्चालन गर्ने रु. १० लाखसम्म पुँजी लगानी भएका उद्यम व्यवसायमा	व्यवसाय करका दरहरूमा ५० प्रतिशत छुट दिने
३	कृषि व्यवसाय (पशु पालनसमेत), वन पैदावर र पर्या–पर्यटन सम्बन्धी उद्यम व्यवसायमा	माथि प्रस्तावित दरमा व्यवसाय करको कुल रकम हिसाब गरी कुल व्यवसाय कर अंकमा २५ प्रतिशत छुट दिने
४	औद्योगिक ग्राममा सञ्चालन हुने उद्यम व्यवसायमा	
५	सहकारीको स्वामित्वमा सञ्चालन गरिने उद्यम व्यवसायमा	

ङ. जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको ब्यवसायिक उपयोग कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६१ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडिवुटी, प्रचलित कानून वमोजिम निषेधित जीवजन्तु वाहेकका अन्य मृत वा मारिएको जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छाला वा यस्तै प्रकृतिको वस्तुको व्यवसायिक उपयोग गरेवापत गाउँपालिकाले जडिवुटी, कवाडी तथा जीवजन्तु कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था : यस गाउँपालिकामा हालसम्म जडिवुटी, कवाडी तथा जीवजन्तु कर शीर्षक अन्तर्गत राजश्व प्राप्त गरेको अवस्था देखिदैन ।

करको सम्भावना : यहाँ हाल उत्पादन हुने जडिवुटी, कवाडी र जीवजन्तु सम्बन्धी विवरणहरु प्राप्त नभएकाले कति कर सम्भावना छ भनी एकिन गर्न नसकिए तापनि भविष्यका लागि यहाँका प्रत्येक सामुदायिक वन क्षेत्रमा जडीवुटी खेती प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

च. साना सवारी कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६४ (१) (क) मा गाउँपालिकाले टाँगा, रिक्सा, अटो रिक्सा र इ-रिक्साको सवारी करको दर निर्धारण तथा संकलन गरी आफ्नो कोषमा जम्मा गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था : यस गाउँपालिकामा हालसम्म साना सवारी कर शीर्षक अन्तर्गत राजश्व प्राप्त गरेको अवस्था देखिदैन ।

करको सम्भावना : यहाँ भौतिक पूर्वाधार खासगरी सडक कालोपत्रे हुने क्रममा रहेको हुनाले केही बर्ष पछि मुख्य बजार केन्द्रहरुमा अटो रिक्सा र इ-रिक्सा सञ्चालन हुने सम्भावना रहेको छ । त्यस्तो अवस्थामा यो कर लगाउन सकिने देखिन्छ, तर हाल सम्भावना देखिदैन ।

यस गाउँपालिकाले आर्थिक ऐन २०७७ मा सवारी करको दर निर्धारण गरेको देखिन्छ । जस अनुसार देहाय बमोजिम ठूला सवारी साधनमा बार्षिक कर लगाएको देखिन्छ ।

विवरण	बार्षिक कर रु	विवरण	बार्षिक कर रु
ठूला हेभी उपकरण	२०००।-	जीप, कार, भ्यान	३००।-
ठूला बस, ट्क, लहरी, ट्याक्टर	१०००।-	माइक्रो बस	३००।-
भाडाका मिनीबस, मिनी ट्क	५००।-	मोटर साइकल	५०।-

गाउँपालिकाले यसरी ठूला सवारी साधनमा छुट्टै कर लगाउन कानूनले अनुमति दिएको देखिदैन । प्रदेशले ठूला सवारी साधनमा कर लगाएर सो करबाट उठेको रकम राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले गरेको सिफारिस अनुसार सडकको लम्वाई, जनसंख्याको आकार र वन तथा हरियालीले ढाकेको क्षेत्रको आधारमा प्रत्येक गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले हिस्सा पाउने नै हुँदा यसरी दोहोरो कर लगाउनु नेपालको संविधान र प्रचलित संघीय तथा प्रादेशिक कानून विपरित हुन्छ । यसको सट्टा गाउँपालिकामा नै पार्किङ हुने गरेका यस्ता सवारी साधनलाई पार्किङ शुल्क लगाउनु उपयुक्त हुन्छ । यस्तो पार्किङ शुल्क लगाउँदा गाउँपालिकाले निर्माण गरेको वा रहेको बसपार्क तथा अन्य पार्किङ क्षेत्रमा सवारीको किसिम अनुसार गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा नै उल्लेख गरी माथि उल्लेखित दरमा बार्षिक पार्किङ शुल्क लगाउन सकिन्छ ।

२०७५/७६ सालमा वित्त आयोगले गरेको सिफारिस अनुसार सवारी साधनमा प्रदेशले लगाएको करको ४० प्रतिशत हिस्सा स्थानीय तहमा बाँडफाँड गर्दा (क) सडक मर्मत गर्नुपर्ने कारणले सडकको लम्वाइलाई ५० प्रतिशत, (ख) जनसंख्याले सवारी साधनबाट हुने प्रदुषण, वातावरण लगायतका समस्या भोग्नुपर्ने कारणले जनसंख्यालाई ४५ प्रतिशत, र (ग) प्रदुषण जोखिम कम गर्न वन तथा हरियालीलाई प्रोत्साहित गर्नुपर्ने कारणले वन तथा हरियालीलाई ५ प्रतिशतको अनुपातमा प्रदेश भरका स्थानीय तहले हिस्सा पाउने गरी बाँडफाँड गर्न प्रत्येक प्रदेशलाई सिफारिस गरिएको छ र प्रदेशले सोही अनुपातमा बाँडफाँड गर्ने गरेका छन् ।

छ. विज्ञापन कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६४ (१) (ग) मा विज्ञापन करको दर निर्धारण र संकलन गाउँपालिकाले गर्ने व्यवस्था रहेको छ । यस शीर्षक अन्तर्गत संकलित रकमको ४०% प्रदेश संचित कोषमा दालिखा गर्नु पर्दछ ।

विद्यमान अवस्था : यस गाउँपालिकामा हालसम्म विज्ञापन कर शीर्षक अन्तर्गत राजश्व प्राप्त गरेको अवस्था देखिदैन । तर आर्थिक ऐन २०७७ को अनुसूची ४ व्यवसायिक कर शीर्षक अन्तर्गत बुँदा नं.३९ र अनुसूची ६ मा विज्ञापन करको दर निर्धारण भएको छ ।

करको सम्भावना : यस गाउँपालिका हुँदै जिल्लास्तरीय सडक गएको तथा यहाँका बजार केन्द्रहरुमा विभिन्न व्यवसायिक निकायहरुको विज्ञापन राख्ने गरेको देखिन्छ भने यस्तो सम्भावना भविष्यमा झन बढोत्तरी हुदै जाने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका व्यापारिक, जानकारी र सूचना आदन प्रदान प्रयोजनका विज्ञापन सामग्रीहरुको लगत राखी करको दायरामा ल्याउनु पर्ने तथा यसबाट प्राप्त आम्दानीको छुट्टै अभिलेख राख्नु पर्ने ।

ज. अन्य कर : माथिका शीर्षक भन्दा फरक किसिमका अन्य करहरु पनि गाउँपालिकाको आन्तरिक राजश्वका स्रोत हुन सक्ने हुन्छ ।

३.३.२ गैर कर राजश्व

गाउँपालिकाको आन्तरिक राजश्वको महत्वपूर्ण स्रोत करको अलावा सेवा शुल्क, दस्तुर, विक्रीबाट प्राप्त आय लगायतको गैरकर स्रोत पनि महत्वपूर्ण रहेको छ । यस गाउँपालिकामा यस्ता गैर करका स्रोत परिचालनबाट पनि प्रसस्त साधन परिचालन गर्न सकिने देखिन्छ ।

क. अन्य विक्रीबाट प्राप्त (प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तु)

संघीय कानूनको रुपमा रहेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२क मा खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुको बिक्री गाउँपालिकाले गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । यसमा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुंगा, गिट्टी, वालुवा, माटोजन्य वस्तु र सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेका काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर आदिको विक्री गर्न सक्ने र त्यसरी विक्री गरिएको रकम गाउँपालिकाको संचित कोषमा दाखिला गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

वन ऐन, २०७६ ले वन पैदावारको परिभाषा गर्दै वनमा रहेका वा पाइएका वा वनबाट ल्याइएका काष्ठ पैदावार, गैरकाष्ठ वन पैदावार वा चट्टान, माटो, नदिजन्य र खनिज पदार्थलाई सम्झनु पर्छ भनी व्यवस्था गरेकोले र नेपाल सरकारले गत श्रावणमा जारी गरेको ढुंगा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन्, व्यवस्थापन तथा विक्री सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ ले सार्वजनिक खोला, नालाको आफ्नै निर्णयले, खानीक्षेत्रको सम्वन्धित निकायबाट अनुमति प्राप्त गरेपछि आफ्नै निर्णयले र वन तथा चुरेक्षेत्रको ढुंगा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन्, संकलन र विक्री गर्दा सम्वन्धित निकायको सहमतिमा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा उल्लिखित विधि अनुसार गर्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ । यसरी उत्खनन् र विक्री वितरणबाट प्राप्त आयको ४० प्रतिशत सम्वन्धित प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ ।

यसैगरी गत २०७७ असार १ नेपाल र प्रकाशित वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ अनुसार खानीको हकमा दैनिक ५०० घन मीटरसम्म र खोलाको हकमा जतिसुकै भएपनि ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, माटो आदि उत्खनन् गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण मात्र गर्नुपर्ने र यस सम्वन्धी अध्ययन तथा स्वीकृति कार्यको टुंगो स्थानीय तहले नै लगाउन सक्ने गरी व्यवस्था गरिएकोले संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले स्वीकृति गर्दा के के बिषयलाई प्राथमिकता दिइ विश्लेषण गर्ने भनी अभिमुखीकरण पनि गरेको छ ।

तर उपर्युक्त संघीय ऐनहरुमा रहेको व्यवस्थाको प्रतिकूल हुनेगरी गण्डकी प्रदेश आर्थिक ऐन २०७७ दफा ८ वमोजिम वन क्षेत्र तथा निजी जग्गाका रोडा, गेग्रान, स्लेट ढुंगा, गिट्टी ढुंगा, चट्टान ढुंगा, कटिंग ढुंगा, चिप्स, इट्टा पार्ने माटो, अन्य साधारण माटो, वालुवा, चुनढुंगा, नदी तथा खोलाले बगाएर ल्याएको काठ, कुकाठ, जराजुरी जस्ता दहत्तर, बहत्तरका साथै खानी तथा नदीजन्य पदार्थ उत्खनन् र संकलनमा अनुसूची ६ वमोजिम प्राकृतिक स्रोत शुल्क उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गतका डिभिजन कार्यालयले संकलन गरी प्रदेश संचित कोषमा दाखिला गर्ने उल्लेख गरेको छ । यसरी हेर्दा संघीय कानून र प्रदेश कानूनमा फरक फरक प्रावधान रहेको देखिएकोले यसमा संवैधानिक अदालतबाट संघीय कानूनसँग बाझिएको हदसम्म प्रदेश ऐन खारेज हुने देखिन्छ ।

विद्यमान अवस्था : यस गाउँपालिकाले आ.व.२०७६/७७ मा यस शीर्षकमा रु. ८४ लाख अनुमान गरेको देखिन्छ तर कुनै पनि रकम असुल गरेको अभिलेखमा देखिदैन । आ.व.२०७७/७८ का लागि यस शीर्षकमा ७० लाख राजश्व अनुमान गरिएको छ ।

स्रोतको सम्भावना : यस गाउँपालिका हुँदै मध्यपहाडी लोकमार्गको निर्माण कार्य भइरहेको, नयाँ बजार केन्द्रहरु विकास हुँदै गइरहेको अवस्था हुनाले निर्माण सामग्रीको माग बढ्न सक्ने तथा दरौदी, चेपे जस्ता नदीहरु यहाँ रहेको हुनाले प्राकृतिक तथा खानीजन्य वस्तुको विक्री तथा उपयोगको सम्भावना भएकाले गाउँपालिकाका लागि महत्वपूर्ण प्राकृतिक स्रोत हुन सक्ने देखिन्छ । यसको साथै यस गाउँपालिकाको खानीजन्य ढुंगा र गिट्टी उच्च गुणस्तरको रहेकोले यसको माग पनि तुलनबत्मक रुपले बढी हुने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिका अन्तर्गतका खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुहरुको परिमाण, गुणस्तर र वातावरणीय पक्षका विषयमा अध्ययन गरी सोको आधारमा परिचालनका लागि पहल गर्नुपर्ने हुन्छ । नेपाल सरकारले हालै जारी गरेको ढुंगा गिट्टी बालुवा उत्खनन्, व्यवस्थापन तथा विक्री वितरण सम्वन्धी मापदण्ड, २०७७ बमोजिम वातावरणीय परीक्षण तथा उत्खनन् र बिक्री वितरण गर्न आवश्यक सुधार समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ । कानूनको मनसाय अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नै आर्थिक ऐन मार्फत यसको दर निर्धारण गर्नुपर्ने र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण पनि आफैले स्वीकृत गर्नुपर्ने देखिन्छ । अब गाउँपालिकाले गण्डकी प्रदेश सरकारले आर्थिक ऐन २०७७ लाई भन्दा आफ्नै ऐनमा व्यवस्था गरी कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

ख. बहाल विटौरी शुल्क

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५९ मा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग वापत बहाल विटौरी शुल्क लगाउन सक्ने व्यवस्था छ भने दफा ९७ गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रको सरकारी, सामुदायिक तथा सार्वजनिक सम्पत्तिको रेखदेख, मर्मत सम्भार तथा अन्य प्रवन्ध गर्नुपर्ने जिम्मेवारी दिएको छ ।

विद्यमान अवस्था : यस गाउँपालिकाले हालसम्म यस शीर्षकमा राजश्व अनुमान तथा असूल गरेको देखिदैन ।

शुल्कको सम्भावना : बहाल विटौरी शुल्कको सम्भावना भएका हाट, बजार तथा बाटोको दायाँ बायाँ लगायत अन्य सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाहरुको पहिचान गरी यसको सम्भावना पहिचान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

गर्नुपर्ने कार्यहरु : सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति र सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको स्वामित्व नेपाल सरकारको हुने भएता पनि यसको संरक्षण, मर्मत सम्भार र अन्य प्रवन्ध गाउँपालिकाले गर्नुपर्ने भएकोले गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका यस्ता जग्गाहरुको खोजीगरी लगत व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैले गाउँपालिकाले सर्बप्रथम आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको लगत विवरण तयार गर्ने र आर्थिक ऐनमा दर निर्धारण गरी सो वमोजिम राजश्व असुली गर्नुपर्ने हुन्छ ।

दर्ता भएका जग्गामा मालपोत सम्पत्ति कर लगायत लाग्ने तर दर्ता नगरी सार्वजनिक जग्गामा अतिक्रमण गरी बनेका संरचना वा भोग गरेका जग्गावालाले लाभ लिने तर कुनै पनि तहको सरकारलाई कर नतिर्ने हुनाले यिनीहरुलाई बहाल बिटौरी शुल्कको दायरामा ल्याउन खोजिएको हो । सार्वजनिक जग्गामा बनेका संरचनाहरुमा घरको क्षेत्रफल मापन गरी अन्य घरलाई लागेको सम्पत्ति कर सरह र भोगचलन गरेको जग्गाको क्षेत्रफल गणना गरी मासिक रुपमा प्रति आना रु १० सम्म बहाल बिटौरी शुल्क निर्धारण गरी असूल गर्न सकिन्छ । तर सार्वजनिक जग्गामा भूमिहिन, सिमान्तकृत व्यक्तिले समेत बसोबास गर्न सक्ने भएकोले त्यस्ता व्यक्तिलाई गरिबीको प्रमाणपत्र प्राप्त भएको आधारमा गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरी यसरी लाग्ने शुल्कको ९०

प्रतिशतसम्म छुट दिन सक्नेछ । तर सार्वजनिक जग्गामा संरचना बनाई वा नबनाई भोगचलन गरेको आधारमा मात्र दर्ताको सिफारिस गर्न सकिने छैन ।

ग. नक्सापास दस्तुर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा २७ मा गाउँपालिकाबाट नक्सा पास नगराई भवन निर्माण गर्न नहुने कुरा उल्लेख गर्दै दफा ३३ (४) मा भवन निर्माण गर्ने अनुमति दिँदा लाग्ने दस्तुर गाउँपालिकाले तोकेवमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था : यस गाउँपालिकाले नक्सापास दस्तुर अन्तर्गत आ.व.२०७६/७७ मा २ लाख २५ हजार प्राप्त हुने अनुमान गरेकोमा रकम प्राप्त भएको देखिदैन । तर अन्य दस्तुर शीर्षक अन्तर्गत अनुमान भन्दा ५१०% बढी आम्दानी भएको तथा सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर अन्तर्गत केवल ६% मात्र आय देखिएकाले लेखापालन गर्दा शीर्षक फरक परेको हुन सक्दछ । साथै आ.व.२०७७/७८ का लागि अन्य सेवा शुल्क शीर्षक अन्तर्गत एकमुष्ठ रु.२५ लाख राजश्व प्राप्त हुने अनुमान गरिएको पाइन्छ । नक्सापास दस्तुरको दर आ.व.२०७७/७८ का लागि देहायको तालिका वमोजिम रहेको छ ।

नक्सा पास दस्तुर प्रति वर्ग फिट	पक्की सडक	रुं ४।
	ग्राभेल सडक	रु. ३।५०
	कच्ची सडक	रु. २।५०
तला थपको आधारमा निर्धारित दररेट		थप ५ प्रतिशत

स्रोत : सिरानचोक, आर्थिक ऐन २०७७

दस्तुरको सम्भावना : यस गाउँपालिकामा बजारीकरण हुँदै गएको तथा करिव १२% घरहरु मात्र पक्की (RBC & RCC) भएको हुनाले आगामी दिनमा पक्की घरहरु निर्माण हुँदै जाने देखिन्छ । साथै नेपाल विपत जोखिमका दृष्टिले सम्वेदनशील देशको सूचीमा समेत पर्ने हुनाले भवन निर्माण मापदण्ड पालना गर्नु गराउनु पनि जरुरी देखिन्छ । त्यसकारण नक्सापासलाई अनिवार्य गरी सोको प्राविधिक सेवा दिए वापत दस्तुर आम्दानी प्राप्त हुन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिका क्षेत्रभित्र निर्माण हुने भवन तथा संरचनालाई नक्सापास अनिवार्य गरी बाटोसँग जोडिएको आधारमा मात्र नभई भवनको प्रकृति अनुसार पनि नक्सापास दस्तुर निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

घ. व्यवसाय दर्ता/नवीकरण शुल्क

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ११ (२) ञ (६) मा स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्मको दर्ता, अनुमति, नवीकरण लगायतको अधिकार स्थानीय तहलाई रहेको छ । यसरी व्यवसाय दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण गर्दा गाउँपालिकालाई शुल्क प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

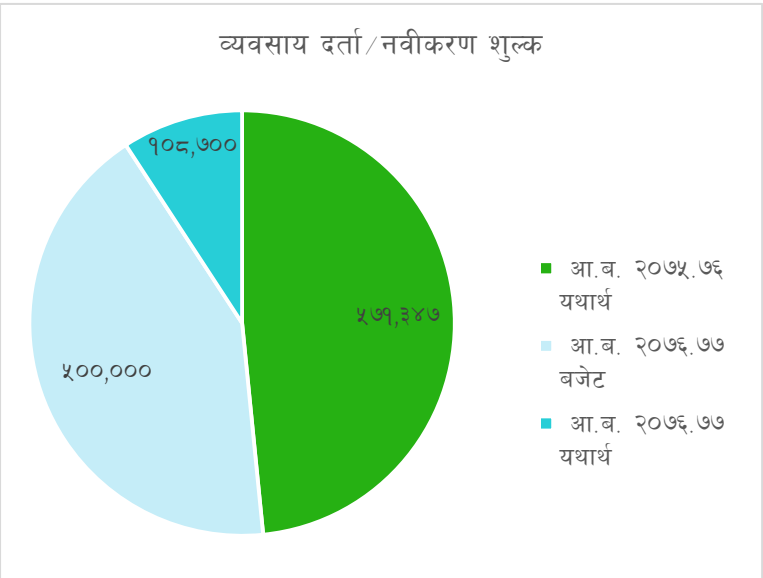

विद्यमान अवस्था : यस गाउँपालिकामा व्यवसाय

दर्ता/नवीकरण शुल्क शीर्षक अन्तर्गत आ.व. २०७६/७७ मा रु. ५ लाख प्राप्त हुने अनुमान गरेकोमा यथार्थमा आम्दानी करिव रु. १ लाख ९ हजार मात्र भएको देखिन्छ । साथै आ.व.२०७७/७८ का लागि अन्य सेवा शुल्क शीर्षक अन्तर्गत एकमुष्ठ रु.२५ लाख राजश्व प्राप्त हुने अनुमान गरिएको पाइन्छ । व्यवसाय दर्ता/नवीकरण शुल्कको दर व्यवसायको प्रकृति अनुसार रु.१००। देखि रु.२५०००। सम्म निर्धारण गरिएको छ ।

शुल्कको सम्भावना : यहाँ विभिन्न ८०० भन्दा बढी व्यापार व्यवसायहरु सञ्चालनमा रहेको हुनाले वार्षिक रुपमा दर्ता/नवीकरण गरी गाउँपालिकालाई राजश्व प्राप्त भई रहेकोमा व्यवसाय करका अलावा प्रति व्यवसाय रु.५००। प्रति वर्ष लिँदा करिव ४ लाख भन्दा वढि प्राप्त हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका व्यापार तथा व्यवसायको दर्ता तथा नवीकरण प्रक्रियालाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरी लगत तयार गर्ने, सोको दर निर्धारण, स्वीकृति र कार्यान्वयन गर्ने । आर्थिक ऐन २०७७ अनुसूची ४ व्यवसायिक कर शीर्षक अन्तर्गत बालक्लव, युवा क्लव जस्ता सामाजिक संस्थाहरु पनि समावेश भएकाले व्यवसाय भन्दा फरक रुपमा हेर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

ङ. सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ११ (२) घ (७) मा गाउँपालिकाले प्रचलित कानून वमोजिम गर्ने सिफारिस तथा दफा १२ (ङ) मा वडाबाट सिफारिस तथा प्रमाणित गर्ने ३६ वटा विषयहरु उल्लेख भएका छन् । यी सिफारिस तथा प्रमाणित गरे वापत गाउँपालिकालाई दस्तुर प्राप्त हुन्छ ।

विद्यमान अवस्था : यस गाउँपालिकामा सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर शीर्षक अन्तर्गत आ.व.२०७६/७७ मा रु. २० लाख प्राप्त हुने अनुमान गरेकोमा जम्मा रु.१ लाख १० हजार ६६४ मात्र प्राप्त भएको छ । साथै आ.व.२०७७/७८ का लागि अन्य सेवा शुल्क शीर्षक अन्तर्गत एकमुष्ठ रु.२५ लाख राजश्व प्राप्त हुने अनुमान गरिएको पाइन्छ । प्रकृतिका आधारमा सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुरको दर चालु आ.व.मा रु.१०० देखि २००० सम्म तोकिएको र विपन्न तथा स्वास्थ्य उपचार सिफारिस निःशुल्क गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

दस्तुरको सम्भावना : गाउँपालिकाले सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुरबाट आय गर्ने गरेको देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिका तथा वडाहरुबाट वार्षिक रुपमा कुन सिफारिस कति परिमाणमा हुन्छ भन्ने विगत वर्षहरुको आधारमा अनुमान गरी राजश्व प्राप्त हुने अनुमान गर्नु उपयुक्त हुन्छ । साथै लक्षित समुदायलाई निश्चित प्रयोजनका लागि गरिने सिफारिस दस्तुरमा छुट तथा मिनाहा गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिन उपयुक्त हुन्छ ।

च. घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर :

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका घरजग्गा एक व्यक्तिको स्वामित्वबाट अर्को व्यक्तिको स्वामित्वमा हस्तान्तरण गर्दा लिने र दिने व्यक्तिबाट प्रदेश आर्थिक ऐनमा तोकिए बमोजिम असूल गरिएको राजस्वको ६० प्रतिशत प्राप्त गर्ने गर्दछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा यस्तो स्वामित्व हस्तान्तरणको कार्य गाउँपालिकाले नै गर्ने उल्लेख गरेता पनि हाल गाउँपालिकामा क्षमता पर्याप्त नरहेको र संघीय सरकार मातहत रहेको जिल्ला मालपोत कार्यालयबाट घरजग्गाको अभिलेख समेत हस्तान्तरण भइ नसकेकोले चालु आर्थिक बर्षमा पनि जिल्ला मालपोत कार्यालयले नै प्रदेश कानूनमा तोकिए बमोजिम दस्तुर असूल उपर गर्ने गरेको छ र असूल भएको रकम प्रदेश कोष तथा लेखा

नियन्त्रक कार्यालयले मासिक रुपमा सम्वन्धित स्थानीय तह र प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा दाखिला हुनेगरी पठाउने गरेको छ ।

यसरी घरजग्गा रजिष्ट्रेशनको अंक निर्धारण गर्दा प्रत्येक जग्गाको न्यूनतम मूल्यांकन निश्चित गर्न मालपोत नियमावलीको प्रावधान बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुख, प्रमुख कर अधिकृत वा कर कार्यालय नभएको स्थानमा कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयको प्रमुख, नापी शाखाको प्रमुख, उद्योग वाणिज्य संघको प्रतिनिधि, प्रमुख नापी शाखा र मालपोत कार्यालयको प्रमुख सदस्य सचिव रहेको समितिले बार्षिक रुपमा गरेको न्यूनतम मूल्यांकन अनुसार जग्गाको थैली निश्चित हुने गरेको छ । गाउँपालिकाले यस्तो मूल्यांकन वास्तविक रुपमा कारोबार हुने गरेको मूल्य भन्दा फरक नपरोस भन्नाका लागि आफ्नो गाउँपालिकाको लगत तयार गरी मालपोत कार्यालयमा अध्यावधिक गराउने गर्नु पर्दछ ।

छ. व्यक्तिगत घटना दर्ता (विलम्व) शुल्क

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ११ (२) च (३) मा गाउँपालिकाले जन्म, मृत्यु, विवाह, सम्बन्ध विच्छेद, वसाई सराई दर्ता र पारिवारिक लगतको अभिलेख तथा पञ्जीकरण व्यवस्थापन पर्दछ । त्यसैगरी राष्ट्रिय परिचय पत्र तथा पञ्जीकरण ऐन २०७६ को दफा १७ (२) अनुसार गाउँपालिकाको वडा कार्यालयको प्रशासकीय प्रमुखको रुपमा कामकाज गर्ने अधिकार प्राप्त कर्मचारीले स्थानीय पञ्जिकाधिकारीको रुपमा कार्य गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । सो ऐनको दफा १९ (३) मा घटना घटेको ३५ दिनभन्दा पछि पञ्जीकरणका लागि आएमा तोकिए वमोजिम विलम्व शुल्क लिने व्यवस्था रहेको छ । उक्त विलम्व शुल्क आन्तरिक राजश्वका रुपमा गाउँपालिकालाई प्राप्त हुन्छ ।

विद्यमान अवस्था : यस गाउँपालिकामा व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क शीर्षक अन्तर्गत आ.व.२०७६/७७ मा रु. ५ लाख प्राप्त हुने अनुमान गरेकोमा रु.११ हजार ५५० मात्र प्राप्त भएको देखिन्छ । साथै आ.व.२०७७/७८ का लागि अन्य सेवा शुल्क शीर्षक अन्तर्गत एकमुष्ठ रु.२५ लाख राजश्व प्राप्त हुने अनुमान गरिएको पाइन्छ । यसको दर निर्धारण भएको देखिँदैन ।

शुल्कको सम्भावना : व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क गाउँपालिकाको न्यून तर प्रायः हरेक वर्ष आय हुने शीर्षक अन्तर्गत पर्दछ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्व शुल्कबाट प्राप्त आयको उचित रुपमा लेखा राख्न तथा यसको दर स्पष्ट रुपमा निर्धारण गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ । विपन्न तथा सिमान्तकृत समुदायलाई विलम्ब शुल्कमा विशेष व्यवस्था गर्न सकिन्छ ।

ज. सेवा शुल्क (पर्यटन शुल्क, फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क, स्थानीय सडक पूर्वाधार उपयोग शुल्क, एम्बुलेन्स सेवा शुल्क, अन्य सेवा शुल्क)

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२ (१) मा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केबलकार, ट्रेकिङ, कायाकिङ, बञ्जीजम्प, जिपफ्लायर, ञ्याफ्टिङ, प्यारागलाइडिङ लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहसिक खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवा शुल्क लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२ (२) मा गाउँपालिकाले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेको स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको (यस उपदफाको (क) देखि (च) सम्मका)

कुनै सेवा उपयोग गरेवापत सम्बन्धित सेवाप्रदायक तथा सेवाग्राहीलाई सेवा शुल्क लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था : यस गाउँपालिकामा बाँडफाँडबाट प्राप्त विविध रोयल्टी शीर्षक अन्तर्गत आ.व.२०७६/७७ मा करिव रु.१ लाख ९७ हजार प्राप्त हुने अनुमान गरेकोमा यस आ.व.मा रकम प्राप्त भएको देखिँदैन । साथै आ.व.२०७७/७८ का लागि विविध रोयल्टी (विद्युत/पर्यटन) शीर्षकमा रु.२ लाख र विविध सेवा शुल्क दस्तुर शीर्षक अन्तर्गत एकमुष्ट रु.२५ लाख राजश्व प्राप्त हुने अनुमान गरिएको पाइन्छ ।

शुल्कको सम्भावना : गाउँपालिकाले प्रदान गरेको सेवाबाट सेवा शुल्क आय गर्ने तथा सेवाहरु थप गर्दै सेवा शुल्कमा पनि बृद्धि हुने सम्भावना देखिन्छ । सेवा शुल्क सेवा दिए वापत लिइने भएकाले स्थानीय वासिन्दा सेवा लिएर शुल्क दिन तत्पर हुने गर्दछन् ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : गाउँपालिकाको भूगोल र यसको ऐतिहासिकताको आधारमा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने भएकोले यस बिषमा थप अध्ययन तथा विश्लेषण गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसैगरी गाउँपालिकाले स्थानीय वासिन्दालाई आवश्यक सेवाहरु पहिचान गरी सोका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकासमा लगानी गर्ने, निर्मित तथा निर्माण हुने स्थानीय पूर्वाधार उपयोग वापत सेवा शुल्कको दर निर्धारण, स्वीकृति, सेवा शुल्क संकलन गर्ने विधि निर्धारण तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने । साथै कुनै शीर्षकमा उल्लेख्य आय हुने भएमा सोको छुट्टै शीर्षकमा आम्दानी जनाउने गर्नाले राजश्व प्रशासन गर्न सहज हुनुका साथै प्रभावकारी र पारदर्शी पनि हुन्छ ।

झ. न्यायिक दण्ड, जरिवाना, जफत

संविधान तथा प्रचलित कानूनको कार्यान्वयन, नियमन, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको परिच्छेद ८ वमोजिमको न्यायिक कार्यसम्बन्धी व्यवस्था कार्यान्वयन, खरिद कार्य आदि क्रममा गाउँपालिकाले दण्ड, जरिवाना र जफत गर्नुपर्ने हुनसक्छ ।

विद्यमान अवस्था : यस गाउँपालिकामा दण्ड, जरिवाना, जफत शीर्षक अन्तर्गत विगतका आ.व. तथा चालु आ.व.२०७७/७८ मा समेत आय प्राप्त भएको तथा अनुमान गरिएको देखिदैन ।

आयको सम्भावना : दण्ड, जरिवाना, जफत शीर्षक वापत प्राप्त हुने आयमा न्यूनीकरण गर्ने चाहना गाउँपालिकाले सदैव राख्ने गर्दछ र यस शीर्षकमा प्राप्त हुन सक्ने आयको प्रक्षेपण गर्न पनि कठिन हुन्छ । तर पनि दण्ड, जरिवाना शीर्षकमा प्रायः वर्षहरुमा आय प्राप्त हुने गर्दछ भने कतिपय दण्ड जरिवानाहरु सम्बन्धित शीर्षक मै हुने गर्दछ । त्यसैले पनि यस शीर्षकमा आयको प्रक्षेपण नगरी यदि प्राप्त भएमा अन्य शीर्षकबाट आम्दानी गर्ने गरेको हुनसक्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : नेपाल सरकारबाट स्वीकृत आम्दानीका शीर्षक अन्तर्गत दण्ड, जरिवाना, जफत शीर्षक रहेको हुनाले गाउँपालिकाले विगत वर्षहरुको आधारमा अनुमान गरी आम्दानी गर्दा कुन शीर्षकबाट कति आम्दानी भयो भन्ने स्पष्ट हुन्छ । साथै दण्ड जरिवानाका दरहरु पनि निर्धारण गरी राख्दा जनतालाई कानून पालनामा सजगता पनि बृद्धि हुन जान्छ ।

ञ. सामुदायिक वनबाट प्राप्त रकम

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२ख. मा सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार विक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना गाउँपालिकाबाट स्वीकृत गर्नुपर्ने र त्यसबाट भएको आम्दानीको १०% सम्बन्धित गाउँपालिकाको संचित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेकोछ ।

यसैगरी वन ऐन, २०७६ को दफा १८(५) मा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले समूहको चाहाना र आवश्यकताको आधारमा वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन उपभोक्ता समूहले सम्वन्धित स्थानीय तहको परामर्शमा सामुदायिक वनको कार्ययोजना बनाउन वा आवश्यकता अनुसार संशोधन गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ । यसैगरी सोही ऐनको दफा २२ मा सामुदायिक उपभोक्ता समूहले कार्ययोजना बमोजिम आर्जन गरेको बार्षिक आयबाट कम्तिमा पच्चिस प्रतिशत रकम वनको विकास, संरक्षण, व्यवस्थापन कार्यमा खर्चगरी बाँकी रहेको रकमको कम्तिमा पचास प्रतिशत रकम सम्वन्धित स्थानीय तहसँग समन्वय गरी गरिबी न्यूनीकरण, महिला सशक्तिकरण तथा उद्यम विकास कार्यमा खर्च गर्नुपर्नेछ र बाँकी रहेको रकम उपभोक्ता समूहको हितमा प्रयोग गरिने उल्लेख छ ।

उपर्युक्त स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको व्यवस्था र वन ऐनको व्यवस्था एक अर्कामा बाझिएको हो की भन्ने देखिएता पनि सामुदायिक वन समूहसँग सहमति गरी दुबैलाई फाइदा हुनेगरी व्यवस्थापन गर्न सकिने देखिन्छ । यस अनुसार सामुदायिक वन समूहले गाउँपालिकाको परामर्शमा स्वीकृत गरेको कार्य योजना बमोजिम भएको आम्दानीको १० प्रतिशत स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको प्रावधान बमोजिम स्थानीय सरकारको खातामा दाखिला गर्ने र बाँकी ९० प्रतिशतलाई शतप्रतिशत मानी त्यसको २५ प्रतिशत वनको विकासमा, ५० प्रतिशत गाउँपालिकाको समन्वयमा गरिबी न्यूनीकरण, महिला सशक्तीकरण तथा उद्यम विकासमा खर्च गर्ने र बाँकी रकम समूहको हितमा खर्च गर्ने गर्दा सबै कानूनका प्रावधानलाई कार्यान्वयन गर्न सकिने हुन्छ । यसमा स्थानीय तहले यसरी सामुदायिक वन समूहबाट प्राप्त गरेको रकम सामुदायिक वनको हितमा र वातावरणीय संरक्षणमा मात्र खर्च गर्न पाउने प्रावधान अगाडि सारेर सामुदायिक वन समूहहरुसँग छलफल गरी सहमति गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

विद्यमान अवस्था : सामुदायिक वनबाट गाउँपालिकालाई रकम प्राप्त हुने प्रावधान स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा २०७५/११/१९ मा भएको केही नेपाल ऐन संशोधनबाट भएको हुनाले यस शीर्षकमा विगतमा आम्दानी भएको थिएन । साथै आ.व.२०७७/७८ का लागि पनि गाउँपालिकाबाट यस शीर्षकमा रकम प्राप्त हुने अनुमान गरेको देखिदैन ।

आयको सम्भावना : यस गाउँपालिकामा २९ वटा सामुदायिक वन रहेका हुनाले यहाँबाट प्राप्त आम्दानीको वन ऐन, २०७६ वमोजिम तोकिएको प्रतिशत रकम स्थानीय विकासका लागि महत्वपूर्ण स्रोत हुने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु : सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ, वन कार्यालय र स्थानीय तहका वीचमा समान धारणा नभएको अवस्था हुनाले नीगित तहदेखि नै स्पष्टता हुन आवश्यक देखिन्छ । साथै सामुदायिक वन समितिलाई गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने आयबाट गरिने विकासका क्रियाकलाप सम्बन्धमा विश्वस्त बनाई उक्त रकम स्थानीय कोषमा जम्मा गर्न पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको क्षेत्रमा रहेका सबै २९ वटा सामुदायिक वनको अभिलेखीकरण गर्ने, कार्य योजना तर्जुमा गर्न प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने, वन संरक्षण र विकास तथा जडिबुटी खेती, कृषि वन लगायतका जीविकोपार्जन सम्वन्धी क्रियाकलापहरुको व्यवस्थापन गर्न सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने, वन संरक्षण तथा उपयोग सम्वन्धी कार्यविधि स्वीकृत गरी लागु गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

ट. जग्गा एकीकरण तथा वस्ती विकास

यस गाउँपालिकाका बजार क्षेत्रहरुको विकास भइरहेकोले अव्यवस्थित बसोवास हुन सक्ने, विपद् जोखिम प्रभावित तथा बस्ति अयोग्य स्थानमा वसोवास गरेका बासिन्दालाई सुरक्षित वसोवासको व्यवस्था गर्नुपर्ने भएकाले गाउँपालिकाले मुख्य सडक जोडिएका उपयुक्त क्षेत्रमा जग्गा एकीकरण गरी वस्ती विकास योजना लागु गर्न सकिने र यसबाट विकसित सुविधायुक्त घडेरी विक्री गरी

राजस्व परिचालन गर्न सकिने देखिन्छ । यस्तो वस्ती विकासको कार्यमा खेती कम हुने, सडक लगायत पूर्वाधार सजिलै पुऱ्याउन सकिने र वस्ती विकास गर्दा अन्य सुविधाको जोहो समेत गर्न सकिने करिब २।३ सय रोपनी जग्गाको क्षेत्रलाई एकिकरण गरी जग्गावालासँग जग्गा प्राप्त गर्ने र पुर्वाधार विकासको निमित्त सोही जग्गाको ३० देखि ३५ प्रतिशत जग्गा गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने र जग्गा विकास पश्चात ६५ देखि ७० प्रतिशत जमीन विकसित घडेरीको रुपमा सम्वन्धित जग्गाधनीलाई नै फिर्ता दिने गरी कार्ययोजना बनाउन सकिन्छ । यसो गर्दा जोखिम रहित वस्ती विकास हुने र जग्गावालालाई पनि विकसित घडेरीको रुपमा फिर्ता हुने, गाउँपालिकालाई पूर्वाधार विकास गर्न मितव्ययी हुने हुँदा सवै पक्षलाई नै फायदा पुग्ने हुनाले जनसमर्थन समेत प्राप्त हुने सक्ने देखिन्छ ।

यसरी सिरानचोक गाउँपालिकामा आन्तरिक राजश्वका विभिन्न शिर्षकहरुमा थप साधन परिचालन हुने सम्भावना रहनुका साथै निर्माणको क्रममा रहेको औद्योगिक ग्राममा सञ्चालन हुने उद्योग व्यवसायलाई स्थानीय कर तथा सेवा शुल्कमा विशेष छुट प्रदान गरी उद्योगी व्यवसायीलाई आकर्षित गर्दै स्थानीय हाट बजार तथा कृषि संकलन केन्द्रहरुको विकास तथा आर्थिक विकास र रोजगारी सिर्जनामार्फत आन्तरिक राजश्वका स्रोतहरुको दायरा बृद्धि गर्ने सम्भावना पर्याप्त रहेको देखिन्छ । यसबाट विपन्न तथा सिमान्तकृत समुदाय, महिला, वालवालिकामा हुने जेखिम न्यून हुने, रोजगारीको अवसर सिर्जना हुने र जीवनस्तरमा सुधार गर्न सहयोग पुग्ने हुन्छ ।

परिच्छेद – चार : आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था

गाउँपालिकाले राजश्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरू तथा आय संकलनको अवस्थालाई यस परिच्छेदमा छोटकरीमा व्याख्या गरिएको छ । यसबाट गाउँपालिकाको आय संकलनको लागि संस्थागत क्षमतामा सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न मद्दत पुग्ने छ ।

४.१ राजश्व परिचालन सम्बन्धी नीति

गाउँपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को स्वीकृत नीति तथा कार्यक्रम वमोजिम राजश्व परिचालन सम्बन्धी नीतिहरु यसप्रकार रहेका छन् :

- कोरोना महामारीबाट आक्रान्त गाउँवासीलाई प्रवाह गर्ने सेवामा सुधार गरिनेछ र करको बोझवाट राहत दिलाउन कर प्रणालीलाई यथार्थ आर्थिक कारोवारमा आधारित गर्नुका साथै आर्थिक कारोवार नभएको स्थितिमा करको भार नबढाइने नीति लिइने छ ।
- व्यवसाय करको दायरालाई विस्तार गर्न अनौपचारिक रुपमा सञ्चालनमा रहेका सवै प्रकारका व्यवसायलाई दर्ता तथा अभिलेखीकरण गरी गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवासँग आबद्ध गरिने छ । गाउँपालिकाले लगाउने व्यवसाय करलाई संघीय तथा प्रदेश करहरुसँग दोहोरो नपर्ने गरी व्यवसायिक कारोवारको प्रकृतिको आधारमा वर्गीकरण गरी लगानीको न्यूनतम प्रतिशत वा एकमुष्ठ वार्षिक रुपमा लागु गरिनेछ ।
- गाउँपालिकामा सञ्चालनमा रहेका सम्पूर्ण उद्यम व्यवसायलाई औपचारिक रुपमा दर्ता हुन आएमा निश्चित अवधिसम्म करमा विशेष छुट तथा थप सुविधा प्रदान गर्ने नीति लिइने छ ।
- मध्य पहाडी राजमार्ग तथा छिमेकी नगरपालिकाहरुलाई आवश्यक पर्ने निर्माण सामग्रीका रुपमा प्रयोग हुने प्राकृतिक स्रोत उपयोगका लागि वातावरणीय परीक्षण तथा गुणस्तर परीक्षण कार्य शुरु गरिने छ ।
- सम्भव भएसम्म प्रशोधन व्यवसाय गाउँपालिकामा नै स्थापना गरी रोजगारी श्रृजना र मूल्य अभिबृद्धि गरी निकासी गर्ने नीति लिइने छ । यस कार्यमा छिमेकी नगरपालिका तथा गाउँपालिकाहरुसँग पनि संस्थागत समन्वयको व्यवस्था गरिने छ ।
- राजश्वका दरहरु पुनरावलोकन र कोभिडका कारणले करदातालाई निश्चित छुटहरु मार्फत प्रोत्साहन गरी बढी राजश्व आम्दानी गर्ने वातावरण निर्माण गरिने छ ।
- करदाता शिक्षा, महामारीको सिलशिलामा कर अंकमा छुट दिने, सूचना संकलनमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको प्रयोग गर्ने, बढी कर तिर्नेलाई पुरस्कृत गर्ने, कर शिक्षा प्रदान गर्ने आदि कार्यक्रम मार्फत करदातालाई प्रोत्साहन गरी करदाता मैत्री वातावरण सिर्जना गर्ने प्रयास गरिने छ ।
- सिरानचोक गाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्न प्रगतिशील कर प्रणालीको विकास, सक्षम कर प्रशासनको निर्माण, करका दायरा बिस्तार र राजश्व चुहावट नियन्त्रणलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- गाउँपालिकाले प्रवाह गर्ने सेवासँग सम्पत्ति कर, घरजग्गा बहाल कर, ब्यवसाय कर र विज्ञापन करलाई एकीकृत रुपमा आबद्ध गरिनेछ ।
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन आन्तरिक लेखापरीक्षण र कर परीक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।

- गाउँपालिकाले संकलन गर्ने कर, सेवा शुल्क तथा जरिवाना बैकिंग प्रणालीबाट मात्र लिने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
- नेपालको संविधान २०७२ ले स्थानीय तहलाई दिएको २२ वटा एकल अधिकार क्षेत्रभित्र रही स्रोत परिचालनलाई समतामुलक, प्रगतिशील र न्यायपूर्ण पद्धति अपनाई कर तथा राजश्व निर्धारण गरिने छ । सवै सरोकारवाला करदाताहरुको सहभागितामा राजश्व अभिबृद्धि गरी कुल वजेटमा आन्तरिक आम्दानीको हिस्सालाई बढाइदै लगिने छ ।
- विकास साझेदार संस्थाहरुको सहकार्यमा गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना (Revenue Improvement Action Plan) तयारीको क्रममा रहेको र यसमा थप राजश्वका क्षेत्रहरुको पहिचान गर्दै आगामी बर्षदेखि राजश्व अभिबृद्धि गर्न यसै कार्ययोजनालाई कार्यान्वयन गरी आन्तरिक राजश्व बृद्धि गर्न आवश्यक पहल गरिनेछ ।

४.२ आन्तरिक राजश्व संकलनका लागि संस्थागत क्षमता

आन्तरिक राजश्वलाई प्रभावकारी रुपमा संकलन गर्ने भूमिका राजश्व प्रशासनको हुन्छ । अधिकांश निकायहरुमा खर्च गर्ने विषय प्राथमिकतामा पर्ने तथा आम्दानी गर्ने विषय ओझेल पर्नाले खर्च आवश्यकता र सोको लागि आवश्यक सम्भाव्य स्रोत पनि नजुट्ने स्थिति सिर्जना हुन जान्छ । यहाँ सिरानचोक गाउँपालिकाको आन्तरिक राजश्व सम्बन्धी संस्थगत क्षमता विश्लेषण गरिएको छ ।

४.२.१ स्थानीय राजश्व परामर्श समिति

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ६५ मा स्थानीय राजश्व परामर्श समिति सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यस समितिले राजश्व सम्बन्धी नीति तथा कानून तर्जुमा, संशोधन, परिमार्जन र सोको परिपालना सम्बन्धी परामर्श, राजश्वको स्रोत, दर, दायरा विश्लेषण गरी प्राप्त हुनसक्ने राजश्वको विश्लेषण, अनुमान, कर, गैरकर, सेवा शुल्क, दस्तुर आदिको दर सम्बन्धमा परामर्श दिने जस्ता कार्यहरु गर्दछ । स्थानीय राजश्व परामर्श समितिको गठन देहाय अनुसार हुने व्यवस्था छ ।

तालिका १० : राजश्व परामर्श समितिको वनावट

क्र.सं.	पद	समिति (जिम्मेवारी)
१	उपाध्यक्ष, गाउँपालिका	संयोजक
२	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
३	कार्यपालिका सदस्यहरु मध्येबाट कार्यपालिकाले तोकेको महिला सदस्य	सदस्य
४	कार्यपालिका सदस्यहरु मध्येबाट कार्यपालिकाले तोकेको सदस्य	सदस्य
५	निजी क्षेत्रको उद्योग वाणिज्य सम्बन्धी मान्यता प्राप्त संस्थाको गाउँ तहको अध्यक्ष वा निजले तोकेको प्रतिनिधि	सदस्य
६	घरेलु तथा साना उद्योग सम्बन्धी मान्यता प्राप्त संस्थाको गाउँ तहको अध्यक्ष वा निजले तोकेको प्रतिनिधि	सदस्य
७	गाउँपालिकाको राजश्व शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

सिरानचोक गाउँपालिकाको राजश्व परिचालनमा प्रभावकारिता ल्याउनका लागि गाउँपालिका उपाध्यक्ष श्री रीता देवकोटाको संयोजकत्वमा राजश्व परामर्श समितिको बैठक गरी आवश्यक निर्णयहरु हुने गरेको छ । जसमा राजश्वको समीक्षा, लक्ष्य, वडास्तरमा उठेका राजश्व संचित कोषमा दाखिला, चोरी निकासी नियन्त्रण, राजश्वको अनुगमन, वार्षिक राजश्व अनुमान आदि मुख्य

हुन् । बैठकमा निजीक्षेत्र तथा घरेलु उद्योग क्षेत्रबाट गर्ने प्रतिनिधित्व हुन नसकेको देखिन्छ । साथै राजश्व परामर्श समितिका सदस्यहरुलाई राजश्वका स्रोतगत आधारमा यथार्थपरक अनुमान गर्ने, स्रोतहरु पहिचान गर्ने र राजश्व नीतिको प्रभावकारी परिपालना सम्बन्धी क्षमता विकास गर्न आवश्यक हुन्छ ।

४.२.२ गाउँपालिकाको राजश्व प्रशासन

गाउँपालिकाको राजश्व प्रशासनलाई अझ प्रभावकारी बनाउनु पर्ने महसुस गाउँपालिकाले गरेको छ । यसको प्रभावकारिताका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरुमा जनशक्ति व्यवस्थापन, राजश्व शाखाको संस्थागत विकास, राजश्व सम्वन्धी कार्य योजना तर्जुमा, मालपोतको लगत अद्यावधिक, करदाताहरुको पहिचान र लगत अभिलेखीकरण, कर तथा गैर करका स्रोतहरुको पहिचान गर्नुपर्ने रहेको छ । यसैगरी राजश्व प्राप्त हुने पूँजीगत निर्माण, पर्यटकीय क्षेत्रहरुको प्रवर्द्धन, ऐतिहासिक स्थलहरुको प्रचार प्रसारका साथै होमस्टे विकास र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने छ । वडास्तरमा काम गर्ने कर्मचारीको व्यवस्थापन गरी वडाबाट प्रभावकारी सेवा प्रवाह र राजश्व संकलन कार्य संचालन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

साथै गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयका राजश्व प्रशासनसँग सम्बन्धित कर्मचारीहरुलाई आयका शीर्षकका विषयमा अभिमुखीकरण आवश्यक रहेको छ । साथै समितिको सदस्य सचिवलाई राजश्व परामर्श समितिको माइन्युट तथा अभिलेख व्यवस्थापन सम्बन्धी क्षमता विकास महत्वपूर्ण छ ।

४.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालन

तालिका ११ : राजश्व परिचालनको वर्तमान अवस्था

आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
कर तर्फ			
भूमि कर (मालपोत)	हाल न्यून परिचालन भएता पनि पर्याप्त सम्भावना भएको	मालपोत न्यून मात्र संकलन भएको	मालपोतको दर निर्धारण भएको तर समसामयिक बनाउन पुनरावलोकन गर्नुपर्ने
सम्पत्ति कर	सम्भावना भएको	संकलन भएको	दर निर्धारण भएको
सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	हाल सम्भावना नभएको	संकलन नभएको	दर निर्धारण नभएको
घर जग्गा बहाल कर	सम्भावना नभएको	सिमित संकलन भएको	दर निर्धारण भएको
व्यवसाय कर	सम्भावना भएको	संकलन भएको	दर निर्धारण भएको
जडिबुटी, कवाडी तथा जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग कर	सीमित सम्भावना भएको	संकलन नभएको	दर निर्धारण नभएको
अन्य राजश्व			
ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा आदि प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तुको विक्री शुल्क	सम्भावना भएको	संकलन भएको	दर निर्धारण गण्डकी प्रदेश सरकारबाट भएको तर यसमा गाउँपालिका आफैले दर निर्धारण गर्नुपर्ने

आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
नक्सापास दस्तुर	सम्भावना भएको	सिमित संकलन भएको	दर निर्धारण भएको
व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क	सम्भावना भएको	संकलन भएको	दर निर्धारण भएको
वहाल विटौरी शुल्क	हाल सम्भावना नभएको	संकलन नभएको	दर निर्धारण नभएको
पार्किङ्ग शुल्क	सम्भावना भएको	संकलन नभएको	दर निर्धारण नभएको
फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	सम्भावना नभएको	संकलन नभएको	दर निर्धारण नभएको
स्थानीय खानेपानी महसुल	सीमित सम्भावना भएको	संकलन नभएको	दर निर्धारण नभएको
निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवा शुल्क	हाटबजार, पर्यटकीय पूर्वाधार, सडक, कृषि बजार केन्द्र आदिको सम्भावना भएको	संकलन नभएको	दर निर्धारण नभएको
मूल्यांकन सेवा शुल्क	सम्भावना भएको	संकलन हुने गरेको	दर निर्धारण भएको
दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर	सम्भावना भएको	संकलन भएको	दर निर्धारण भएको
ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	सम्भावना भएको	संकलन भएको	दर निर्धारण आंशिक रुपमा भएको
वडा मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर	सम्भावना भएको	संकलन भएको	दर निर्धारण भएको
दण्ड जरिवाना	सम्भावना भएको	संकलन भएको	दर निर्धारण नभएको
सामुदायिक वनबाट स्थानीय विकासमा लगानी	सम्भावना भएको	समन्वयात्मक रुपमा लगानी नभएको	

स्रोत : गाउँपालिकामा आयोजना भएको कार्यशाला २०७७ .....

४.४ राजश्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

संविधान तथा कानून प्रदत्त गाउँपालिकाको वित्तीय अधिकार अनुरुप राजश्व परिचालनमा सुधार ल्याउन योजनाबद्ध प्रयास अपरिहार्य देखिन्छ । राजश्व परिचालनका मुख्य सवालहरुमा नीतिगत व्यवस्था, दक्ष कर प्रशासन, करको दर र दायरा तथा बक्यौता असूली आदि रहेका छन् । यस गाउँपालिकाले सम्बोधन गर्नुपर्ने राजश्व परिचालनका प्रमुख सवालहरु निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

(क) नीतिगत तथा कानुनी

गाउँपालिकाको राजश्व अधिकार सम्बन्धी प्रावधानहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन र राजश्व परिचालनका लागि आवश्यक आर्थिक ऐन, विभिन्न कार्यविधिहरु गाउँसभाबाट पारित गराई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । सम्पत्ति कर सम्बन्धी नीति तर्जुमा गरी यस

गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको मुख्य स्रोतका रुपमा देखिएका सम्पत्ति कर, भूमिकर (मालपोत), व्यवसाय कर, सेवाशुल्क सम्बन्धी दर र सवै करदातालाई करको दायरामा ल्याउन कर सचेतना कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

कानूनी द्विविधाः कतिपय कानूनहरू एक अर्कामा तालमेल नभएका कारण पनि स्थानीय तहलाई आन्तरिक आयमा समस्याहरू सृजना भएका छन् । उदाहरणका लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन एनको दफा ६२ (ख) ले सामुदायिक बन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार विक्रि गरेबापत प्राप्त हुने रकमको दश प्रतिशत स्थानीय तहमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ भने बन ऐन, २०७६ मा यससम्बन्धमा कुनै उल्लेख नगरी दफा २२ मा उपभोक्ता समितिले कार्ययोजना बमोजिम आर्जन गरेको वार्षिक आयबाट कम्तिमा २५ प्रतिशत रकम वनको विकास, संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गरी बाँकी रहेको रकमको कम्तिमा ५० प्रतिशत सम्बन्धित स्थानीय तहसँग समन्वय गरी सशक्तीकरण, गरिवी न्यूनीकरण, उद्यमशिलता विकास लगायतका कार्यमा खर्च गर्ने प्रावधान रहेको छ ।

यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११(घ) को घ बमोजिम लघु, घरेलु र साना उद्योगको दर्ता, नवीकरण, खारेजी र नियमन सम्वन्धी अधिकार स्थानीय तहमा रहेकोमा संघीय औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७६ को दफा ४(२) मा अनुमति लिनु पर्ने बाहेकका उद्योगहरुको दर्ता नवीकरण लगायतका कार्यहरु प्रदेश सरकारवाट हुने भनी उल्लेख भएको र प्रदेशको औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७६ ले स्थानीय तहको उक्त अधिकार संकुचित गरेकोले प्राप्त गर्ने सेवा शुल्कमा असर पर्नगएको छ ।

यसरी कानूनहरूका बीच तालमेल नहुंदा स्थानीय तहलाई आन्तरिक आय प्राप्तिमा समस्याहरू आउने गरेकोछ ।

(ख) राजश्व प्रशासन

संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास : यस गाउँपालिकाको संगठन संरचना अनुसार २ जना सुब्बा सरहका कर्मचारीको दरबन्दी सिर्जना भएको देखिन्छ । राजश्व प्रशासन सुदृढ गर्न दरवन्दी अनुसार कर्मचारी व्यवस्थापन गरी राजश्व शाखालाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक हुन्छ । राजश्व प्रशासनसँग सम्बन्धित गाउँपालिका तथा वडास्तरका कर्मचारीहरुलाई क्षमता विकास तालिम, सूचना प्रविधिमा आधारित राजश्व अभिलेख प्रणालीको व्यवस्था हुन आवश्यक छ । यसैगरी वडा कार्यालयहरुको समेत क्षमता अभिबृद्धि गरी वडा कार्यालयहरु मार्फत राजश्व संकलनको व्यवस्थित प्रणालीको स्थापनाका साथै अनलाईन तथा बैंकिङ प्रणालीबाट राजश्व बुझाउने व्यवस्था गर्न सके राजश्व असुली चुस्त दुरुस्त हुन देखिन्छ ।

वडा कार्यालयहरुबाट असूल भएको राजस्व गाउँपालिकामा दाखिला गर्दा एकमुष्ट दाखिला गर्ने गर्दा कुन शिर्षकबाट उठेको राजस्व हो त्यसको लेखांकन गर्न समस्या परेको देखिन्छ । त्यसैले वडाबाट राजस्व बुझ्दा आर्थिक प्रशासन वा राजस्व शाखाले निम्न बमोजिमको फाराममा विवरण भर्न लगाई राजस्व प्राप्ति गर्दा हिसाव मिलान र अभिलेख गर्न स्पष्ट हुने देखिन्छ । यस्तो फाराम २ प्रति बनाई एक प्रति आर्थिक प्रशासन शाखा वा राजस्व शाखामा राख्ने र एक प्रति सम्वन्धित वडामा रकम बुझेको निस्सा सहित फिर्ता गर्नु पर्छ । राजस्व शाखा वा आर्थिक प्रशासन शाखाले यही फारामको आधारमा शिर्षकगत राजस्व खातामा आम्दानीको अभिलेख गर्नु पर्छ र एक प्रति रकम बैंक दाखिला गर्ने गोश्वारा भौचरमा समेत समावेश गर्नु पर्छ ।

सिरानचोक गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

चित्रेपोखरी, गोरखा

वडाबाट संकलन गरिएको राजस्व बुझ्ने फाराम

वडा नं : **राजस्व बुझ्ने वडा सचिव वा कर्मचारीको नामः** **मितिः**

सिनं	काटिएको रसिद नं	रसिद काटिएको मिति	राजस्वको शिर्षक	राजस्व बुझाउने व्यक्ति वा संस्थाको नाम	संकलन गरिएको राजस्व रकम
जम्मा रसिद संख्या				जम्मा रकम	
जम्मा रकम अक्षरमा :					
रकम बुझिलिनेको दस्तखत र मिति :					

पारदर्शिता र जवाफदेहिताको सवाल : गाउँपालिकाप्रति नागरिकको विश्वास आर्जनका लागि गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने वस्तु तथा सेवा गुणस्तरीय हुनुको साथै यसको प्रक्रिया पनि पारदर्शी र नागरिकप्रति जवाफदेही हुनु आवश्यक हुन्छ । यसबाट राजश्व प्रशासन व्यवस्थित तथा प्रभावकारी बनाउन समेत मद्दत पुग्दछ । गाउँपालिकाको आम्दानी (बाह्य तथा सङ्कलित राजश्व) र खर्चको विवरण आवधिक रूपमा सार्वजनिक गर्नु पारदर्शिता अभिबृद्धिको उपयुक्त विधि हुन सक्दछ । साथै स्थानीय सञ्चार माध्यमहरुको प्रयोग गरी कर र गैरकर सम्वन्धमा सचेतना अभिवृद्धि र प्रचार प्रसारबाट स्थानीय जनताको करप्रतिको धारणामा सकारात्मकता विकास गर्न सकिन्छ ।

आन्तरिक नियन्त्रणः राजस्व असुलीका लागि जारी गरिने रसीदको नियन्त्रण जरुरी हुन्छ । कति प्रति रसीद छपाई भएको हो प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतबाट सबै प्रति प्रमाणित गराई त्यसको जानकारी राजस्व शाखा र लेखा शाखामा सुरक्षित रहनु पर्दछ । राजस्व शाखाले जिन्सीफाँटबाट रसिद एकमुष्ट निकासा लिई सम्बन्धित वडामा सचिवलाई वा अन्य कर्मचारीलाई सि.न. समेत प्रष्ट हुनेगरी निकासा गरिनु पर्दछ र रसीद नियन्त्रण खातामा अभिलेख राखिनु पर्दछ । त्यसको विवरण लेखा शाखामा समेत पठाइनु पर्दछ । लेखा शाखाले सम्बन्धित कर्मचारी वा वडा सचिवबाट रकम दाखिला गरिदा जारी भएको रसीदको एक प्रति अधकट्टी सहित भिडाई रकम बुझने । सम्बन्धित कर्मचारीले रकम दाखिला गर्दा गाउँपालिकाबाट जारी भएको राजस्व शिर्षकगत छुट्टिटने फारममा राजस्व विवरण भरी दाखिला गरिनु पर्दछ । आ.ले.प. शाखाले समेत रसीद नियन्त्रण प्रक्रियालाई सुक्ष्म रुपमा हेर्ने । यसरी प्राप्त रकमलाई गाउँपालिकाको गोस्वारा खातामा शिर्षक अनुसार चढाई मासिक रुपमा प्रमाणित गरि राजस्वको शीर्षकगत प्रतिवेदन पठाउने व्यवस्था गरिनु पर्दछ ।

यदि राजस्वको लेखा सूत्र (SUTRA) आधारित भए सोहि बमोजिम शिर्षगत रुपमा प्रष्ट गरी विद्युतीय माध्यमबाट (अनलाईन) प्रतिवेदन पठाउने प्रणाली अवलम्बन गरिनु पर्दछ ।

(ग) स्रोतको आधारहरुको विश्लेषण

अभिलेख व्यवस्थापन एवं स्रोतहरुको प्राथमिकीकरण : गाउँपालिकाका सम्भाव्य राजश्वका स्रोतहरु (कर, शुल्क तथा दस्तुर) को पहिचान गरी दायरा फराकिलो बनाउने तथा दर निर्धारण गरी सामयिक रुपमा यस्तो दरलाई अद्यावधिक गर्दै जानुपर्दछ । गाउँपालिकाबाट राजश्वका नयाँ स्रोतहरु पहिचान तथा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक लगानी तथा प्राथमिकीकरणका आधारमा अध्ययन, अनुसन्धान तथा सम्भावना विश्लेषण गर्दै नयाँ स्रोतहरुको पहिचान र परिचालन तथा बर्तमान स्रोतहरुको दायरा विस्तार गर्दै आन्तरिक राजश्वलाई दिगो बनाउन आवश्यक हुन्छ । यस कार्यकोलागि दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन र जनताको सहयोग अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ ।

स्थानीय आर्थिक विकास : गाउँपालिकाबाट बार्षिक कार्यक्रमका माध्यमबाट गरिने लगानी व्यवसायिकता अभिवृद्धि, आयआर्जनका अवसर सिर्जना, स्थानीय कच्चा पदार्थको उपयोग, प्रशोधन तथा बजारीकरण, जग्गा एकीकरण तथा एकीकृत वस्ती विकास, स्थानीय आर्थिक गतिविधि केन्द्रीत पूर्वाधार विकास, रोजगारी सिर्जना जस्ता आर्थिक विकासमा प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नु पर्दछ । स्थानीय स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग गर्दै स्थानीय जनताको गाउँपालिकाप्रतिको सकारात्मक धारणा विकास र विश्वासको वातावरणले निजी क्षेत्रको लगानी एवं उद्यमी व्यवसायी आकर्षित हुने र यस्ता क्रियाकलापबाट जनताको आय बृद्धि भई कर तिर्ने क्षमतामा सुधार आउने भएकोले गाउँपालिकाको राजश्व बृद्धिमा प्रत्यक्ष योगदान पुग्ने हुन्छ । जसमा सिरानचोक गाउँपालिकामा देहाय अनुसारका कार्यहरु प्रारम्भ पनि भएका छन् ।

औद्योगिक ग्रामः सिरानचोक गाउँपालिकामा औद्योगिक ग्रामको स्थापनाको कार्य गण्डकी प्रदेश सरकारको सहयोगमा प्रारम्भ भइ सकेको हुनाले यहाँ स्थानीय उत्पादनमा आधारित उद्योगको विकास गर्न सहयोग पुग्नका साथै स्थानीय रोजगारी र आर्थिक कृयाकलाप बढ्ने र यसले स्वाभाविक रुपमा करको दायरा विस्तारमा समेत सहयोग पुग्न सक्दछ ।

कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र तथा हाट बजारः सिरानचोक गाउँपालिकाको स्थानीय उत्पादनलाई गोरखा जिल्लाको सदरमुकाम तथा अन्य जिल्ला बाहिरका मुख्य बजार केन्द्रहरुसम्म पुऱ्याउन कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र र कृषि तथा पशुजन्य हाट बजार उपयुक्त माध्यम बन्न सक्दछ । यसका लागि गाउँपालिकाले उपयुक्त जग्गाको व्यवस्था, बजार सेड तथा पहुँच मार्गजस्ता पूर्वाधार निर्माण र प्रचार प्रसार उत्तिकै महत्वपूर्ण हुन्छ । यसबाट गाउँपालिकालाई व्यवसाय कर तथा बहाल विटौरी करको दायरा विस्तार हुन्छ ।

गाउँपालिकाको चल अचल सम्पत्तिको परिचालन : सिरानचोक गाउँपालिकासँग रहेको करिव ५० रोपनी जमिन मध्ये आयआर्जन प्रयोजनका लागि उपयोग हुनसक्ने जमिन र उपयोग सम्बन्धी अध्ययन गरी सो वमोजिम परिचालन गर्न उचित हुने दखिन्छ । यसबाट गाउँपालिकालाई दिगो रुपमा आन्तरिक आय प्राप्त हुन सक्नेछ ।

समावेशिता तथा सहभागिता अभिबृद्धि : कर प्रणालीको विकास गर्दा करको दायरा फराकिलो बनाउन र पिछडिएका जनताहरुलाई पनि समेट्न गरिव, विपन्न, एकल महिला, अपाङ्गता भएका र जोखिममा परेका व्यक्तिहरुको लागि उपयुक्त व्यवसायिक तथा प्राविधिक सीप विकास गरी निजहरुबाट सञ्चालन गरिने उद्यम व्यवसायमा विभिन्न सहुलियत तथा छुट सुबिधाको व्यवस्था गरी प्रोत्साहन गर्ने नीति लिनु महत्वपूर्ण हुन्छ ।

परिच्छेद – पाँच : राजश्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट संकलित सूचना विश्लेषण तथा सहभागितामूलक अन्तर्क्रियाबाट तयार गरिएको सिरानचोक गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१ गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना

गाउँपालिकाले राजश्व सुधारका लागि लिने रणनीति, कार्यनीति र कार्ययोजनाहरु यस प्रकार रहेका छन्:

५.१.१ रणनीति तथा कार्यनीति

साविकका ७ वटा गाउँ विकास समितिहरु मिलाएर गठन गरिएको यस गाउँपालिकामा विद्यमान कानून प्रदत्त धेरै राजश्व अधिकारहरु हालसम्म प्रयोगमा ल्याउन सकिएको देखिदैन । अर्कोतर्फ गाउँपालिकाले तर्जुमा गरी जारी गरेका कानूनहरु समेतमा पर्याप्त सुधार तथा परिमार्जनको गुन्जायस रहेको देखिएकोले गाउँपालिकाले यसतर्फ विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । यी तथ्यहरुलाई समेत दृष्टिगत गरी आन्तरिक राजश्व परिचालन सम्बन्धमा देहाय अनुसारका रणनीतिहरु अवलम्बन गर्न सुझाव गरिएको छ ।

१. राजश्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थामा सुधार गरी आन्तरिक आयको दायरा फराकिलो बनाउने ।
२. राजश्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरी व्यवस्थित बनाउने ।
३. राजस्व प्रणालीलाई सरल, सहज र करदातामैत्री बनाउने ।
४. समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि गरिने ।

रणनीति	कार्यनीति
१. राजश्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थामा सुधार गरी आन्तरिक आयको दायरा फराकिलो बनाउने ।	१. गाउँपालिकामा राजश्वसँग सम्बन्धित आवश्यक ऐन तथा नियमहरु तर्जुमाका साथै तर्जुमा भइसकेका ऐन नियमलाई सुधार गरी अझ बढी व्यवहारिक बनाउदै लगिनेछ । २. कर तथा सेवा शुल्कलाई सम्बन्धित करदाता एवं विषय क्षेत्रसँग आबद्ध गराउदै लगानी गरिनेछ । ३. कर, शुल्क, सेवा शुल्क आदिको दर तथा दायरा निर्धारण गर्दा निजी क्षेत्र तथा सरोकारवालाहरुसँग परामर्श गर्ने पद्धतिको संस्थागत विकास गरिनेछ । ४. करको भार बहन क्षमता समेतका आधारमा कर नीतिलाई विवेकसम्मत र प्रगतिशील बनाइने छ । ५. राजश्व स्रोतका दायराको यकिन तथ्याङ्क संकलन गरी सम्भाव्यताका आधारमा समय सापेक्ष रुपमा करदाताहरुको संख्या बढाउदै लगिनेछ । ६. राजश्वको स्रोत बृद्धि गर्ने पूँजी लगानीको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । ७. सम्पत्ति मूल्यांकन सम्वन्धी सिफारिसलाई निश्चित आधार र मापदण्डमा आवद्ध गरी एकरुपता कायम गरिने छ । ८. आन्तरिक राजश्वका विभिन्न स्रोतहरुबारे सम्भावना अध्ययन, पहिचान, स्रोतहरुको यकिन तथ्याङ्क, सूचना संकलन गर्न कार्यदलहरु बनाई वडागत रुपमा परिचालन गरिनेछ । करका स्रोत अनुसारका तथ्याङ्क

रणनीति	कार्यनीति
	हरेक वर्ष अद्यावधिक गरिनेछ । ९. गाउँपालिकामा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न पूर्वाधारहरुको विकास गरिनेछ । साथै पर्यटन विकासमा यस गाउँपालिकामा रहेका ऐतिहाँसिक धरोहर तथा हिमाली वस्तीको संरक्षण तथा विकास गर्न निजी क्षेत्रसँग साझेदारीको पहल गरिनेछ । १०. पूर्वाधार उपयोग दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर जस्ता स्रोत परिचालन गर्न दर निर्धारण गर्दा समेत छिमेकी नगरपालिका, निजी क्षेत्र र अन्य करदातासँग छलफल तथा सहकार्य गरिनेछ । ११. नियमित एवं बढी कर तिर्ने करदातालाई सम्मान गरिनेछ । १२. समयमा कर तिर्ने करदातालाई प्रोत्साहन तथा बक्यौता राख्ने करदातालाई जरिवाना लगाइने छ ।
२. राजश्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरी व्यवस्थित बनाउने ।	१. गाउँपालिकाको समग्र राजश्व परिचालन सम्बन्धी नीतिहरुलाई कार्यान्वयन गर्न राजश्व शाखाको सुदृढीकरण गरी क्षमताबृद्धि गरिनेछ । २. गाउँपालिकाको राजश्व शाखामा स्वीकृत संगठन संरचना अनुसारको दरबन्दी पूर्ति गरिनेछ । ३. स्थानीय राजश्व परामर्श समिति तथा राजश्व शाखा र वडा कार्यालयका कर्मचारीहरुको क्षमता अभिबृद्धि गरिनेछ । ४. राजश्व लेखापालनलाई कम्प्यूटरकृत गरिनेछ र वडास्तरमा कर असूली गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ । ५. राजश्व शाखाका लागि आवश्यक उपकरण, सफ्टवेयर आदिको प्रबन्ध मिलाई क्रमसः वडा कार्यालयहरुसँग सूचना सञ्जालमा जोड्दै लगिनेछ । स्थानीय करबारे सर्वसाधारणलाई जानकारी गराउने करदाता शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम समुदाय/टोल एवं वडास्तरमा सञ्चालन गरिनेछ । ६. प्रादेशिक तथा जिल्लाका स्थानीय तह स्तरमा राजश्व परिचालन बारे ज्ञान-सीप, अनुभव आदान-प्रदान गरिनेछ । ७. राजस्व सम्वन्धी आन्तरिक नियन्त्रणको व्यवस्थाको लागि राजस्व रसिद नियन्त्रण खाता राखिने छ र प्रत्येक वडाबाट मासिक रुपमा स्रोत खुल्नेगरी राजस्वको प्रतिवेदन लिने प्रणाली अवलम्बन गरिने छ ।
३. राजस्व प्रणालीलाई सरल, सहज करदाता मैत्री र पारदर्शी र समावेशी बनाउने ।	१. कर संकलनमा यथासम्भव निजी क्षेत्र, उपभोक्ता समिति एवं सहकारी संस्थासँग सहकार्य गरिनेछ । २. कर प्रशासनलाई पारदर्शी गराउन कर सम्बन्धी सूचनाहरुमा नागरिकहरुको पहुँच पुऱ्याइनेछ । कर/राजश्व सूचना जानकारी अर्धवार्षिक एवं वार्षिक प्रतिवेदन गाउँपालिकाको वेभसाईटमा राखिने छ । साथै यस्तो सूचनाहरु गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । ३. करदाता शिक्षा, कर सम्वन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	४. महिला, अपांगता भएका व्यक्ति तथा गरिब तथा कमजोर आर्थिक अवस्थाका स्थानीय व्यवसायी तथा घरमूलीहरुलाई करमा विशेष छुटको व्यवस्था मिलाईने छ ।
४. समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि गरिने छ ।	१. पर्यटन शुल्क तथा प्राकृतिक स्रोतमा आधारित करका सम्बन्धमा छिमेकका अन्य गाउँपालिका तथा नगरपालिकासँग समेत समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ । २. बाझिएका नीतिगत व्यवस्था संशोधनका लागि आवश्यक समन्वय गरिनेछ । ३. राजश्वसँग सम्बन्धित विषयमा प्रदेश सरकार तथा जिल्ला समन्वय समितिसँग नियमित अन्तरक्रिया गरिनेछ । यसैगरी अन्य छिमेकी स्थानीय तह खासगरी पालुङटार र गोर्खा नगरपालिकासँग समन्वय वैठक आयोजना गरी राजश्व संकलनका सवालहरुबारे छलफल गरी समाधान गरिनेछ । ४. राजश्व प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन प्रदेश सरकार तथा जिल्ला समन्वय समितिसँगको सहकार्य तथा समन्वयमा जोड दिइनेछ ।

५.१.२ राजश्व सुधार कार्ययोजना

गाउँपालिकाको सूचना तथा तथ्यांक अध्ययन र गाउँस्तरीय अन्तर्क्रियाका आधारमा तयार गरिएको सिरानचोक गाउँपालिकाको राजश्व सुधार योजना यसप्रकार रहेको छ :

तालिका १२ : राजश्व सुधार कार्ययोजना

सुधारका क्षेत्रहरु	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
क. कर तथा गैह्र कर राजश्व			
सम्पत्ति कर	- सम्पत्ति कर कार्यान्वयन गर्न कार्यविधि तयार गर्ने - मूल्यांकन समिति गठन गरी घरजग्गा मूल्यांकनको तौरतरिका र दर निर्धारण गर्ने, - करदाताको सम्पत्ति मुल्यांकनमा चित्त नबुझ्ने करदाताले उजुरी दिने र यसको छिनोफानो गर्न गाउँपालिकाको उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा उजुरी सुनुवाई समिति गठन गर्ने	२०७८ असार मसान्तसम्म	• राजश्व परामर्श समिति, • प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत • राजश्व शाखा
	- मूल्यांकन अनुसारको करदाताको लगत तयार गरी कम्पुटर सफ्टवेयरमा सबै घरजग्गा धनीहरुको लगत तयार गर्ने	२०७८ कार्तिक मसान्तसम्म	• राजस्व शाखा
	- लगत अनुसार प्रत्येक घरधनीलाई सम्पत्ति करको बिल छपाइ गरी वडामार्फत घर घरमा पठाउने	२०७८ फाल्गुण मसान्तसम्म	• राजस्व शाखा

सुधारका क्षेत्रहरु	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
व्यवसाय कर	- गाउँपालिकाका सबै वडाका व्यवसायीहरुलाई व्यवसाय दर्ताका लागि सूचना जारी गर्ने	२०७७ चैत्र मसान्तसम्म	• प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र वडा कार्यालयहरु
	- व्यसायीहरुसँग नियमित छलफल र अन्तरक्रिया गर्ने	निरन्तर	• गाउँ कार्यपालिका
पूर्वाधार उपयोग शुल्क	- पूर्वाधार उपयोग (सवारी वार्षिक/ पटके) महशुल दर निर्धारण गर्ने र उपयुक्त तवरले शुल्क उठाउने - साझा सडकमा शुल्क लगाउन छिमेकी स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने	२०७.... असार मसान्तसम्म	• गाउँसभा • गाउँपालिका
	- खानेपानी महशुल दर निर्धारण गर्ने - सिचाईं महशुल दर निर्धारण गर्ने - महशुल संकलन गर्ने	२०७... असार मसान्तसम्म	• गाउँसभा
घर जग्गा वहाल कर	- वडागत रुपमा घर बहालमा लगाउने घरधनीहरुको विवरण संकलन गर्ने । - घरधनीहरुसँग अन्तरक्रिया गर्ने - घरजग्गा बहाल कर संकलन आरम्भ गर्ने ।	२०७७ चैत्र मसान्तसम्म	• राजश्व परामर्श समिति • राजश्व शाखा
वहाल विटौरी शुल्क	- सार्वजनिक जग्गाहरुमा उपयोग बारेको विवरण तयार गर्ने - सार्वजनिक जग्गाहरुको पहिचान गरी नापनक्सा अद्यावधिक गर्ने - बहाल विटौरी करको दर निर्धारण गर्ने	२०७८ असार मसान्त सम्म	• गाउँ कार्यपालिका • राजश्व परामर्श समिति
	- सार्वजनिक जग्गाहरुमा बसपार्क, कृषि हाटबजार, शौचालय निर्माण गरी बहालमा लगाउने	आ.व. २०७८/०७९ देखि	• गाउँ कार्यपालिका
घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	- महिला पुरुष छुट्टिने गरी घरजग्गाको अभिलेख राख्ने - प्रदेश सरकारबाट महशुल दर निर्धारण भए बमोजिम घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर उठाउने/मालपोत कार्यालयबाट प्राप्त गर्ने	२०७..... श्रावण देखि	• गाउँ कार्यपालिका
प्राकृतिक स्रोत बिक्रि	- जडिबुटीको पहिचान तथा उपदेयताबारे पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुलाई तालिम प्रदान गर्ने - प्राकृतिक स्रोतहरुको बिक्री मुल्य निर्धारण गर्ने, संकलन गर्ने	२०७७	• गाउँपालिका र सम्बन्धित शाखा
	- ढुंगा, गिट्टि, बालुवा उत्खनन्/संकलन गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्ने	२०७७	• गाउँपालिका, वडा कार्यालय, प्राविधिक शाखा

सुधारका क्षेत्रहरु	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
व्यवसाय रजिष्ट्रेसन दस्तुर	- वडागत रुपमा दर्ता गर्नुपर्ने संघसंस्थाहरुको विवरण संकलन गर्ने - वर्गीकरण अनुसार व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर संकलन गर्ने	तत्कालै	• गाउँपालिका, वडा कार्यालय, राजश्व शाखा
अचल सम्पत्ति मूल्यांकन शुल्क	- घरजग्गा मूल्याङ्कन र अचल सम्पत्ति मूल्यांकन अभिलेखलाई एकरुपता कायम गर्ने	तत्कालै	• वडा कार्यालय
पर्यटन सेवा शुल्क	- धार्मिक एवं पर्यटकीय स्थलहरुको प्रवेश शुल्क निर्धारण गर्ने - पर्यटकीय सेवाहरुको व्यवस्थापन गरी शुल्क लगाउने	२०७८ पौष मसान्तसम्म	• गाउँ कार्यपालिका, योजना शाखा
नक्सा पास दस्तुर	- नक्सापास सम्बन्धमा जनचेतना जगाउने - आवश्यक दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने - नक्सापास कार्य अनिवार्य गर्ने ।	२०७७ चैत्र मसान्तसम्म	• प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र प्राविधिक शाखा
पानी मुहान दर्ता गर्ने	- पानी मुहान दर्ता गर्ने बारे सरोकारवालाहरुलाई जानकारी गराउने	२०७७ चैत्र मसान्तसम्म	• वडा कार्यालय
सामुदायिक वनबाट भएको आम्दानीबाट तोकिएको प्रतिशत स्थानीय विकासका लागि समन्वय गर्ने	- सामुदायिक वनबाट वार्षिक रुपमा बिक्रीयोग्य हुने काठजन्य तथा गैर काठ, जडिबुटीको आँकडा सहितको कार्ययोजना माग गर्ने - सामुदायिक वनबाट स्थानीय विकासमा गर्ने लगानी वारेमा समन्वय गर्ने	२०७७ चैत्र मसान्तसम्म	• गाउँपालिका तथा राजश्व शाखा
ख. आयआर्जन हुने पूँजीगत लगानीका क्षेत्र			
पूर्वाधार निर्माण गर्ने	- सडकहरुलाई कालोपत्रे गर्ने - होमस्टेहरुको विकास गर्ने	निरन्तर	• गाउँपालिका र प्राविधिक शाखा
महत्वपुर्ण धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरुको विकास, संरक्षण तथा प्रवर्द्धन	- क्रमशः गाउँपालिकामा रहेका धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरुको प्रवर्द्धनका लागि पर्यटकीय प्याकेजको रुपमा विकास गर्ने	निरन्तर	• गाउँ कार्यपालिका, • निजी क्षेत्र
ग. मानवीय क्षमता विकास तथा राजश्व प्रशासन		.	
मानवीय क्षमता विकास	- प्रस्तावित संगठनात्मक ढाँचा अनुरुप राजश्व शाखाको दरबन्दी परिपूर्ति गर्ने र सोही बमोजिम राजश्व संकलनको जिम्मेवारी उक्त शाखालाई दिने - गाउँपालिकाका राजश्व अधिकारका	नियमित	• गाउँपालिका

सुधारका क्षेत्रहरु	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
	क्षेत्रमा गाउँ कार्यपालिकाका पदाधिकारीहरुलाई अभिमुखीकरण गर्ने - राजश्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरुलाई असल अभ्यासबारे जानकारी दिने कार्यक्रम आयोजना गर्ने - गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयका कर्मचारीहरुलाई कर तथा राजश्व प्रशासन र अभिलेखन र सफ्टवेयर बारे तालिम प्रदान गर्ने - व्यवसायीहरुलाई कर सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने - निर्धारित समय भन्दा ढिलो कर तिर्नेलाई जरिवाना तथा समयमा तिर्नेलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने		
तथ्याङ्क तथा सूचना व्यवस्थापन	- सबै किसिमका (घरजग्गा कर, व्यवसाय कर, बहाल विटौरी कर, घर बहाल कर) करदाताहरुको तथ्याङ्क, सूचना संकलन गर्ने - करदाताको व्यक्तिगत फाईल (विवरण) तयार गर्ने - महशुलयोग्य पूर्वाधारहरु (सडक, सिंचाई, खानेपानी, बसपार्क आदि) को अभिलेख तयार गर्ने	२०७७ चैत्र मसान्तसम्म	• वडा कार्यालय, • राजश्व शाखा, • प्राविधिक शाखा
राजश्व संकलन तथा अभिलेख	- राजश्व अभिलेख सम्बन्धी एकीकृत (अनलाईन) सफ्टवेयर तयार पार्ने - करदाताको विवरण सबै वडा तथा गाउँपालिका कार्यालयको सोही सफ्टवेयरमा इन्ट्री गर्ने - राजश्व प्रशासनमा सफ्टवेयर तथा कम्प्युटरकृत प्रणाली मार्फत सेवा दिने	२०७७ चैत्र मसान्तसम्म	• गाउँ कार्यपालिका र वडा कार्यालयहरु
सूचना तथा पारदर्शिता	- स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट करदाताहरुलाई कर तिर्न प्रोत्साहित गर्ने सम्बन्धी सूचना सम्प्रेषण गर्ने । - गाउँपालिका र वडामा करको दररेट सहित नागरिक बडापत्र राख्ने - कर तथा राजश्व असुलीका लागि घरदैलो कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने - राजश्व संकलनको विवरण त्रैमासिक एवं अर्ध वार्षिक रुपमा प्रकाशन गर्ने	नियमित	• प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, • वडा सचिवहरु
अनुगमन	- अनुगमन गरी छुटेका करदातालाई करको दायरामा ल्याउने ।	प्रत्येक तीन महिनामा	• कार्यपालिका तथा वडा कार्यालयहरु

सुधारका क्षेत्रहरु	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरु	समयावधि	जिम्मेवारी
	- कर चुहावट नियन्त्रण गर्ने		
करदाता तथा कर्मचारी प्रोत्साहन कार्यक्रम	- कर्मचारीलाई राजश्व असुलीको आधारमा कार्यसम्पादन मूल्यांकन गरी प्रोत्साहन गर्ने - करदातालाई सम्मान (बढी कर तिर्नेलाई)	वार्षिक रुपमा (गाउँ सभा गर्ने दिनमा)	• गाउँ कार्यपालिका • प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
राजश्व प्रशासनको प्रभावकारिताका लागि बन्दोवस्ती	- गाउँपालिकामा राजश्व शाखाको लागि कार्यकक्ष, कम्प्यूटर, प्रिन्टर, विद्युत व्याकअप सहितको सुविधा उपलब्ध गराउने	तत्कालै	• गाउँ कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

परिच्छेद – छ : आगामी तीन बर्षको आय प्रक्षेपण

यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाको पछिल्ला तीन आर्थिक वर्षहरुको प्रस्तावित तथा यथार्थ राजश्व र राजश्व सुधार कार्ययोजनालाई आधार मानी गाउँपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षहरु (आ.व २०७८/७९ - २०८०/८१) का लागि गरिएको राजश्व प्रक्षेपणको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । गत वर्षहरुमा राजश्वमा व्यापक रुपमा घटबढ देखिएकाले राजश्व प्रक्षेपणका लागि राजश्व संभाव्यता र सुधार कार्ययोजना तथा व्यवसाय कर सुधार कार्ययोजनालाई आधार लिइएको छ ।

६.१ राजश्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजश्व प्रक्षेपण

गाउँपालिकाको राजश्व सम्बन्धी संकलित तथ्यांकका आधारमा गाउँपालिकाको सम्भावना, माथिको राजश्व सुधार कार्ययोजना तथा विगत वर्षहरुमा भएको वार्षिक वृद्धि समेतलाई मध्यनजर गरी देहाय अनुसार राजश्व प्रक्षेपण गरिएको छ । शीर्षकगत रुपमा आन्तरिक राजश्व सम्भाव्यता विश्लेषणको आधार सम्बन्धी विवरण अनुसूची १ र २ मा संलग्न गरिएको छ ।

तालिका १३: राजश्व प्रक्षेपणका अधार

राजश्व संकेत	राजस्व शीर्षक	कुल बार्षिक सम्भाब्यता	प्रक्षेपित आय			आय प्रक्षेपणका आधारहरू
			०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	
११३१३	सम्पत्ति कर	५३२८५००	३१९७१००	३९९६३७५	५३२८५००	पहिलो वर्ष सम्भाब्यताको ५० प्रतिशत संकलन हुने र त्यसपछि वार्षिक १० प्रतिशतले बृद्धि हुने अनुमान
११३१४	मालपोत (भूमिकर)	१०६४०००	८५१२००	९५७६००	१०६४०००	पहिलो वर्ष सम्भाब्यताको ५० प्रतिशत संकलन हुने र त्यसपछि वार्षिक १० प्रतिशतले बृद्धि हुने अनुमान
११३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर वाँडफाँडबाट प्रदेशबाट प्राप्त	०	६००,०००	७२००००	८६४०००	पहिलो वर्ष रु. ६ लाख तथा वार्षिक २० प्रतिशत बृद्धि हुने अनुमान
११३२१	घर बहाल कर	१२६००००	१२६००००	१३८६०००	१५२४६००	वहाल करमा पहिलो बर्ष कुल संभावनाको सवै संकलन हुने र त्यसपछिका आ.व.हरूमा १० प्रतिशतले बृद्धी हुदै जाने अनुमान
११३२२	बहाल विटौरी शुल्क	०	०	०	०	हाटवजार विटौरी र सार्वजनिक जग्गाको वहाल विटौरी शुल्क हाल नभएको

राजश्व संकेत	राजस्व शीर्षक	कुल बार्षिक सम्भाब्यता	प्रक्षेपित आय			आय प्रक्षेपणका आधारहरू
			०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	७२६२४४४०	७९,८८६,८८४	८७,८७५,५७२	९६,६६३,१३०	चालु आवमा संघीय सरकारवाट मु.अ.कर तथा आन्तरिक अन्तशुल्क बापत प्राप्त सिलिंगका आधारमा वार्षिक १०% बृद्धिहुने अनुमान
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने आन्तरिक अन्त:शुल्क	०	०	०	०	अन्तशुल्कको लागि बेग्लै शिर्षक राखिएता पनि संघीय तहबाट बाँडफाँड प्राप्त हुँदा एउटै शिर्षकमा आउने गरेकोले मुअकरमा नै समावेश
११४५६	सवारी साधन कर वाँडफाँडबाट प्राप्त हुने	३७९६०००	४,१७५,६००	४,५९३,१६०	५,०५२,४७६	प्रदेश सरकारवाट चालु आवका लागि बाँडफाँड भएको रकममा १०% बृद्धि हुने अनुमान
११४७२	विज्ञापन कर	१५०००	१५०००	१५०००	१५०००	आगामी आ.व.मा कुल सम्भावना अनुरुप नै विज्ञापन कर संकलन हुने र वार्षिक १०% ले बृद्धि हुने अनुमान । सो रकम मध्ये ६०% गाउँपालिकाको आय हुने ।
११६९१	अन्य कर (सवारी कर ....)	६४५००	६४,५००	७०,९५०	७८,०४५	आगामी आ.व.मा कुल सम्भावना अनुरुप नै संकलन हुने र वार्षिक १०% ले बृद्धि हुने अनुमान ।
१३३११	समानीकरण अनुदान (संघ)	१३५१०००००	१४८,६१०,०००	१६३,४७१,०००	१७९,८१८,१०००	चालु आवको अनुमान रकममा १०% ले बृद्धि हुने अनुमान
१३३११	समानीकरण अनुदान (प्रदेश)	१२१७३०००	१३,३९०,३००	१४,७२९,३३०	१६,२०२,२६३	चालु आवको अनुमान रकममा १०% ले बृद्धि हुने अनुमान
१३३१२	सशर्त अनुदान (संघ)	२७३६०००००	३००,९६०,०००	३३१,०५६,०००	३६४,१६१,६००	चालु आवमा प्राप्त हुने रकममा १०% बृद्धि हुने अनुमान
१३३१८	अन्य अनुदान (चालु)	१२०००००००	१३२,०००,०००	१४५,२००,०००	१५९,७२०,००००	चालु आवमा सामाजिक सुरक्षा वापत प्राप्त रकममा वार्षिक १०% ले बृद्धि हुने अनुमान

राजश्व संकेत	राजस्व शीर्षक	कुल बार्षिक सम्भाब्यता	प्रक्षेपित आय			आय प्रक्षेपणका आधारहरू
			०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	
१३३१९	अन्य अनुदान (पूँजीगत)	११००००००	१२,१००,०००	१३,३१०,०००	१४,६४१,०००	गत आवमा जिससबाट प्राप्त भएको देखिएकोले आगामी आ.व.मा पनि प्राप्त हुने अनुमान
१३४१२	लागत सहभागिता	१०००००	१००,०००	१२०,०००	१४४,०००	नगदै जन सहभागिता संकलनको थालनी आगामी आ.ब. देखि सुरु भई र वार्षिक २०% का दरले बृद्धि हुने अनुमान
१४१९१	पर्यटन शुल्क	२०००००	१४०,०००	१७०,०००	१९०,०००	चालु आ.व.मा गरिएको अनुमानमा १०% ले बृद्धि हुँदै जाने अनुमान गरिएको
१४२१३	अन्य बिक्रिबाट प्राप्त रकम	७००००००	७,७००,०००	८,४७०,०००	९,३१७,०००	काठ, दाउरा, माटो आदि बिक्री बापत आगामी आ.व.मा प्राप्त हुने रकमको १०% का दरले बृद्धि हुने अनुमान
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क (फोहरमैला व्यवस्थापन, पार्क, एम्बुलेन्स आदि)	२५०००००	२,७५०,०००	३,०२५,०००	३,३२७,५००	आगामी आ.व.मा संकलन हुने अनुमानित रकमको वार्षिक १० प्रतिशतका दरले बृद्धि हुने अनुमान
१४२४२	नक्सापास दस्तुर	१५५५०००	१,५५५,०००	१,७१०,५००	१,८८१,५५०	आगामी आ.व.मा कुल सम्भावनाको १००% र त्यसपछि वार्षिक १०% ले बृद्धि हुदै जाने अनुमान गरिएको ।
१४२४३	सिफारिस दस्तुर	५३००००	५३०,०००	५८३,०००	६४१,३००	आगामी आ.व.मा कुल सम्भावनाको १००% र त्यसपछि वार्षिक १०% का दरले बृद्धिहुने अनुमान
१४२४४	ब्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	७५००	७,५००	७,५००	७,५००	आगामी आ.व.मा कुल सम्भावनाको १००% र त्यसपछि वार्षिक १०% बृद्धि हुने अनुमान
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर	२१००००	२१०,०००	२१०,०००	२३१,०००	आगामी आ.व.मा कुल सम्भावनाको १००% र त्यसपछि वार्षिक १०% का दरले बृद्धिहुने अनुमान
१४२४९	अन्य दस्तुर	१०००००	१००,०००	११०,०००	१२१,०००	आगामी आ.व.का लागि एकमुष्ठ रु.१ लाख र

राजश्व संकेत	राजस्व शीर्षक	कुल बार्षिक सम्भाव्यता	प्रक्षेपित आय			आय प्रक्षेपणका आधारहरू
			०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	
						वार्षिक १०% का दरले बृद्धि हुने अनुमान
१४२५३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन/ नवीकरण शुल्क	८००००	६४,०००	७२,०००	८०,०००	आगामी वर्षमा कुल सम्भावनाको ८०%, दोस्रो वर्षमा ९०%, तेस्रो वर्ष १००% र त्यसपछि वार्षिक १०% ले बृद्धि हुने अनुमान
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत	१०००००	१००,०००	१००,०००	१००,०००	वार्षिक एकमुष्ठ रु.१ लाख प्राप्त हुने अनुमान
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	१००००	१०,०००	१०,०००	१०,०००	वार्षिक एकमुष्ठ रु.१० हजार प्राप्त हुने अनुमान
१४५२९	अन्य राजस्व (विविध आय, सामुदायिक वन आदि)	५८००००	५८०,०००	६३८,०००	७०१,८००	आगामी आ.व. देखि २९ सामुदायिक वनको वार्षिक २ लाख हुने अनुमान गरी सोको १०% गाउँपालिकामा प्राप्त हुने र वार्षिक १०% बृद्धि हुने अनुमान गरिएको साथै गाउँपालिकासँगको समन्वयमा खर्च गर्नुपर्ने रकमको अनुमान अनुसूची १ मा मात्र गरिएको छ
१५१११	बेरुजु	१०००००	१००,०००	११०,०००	१२१,०००	एकमुष्ट रु १ लाख बेरुजु असुली भई वार्षिक रुपमा १०% का दरले बृद्धि हुने अनुमान
	जम्मा	६४९०९७९४०	७११,०४२,०८४	७८२,७०१,९८७	८६१,९९१,३६४	
	वार्षिक बृद्धि दर		९.९०%	१०.०८%	१०.१३%	(चालु आ.व.को अनुमानको तुलनामा)

परिच्छेद – सातः अपेक्षित नतिजा

प्रस्तुत राजश्व सुधार कार्ययोजनाको उचित कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको आन्तरिक राजश्वमा हालको गत आ.व.को यथार्थ रकम रु.३६,७९,३०३ को तुलनामा प्रस्तुत कार्ययोजनाको अन्त्यमा रु.२५,५८८,७९५ हुने अपेक्षा गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा आन्तरिक राजश्वका स्रोतहरुमा सम्पत्ति कर, भूमि कर, नक्सा पास दस्तुर, व्यवसाय कर, घर जग्गा वहाल कर, प्राकृतिक स्रोतबाट हुने आम्दानी आदि प्रमुख रुपमा देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको अघिल्लो परिच्छेदमा प्रक्षेपित आन्तरिक आय र संघीय सरकारबाट हुने वित्तीय हस्तान्तरणबाट प्राप्त हुन सक्ने आय समेत गरी कूल आय संक्षेपमा देहायको तालिका वमोजिम हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

तालिका १४ : गाउँपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा

राजश्व शिर्षक	यथार्थ	यथार्थ	अनुमान	प्रक्षेपित आय		
	०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१
आन्तरिक आय	३,७२४,६०३	३,६७९,३०३	१२,८५०,०००	१९,८१९,३००	२२,३४६,९२५	२५,५८८,७९५
संघीय राजश्व बाँड फाँडबाट प्राप्त आय	-	५०,५८८,७८७	७२,६२४,४४०	७९,८८६,८८४	८७,८७५,५७२	९६,६६३,१३०
प्रदेशसंग राजस्व वाँडफाँडबाट आय	-	३,०१८,०००	३,७९६,०००	४,१७५,६००	४,५९३,१६०	५,०५२,४७६
अनुदान	-	४०२,८३६,९७८	५५१,८७३,०००	६०७,०६०,३००	६६७,७६६,३३०	७३४,५४२,९६३
लागत सहभागिता	-	-	-	१००,०००	१२०,०००	१४४,०००
जम्मा	**३,७२४,६०३**	**४६०,१२३,०६८**	**६४१,१४३,४४०**	**७११,०४२,०८४**	**७८२,७०१,९८७**	**८६१,१२७,३६४**
मौज्दात	-	११६,७७५,७९६	-	-	-	-
कुल आय बजेट	**३,७२४,६०३**	**५७६,८९८,८६४**	**६४१,१४३,४४०**	**७१०,४४२,०८४**	**७८१,९८१,९८७**	**८६१,१२७,३६४**

स्रोत : राजश्व सुधार सम्बन्धी कार्यशालाबाट प्राप्त

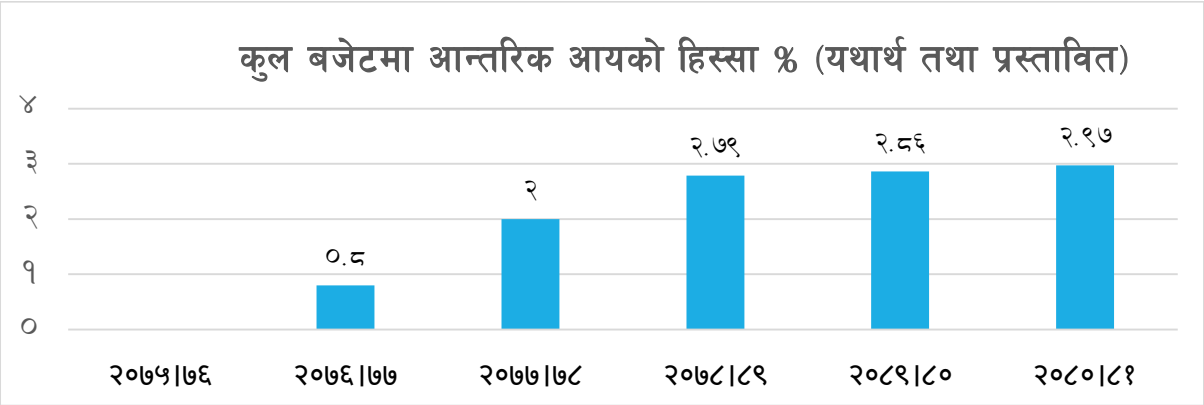

यसरी गाउँपालिकाले यस कार्ययोजनाको अन्तिम आ.व.मा आफ्नो कुल आयमध्ये आन्तरिक राजश्वको हिस्सा गत आ.व.को यथार्थ आय ०.८% बाट बृद्धि भएर २.९७% हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

गाउँपालिकासँग भएका स्रोत साधन परिचालनमा जोड दिएर स्थानीय विकासका लागि उल्लेख्य स्रोत स्थानीयस्तरबाटै जुटाउँदै अगाडी बढ्ने दिशामा प्रस्तुत कार्ययोजना महत्वपूर्ण माध्यम हुन सक्दछ । गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमाका लागि आन्तरिक स्रोत अनुमान गर्ने मार्गदर्शकका रुपमा यसले सहयोग पुग्ने अपेक्षा पनि लिन सकिन्छ ।

परिच्छेद – आठ : अनुगमन तथा मूल्यांकन

योजनाले सार्थकता पाउने मुख्य माध्यम नै योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हो । कार्यान्वयनमा प्रभावकारिताका लागि अन्य कुराको अतिरिक्त यसको अनुगमनको लागि भरपर्दो विधि र संयन्त्र किटान हुन आवश्यक भए जस्तै राजश्व सुधार कार्ययोजनामा समाबेश भएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वयन सुनिश्चितताका लागि पनि यसको नियमित र भरपर्दो अनुगमनको व्यवस्था गरिनु जरुरी हुन्छ । राजश्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमनमा मुख्य रुपमा राजश्व शाखा/महाशाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजश्व परामर्श समिति तथा कार्यपालिकाको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ ।

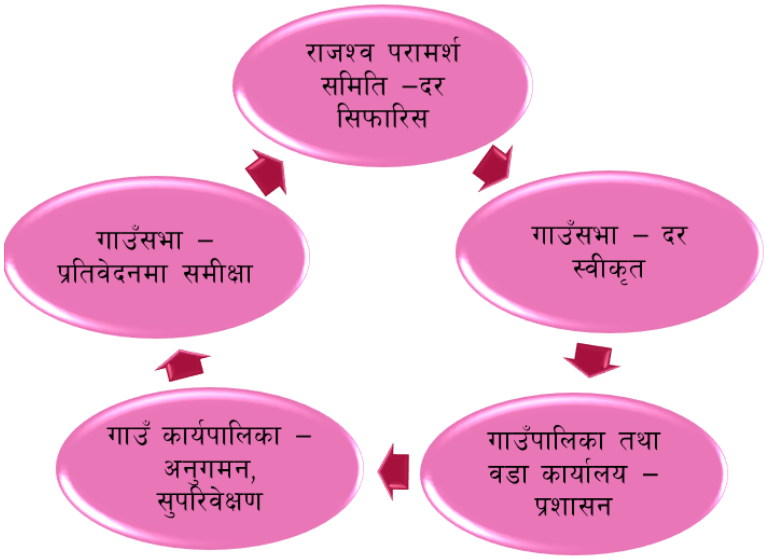

अनुगमनबाट गाउँपालिकाको राजश्व सम्बन्धी नीति र योजनाको उचित रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको, राजश्व असुलीको प्रवृत्ति लक्ष्य अनुरुप भए नभएको, राजश्व प्रशासनमा कुनै समस्या भए नभएको, सुधारका लागि गरिएका निर्णय कार्यान्वयन भए नभएको, अभिलेख दुरुस्त राखे नराखेको, निर्धारित अवधिमा राजश्व कोषमा दाखिला गरे नगरेको आदि कुराहरु नियमित रुपमा अनुगमन गरी अद्यावधिक सूचना प्राप्त गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्णय, निर्देशन तथा गाउँपालिकामा सिफारिस लगायतको कार्यबाट मात्र स्वीकृत आर्थिक ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहयोग पुग्दछ । प्रस्तुत राजश्व सुधार कार्ययोजना र सो वमोजिम संकलित राजश्वको अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि निम्न वमोजिम अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

तालिका १५: अनुगमन योजना

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
राजश्व असुली	राजश्व शाखा प्रमुख	दैनिक, मासिक, चौमासिक, र बार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगति अनुगमन गर्ने
राजश्व प्रशासन	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	मासिक, चौमासिक, र बार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
राजश्व सुधार योजना	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजश्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र बार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने
समन्वय तथा सहकार्य	राजश्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजश्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • समन्वय र सहजीकरण गर्ने • मार्गदर्शन तथा निर्देशन दिने
राजश्व नीति	राजश्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजश्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, सभा	चौमासिक र बार्षिक	• चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने
राजश्व प्रतिवेदन	राजश्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजश्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, सभा, लेखापरीक्षक	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक लक्ष्य र प्रगति प्रतिवेदनहरु सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने
समीक्षा	उपाध्यक्ष	चौमासिक र बार्षिक	• लक्ष्य र उपलब्धि सहित सिकाईको प्रस्तुति र सुधारको पृष्ठपोषण प्राप्त गरी आगामी मार्गचित्र तयार गर्ने

राजश्वका स्रोत अनुसार अनुगमन गर्दा हेर्नुपर्ने कुराहरुको सूची तयार गरी अनुगमन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ । साथै अनुगमनको प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यलाई अनिवार्य गरिनु पर्दछ । गाउँपालिकाले संस्थागत स्वमूल्यांकन गर्दा यस कार्ययोजनाका सम्बन्धित विषयमा आधार लिन सकिन्छ ।

अनुसूचीहरु

अनुसूची १ : राजश्व सम्भावना विश्लेषणका आधारहरु

(क) सम्पति कर

कुल ६९९४ घरधुरी मध्ये ६०२० घरधुरी सम्पत्ति करको दायरामा देहाय वमोजिम हुने र उक्त घरधुरी मध्ये देहाय वमोजिमको सम्पत्ति कर दर वमोजिम आम्दानी प्राप्त हुने अनुमान ।

क्र.स.	करयोग्य सम्पत्ति	वार्षिक दर (रु.)	अनुमानित करदाता संख्या	सम्भाव्य रकम रु.
१	रु १ देखि ५ लाख सम्म	१२५	१००	१२५००
२	रु. ५ लाख १ देखि ७ लाख ५० हजार सम्म	२००	२००	४००००
३	रु. ७ लाख ५० हजार १ देखि दश लाखसम्म	२५०	३००	७५०००
४	रु. १० लाख १ देखि १२ लाख ५० हजारसम्म	३००	३००	९००००
५	रु. १२ लाख ५० हजार १ देखि १५ लाख सम्म	३५०	६००	२१००००
६	रु. १५ लाख १ देखि १७ लाख ५० हजार सम्म	४००	८००	३२००००
७	१७ लाख ५० हजार १ देखि २० लाख सम्म	५००	१०००	५०००००
८	रु. २० लाख १ देखि २२ लाख ५० हजार सम्म	६७०	८००	५३६०००
९	रु २२ लाख ५० हजा्र १ देखि २५ लाख सम्म	८४०	५००	४२००००
१०	रु. २५ लाख १ देखि २७ लाख ५० हजार सम्म सम्म	१०००	४००	४०००००
११	रु. २७ लाख ५० हजार १ देखि ३० लाख सम्म सम्म	१२००	३००	३६००००
१२	रु. ३० लाख १ देखि ३५ लाख सम्म	१८००	२००	३६००००
१३	रु ३५लाख १ देखि ४० लाख सम्म	२४००	२००	४८००००
१४	रु. ४० लाख १ देखि ४५ लाख सम्म	३०००	१००	३०००००
१५	रु. ४५लाख १ देखि ५० लाख सम्म	४०००	१००	४०००००
१६	रु. ५० लाख १ देखि ६० लाख सम्म	५०००	५०	२५००००
१७	रु. ६० लाख १ देखि ७० लाख सम्म	६५००	३०	१९५०००
१८	रु. ७० लाख १ देखि ८० लाख सम्म	७५००	२०	१५००००
१९	रु. ८०लाख १ देखि ९० लाख सम्म	१००००	१०	१०००००
२०	रु. ९० लाख १देखि१ करोड सम्म	१२०००	५	६००००
२१	रु १ करोड १ देखि १ करोड २० लाख सम्म	१४०००	५	७००००
२२	रु १ करोड २० लाख १ देखि १ करोड ४० लाख सम्म	१६०००	०	०
२३	रु १ करोड ४० लाख १ देखि १ करोड ६० लाख सम्म	२००००	०	०
२४	रु १ करोड ६० लाख १ देखि १ करोड ८० लाख सम्म	२२०००	०	०
२५	रु १ करोड ८० लाख १ देखि २ करोड सम्म	२५०००	०	०
२६	रु २ करोड १ देखि २ करोड ५० लाख सम्म	३००००	०	०
२७	रु २ करोड ५० लाख १ देखि ३ करोड सम्म	३५०००	०	०
२८	रु ३ करोड १ देखि ३ करोड ५० लाख सम्म	४००००	०	०
२९	रु ३ करोड ५० लाख १ देखि ४ करोड सम्म	५००००	०	०
३०	रु.४ करोड १ देखि माथि (प्रतिहजार रु ३ थप)	३		०
		जम्मा	**६०२०**	**५३२८५००**

(ख) मालपोत (भूमि कर)

गाउँपालिकाको कुल खेतीयोग्य जमिन (रोपनी) ९६,१२० (४८.९ वर्ग किमि) लाई निम्न वमोजिम ८ किसिम अनुसार वर्गीकरण हुने अनुमान ८९६०० रोपनी र ६५२० रोपनीमा घर घडेरीमा उपयोग भएको अनुमान गरी गाउँसभाबाट स्वीकृत मालपोत दर वमोजिम आम्दानी प्राप्त हुने अनुमान ।

क.सं.	जग्गाको किसिम	अनुमानित क्षेत्रफल (रोपनी)	औसत मालपोत दर प्रति रोपनी	सम्भाव्य रकम रु.
१	अवल खेत	११,२००	२०	२२४,०००
२	दोयम खेत	११,२००	१५	१६८,०००
३	सीम खेत	११,२००	१२	१३४,४००
४	चाहार खेत	११,२००	८	८९,६००
५	अवल पाखो	११,२००	१५	१६८,०००
६	दोयम पाखो	११,२००	१२	१३४,४००
७	सीम पाखो	११,२००	८	८९,६००
८	चाहार पाखो	११,२००	५	५६,०००
जम्मा		**८९६००**		**१,०६४,०००**

घर घडेरी (सम्पत्ति कर र भूमि कर) ६,५२० रोपनी (अनुमानित)

यदि माथिको अधिकतम दरलाई रु.२० (अवल खेत) र न्यूनतम रु.५ (चाहार पाखो) लाई क्रमशः रु.३० र रु.१० प्रतिरोपनी बनाउने तथा एउटा वर्गीकरण र अर्को वीचमा रु.५ को अन्तर हुने गरी दर पुनरावलोकन गर्दा हालको अनुमानमा १६८% बृद्धि भई मालपोतको सम्भाव्य रकम रु.१७ लाख ९२ हजार हुने देखिन्छ ।

(ग) घर जग्गा बहाल कर

गाउँपालिकामा रहेका कुल घरधुरीलाई जम्मा घर संख्या (६९९४) मानेर त्यहाँका २० वटा वैंक, वित्तीय संस्था तथा केही सहकारीहरुले संस्थागत रुपमा भाडामा उपयोग गरेको, १५० वटा व्यवसायले भाडामा लिएको र ७५ वटा घरमा मानिसहरु भाडामा वसेको अनुमान र मासिक भाडा क्रमशः रु.७५००, रु.४००० र रु.२००० साथै ६७४९ घर भाडामा नलगाएको अवस्थामा गाउँसभाबाट स्वीकृत दर अनुसार अनुमान गरिएको ।

क्र.सं.	घरको वर्गीकरण	कुल संख्या	औषत मासिक वहाल दर	कुल वार्षिक वहाल रकम	बहाल कर दर	कुल सम्भाव्य आय
१	**व्यवसायिक प्रयोजनका भवन/सटरहरु**	**१७०**		९००००००		
१.१	व्यवसायिक भवन	२०	७५००	१८०००००	१२%	२१६,०००
१.२	व्यवसायिक सटर/पसल	१५०	४०००	७२०००००	१२%	८६४,०००
२	**औद्योगिक प्रयोजनका भवनहरु**					
३	**आवासीय भवन/घरहरु**	**७५**		०		-
३.१	*कच्ची घरहरु (कच्चीजोडाई तथा छाना)*	०	०	०	१०%	-
३.२	*अर्ध कच्ची घरहरु (माटोको जोडाई र कंक्रिट वा स्टिलको छाना भएका)*	७५	२०००	१८०००००	१०%	१८०,०००
३.३	*पिलर सिस्टम नभएको पक्कि घर (Without RCC Frame*		०	०	१०%	-

क्र.सं.	घरको वर्गीकरण	कुल संख्या	औषत मासिक वहाल दर	कुल वार्षिक वहाल रकम	बहाल कर दर	कुल सम्भाव्य आय
	Structure)					
३.४	*पिलर सिस्टम भएको पक्कि घर (With RCC Frame Structure)*		०	०	१०%	-
	जम्मा	**२४५**	**१३५००**	**१०८००००० ०**		**१,२६०,०००**
	भाडामा नदिएका घर संख्या	**६७४९**				

(घ) व्यवसाय कर

गाउँपालिकामा रहेका कुल व्यवसाय संख्या ५३९ मानेर त्यसको प्रकृति अनुसार तथा खुद्रा व्यापार गर्ने व्यवसायका किसिमका आधारमा गाउँसभाबाट स्वीकृत दर अनुसार अनुमान गरिएको ।

क्र.सं.	संचालनमा रहेका व्यापार व्यवसायको विवरण	अनुमानित संख्या	औषत करको दर	सम्भाव्य रकम रु.
१	सिलाई कटाई, टेलर्स	२८	१०००	२८०००
२	सुनचाँदी	८	२०००	१६०००
३	भाँडा	६	१०००	६०००
४	होटल	३२	१५००	४८०००
५	फेन्सी	२४	१५००	३६०००
६	क्लिनिक तथा औषधि	१५	१५००	२२५००
७	तरकारी तथा फलफूल	१७	१०००	१७०००
८	इलेक्ट्रोनिक्स	९	१०००	९०००
९	माछा मासु	२४	१०००	२४०००
१०	वोर्डिङ स्कूल	२	१०००	२०००
११	ठेक्का पट्टा	६	३०००	१८०००
१२	जुत्ता पसल	१०	१०००	१००००
१३	फोटो स्टुडियो	११	१०००	११०००
१४	फर्निचर	२७	२०००	५४०००
१५	किराना पसल	१६३	१०००	१६३०००
१६	सिडि पसल	१	१०००	१०००
१७	अटो वर्कसप	३	२०००	६०००
१८	राइस मिल	३१	१०००	३१०००
१९	घडि, रेडियो, टिभि मर्मत	१०	१०००	१००००
२०	मसला उद्योग	३	१०००	३०००
२१	खोज अनुसन्धान केन्द्र	२	१०००	२०००
२२	खाजा घर तथा चिया पसल	३०	१०००	३००००
२३	ढुवानी सेवा	६	१०००	६०००
२४	ट्युसन सेन्टर	२	१०००	२०००
२५	सरसफाई तथा फोहरमैला संकलन	२	१०००	२०००
२६	नर्सरी फूल व्यवसायी	४	१०००	४०००
२७	ग्याँस डिलर	७	१५००	१०५००
२८	निर्माण व्यवसायी तथा सप्लायर्स	५	१०००	५०००
२९	मल, विउ उत्पादन	१	१०००	१०००
३०	पुस्तक पसल तथा फोटोकपि	१०	१०००	१००००
३१	मनि ट्रान्सफर	४	१५००	६०००

क्र.सं.	संचालनमा रहेका व्यापार व्यवसायको विवरण	अनुमानित संख्या	औषत करको दर	सम्भाव्य रकम रु.
३२	सहकारी	२६	१०००	२६०००
३३	बैंक	१	२५००	२५००
३४	भेटेनरी	६	१५००	९०००
३५	एग्रोभेट	३	१५००	४५००
	जम्मा	**५३९**		**६३६,०००**

(ङ) विज्ञापन कर

गाउँसभाबाट स्वीकृत दर व्यवसाय कर अन्तर्गत र विज्ञापन कर गरी दुई शीर्षकमा रहेकोमा व्यवसाय कर अन्तर्गतको दर वमोजिम परिमाण अनुमान गरिएको ।

क्र.सं.	विवरण	परिमाण (संख्या /बर्गफिट)	दर (वार्षिक)	सम्भाव्य रकम रु.
१	व्यवसायिक प्रयोजन होडिङ वोर्ड	५	१०००	५,०००
२	व्यवसायिक प्रयोजन वाल पेन्ट	१०	५००	५,०००
३	सूचनामूलक विज्ञापन	२०	२५०	५,०००
				-
१	होडिङ वोर्ड		२००	-
२	पोल व्यानर		१००	-
	जम्मा			**१५,०००**

(च) पार्किङ शुल्क (सिरानचोक गाउँपालिकामा स्थायी रुपमा रात्रीबास पार्किङ गर्ने सवारी साधनमा)

आर्थिक ऐनमा तोकिएको दर अनुसार सिरानचोकको परिमाण अनुमान गरी कुल प्राप्त हुनसक्ने अनुमान गरिएको ।

क्र.सं	विवरण	परिमाण (संख्या)	दर (वार्षिक)	सम्भाव्य रकम रु.
१	ठूला हेवी उपकरण	१०	२०००	२००००
२	ठूला बस, ट्रक, लरी, टयाक्टर	२०	१०००	२००००
३	भाडाका मिनि बस, ट्रक	२०	५००	१००००
४	जिप, कार, भ्यान	२५	३००	७५००
५	माइक्रो बस	१०	२००	२०००
६	मोटर साइकल	१००	५०	५०००
	जम्मा	**१८५**		**६४,५००**

(छ) अन्य विक्रीबाट प्राप्त (प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तु)

प्राकृतिक तथा खानीजन्य वस्तु सम्बन्धी दर गण्डकी प्रदेश आर्थिक ऐन २०७७ मा देहाय वमोजिम तोकिएको छ र सिरानचोक गाउँपालिकाको आर्थिक २०७७ मा दर तोकिएको नदेखिएको हुनाले यहाँ अनुमान गरिएको छैन तर प्रदेशबाट वाँडफाँड अन्तर्गत प्राप्त हुने अनुमान गत विगत जस्तै गर्न सकिने ।

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	सम्भावित आय (रु.)
१	रोडा, गेग्रान	प्रति क्यू. फिट		७	०
२	स्लेट ढुंगा	प्रति क्यू. फिट		७	०
३	गिट्टी ढुंगा	प्रति क्यू. फिट		७	०
४	चट्टान ढुंगा	प्रति क्यू. फिट		७	०
५	कटिंग ढुंगा	प्रति क्यू. फिट		७	०
६	चिप्स	प्रति क्यू. फिट		७	०
७	इट्टा पार्ने माटो	प्रति क्यू. फिट		३	०
८	अन्य साधारण माटो	प्रति क्यू. फिट		२	०

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	सम्भावित आय (रु.)
९	वालुवा	प्रति क्यू. फिट		७	०
१०	चुनढुंगा	प्रति क्यू. फिट		१०	०
११	नदी तथा खोलाले बगाएर ल्याएको काठ	प्रति क्यू. फिट		३००	०
१२	नदी तथा खोलाले बगाएर ल्याएको कुकाठ	प्रति क्यू. फिट		५०	०
	नदी तथा खोलाले बगाएर ल्याएको जराजुरी	प्रति किलोग्राम		४	०
	जम्मा				**०**

नोट : ६ चक्के टिप्पर ल.२६, चौ ९.८५, उ. ९.५ फिट हुने भएकोले २४३२.९५ घनफिट वा ६८.९० घन मिटर हुन्छ । (१ घमि वरावर ३५.३१ घफि)

उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गतका डिभिजन कार्यालयले संकलन गरी प्रदेश संचित कोषमा दाखिला गर्नेछन् । प्रदेश आर्थिक ऐन २०७७ दफा ८ (३)

(ज) नक्सा पास दस्तुर

गाउँसभाबाट स्वीकृत नक्सा पास दरहरु वमोजिम देहायका औषत वर्ग फिटका संख्या निर्माण हुने अनुमानका आधारमा कुल प्राप्त हुनसक्ने आय अनुमान गरिएको ।

क्र.सं.	विवरण	प्रति वर्ग फिट दर रु.	औसत प्रतिघर वर्ग फिट	संभावित निर्माण संरचनाको इकाई (वटा)	सम्भाव्य आय (रु.)
१	पक्की सडक	४	१२००	१००	४८००००
२	ग्रावेल सडक	३.५	१०००	१५०	५२५०००
३	कच्ची सडक	२.५	८००	१५०	३०००००
४	तला थप	५	१०००	५०	२५००००
	जम्मा			**४५०**	**१५५५०००**

(झ) व्यवसाय दर्ता/नवीकरण शुल्क

गाउँसभाबाट स्वीकृत दरहरु वमोजिम दर्ता तथा नवीकरण हुने देहाय वमोजिमका व्यवसायहरु मध्ये केही कम्तिमा १ संख्यामा रहेको अनुमान गरी यस शीर्षक अन्तर्गत प्राप्त हुन सक्ने कुल राजश्व अनुमान गरिएको । साथै अन्य व्यापार व्यवसायले दर्ता तथा नवीकरण सहित व्यवसाय कर भुक्तानी गर्ने अनुमान व्यवसाय कर शीर्षक अन्तर्गत नै गरिएको ।

क्र.सं.	विवरण	औसत दर	अनुमानित संख्या	सम्भाव्य दर्ता आय (रु.)
१	घ वर्गको इजाजत पत्र दर्ता	१५०००	१	१५०००
२	घ वर्गको इजाजत पत्र नवीकरण	१००००	१	१००००
३	निजी ठेकेदार लेवर कन्टयाक्ट दर्ता नवीकरण	३०००		०
४	लघु जलविद्युत	५०००	१	५०००
५	१ मेघावाटसम्मका जलविद्युत	१००००	१	१००००
६	१ देखी ५ मेघावाटसम्मका जलविद्युत	१५०००	१	१५०००
७	५ मेघावाट भन्दा माथिका जलविद्युत	२५०००	१	२५०००
८	लघु उद्यम			०
९	साना तथा घरेलु उद्योग			०
१०	मझौला उद्योग			०
११	ठूला उद्योग			०
१२	अन्य व्यवसायहरु			०
	जम्मा			**८००००**

(ञ) सिफारिस दस्तुर

गाउँसभाबाट स्वीकृत दरहरु फरक फरक र निःशुल्क पनि रहेको सन्दर्भमा औषत दर र परिमाण अनुमान गरी यस शीर्षक अन्तर्गत प्राप्त हुन सक्ने कुल राजश्व अनुमान गरिएको ।

क्र.सं.	विवरण	परिमाण	औषत दर (रु.)	सम्भाव्य आय (रु.)
१	विविध सिफारिस दस्तुर	१५००	३००	४५००००
२	चार किल्ला सिफारिस दस्तुर	२००	१५०	३००००
३	घरबाटो सिफारिस दस्तुर	२००	२५०	५००००
	जम्मा	**१९००**		**५३००००

(ट) प्रमाणित दस्तुर

४	नाता प्रमाणित दस्तुर	३००	२००	६००००
५	अन्य प्रमाणित दस्तुर	५००	३००	१५००००
	जम्मा	**८००		**२१००००

(ठ) विविध सेवा शुल्क

क्र.सं.	विवरण	परिमाण	औषत दर (रु.)%	सम्भाव्य आय (रु.)
१	पर्यटन शुल्क	०	०	०
	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्व शुल्क	२५	३००	७५००
२	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	०	०	०
३	स्थानीय सडक पूर्वाधार उपयोग शुल्क			०
४	एम्बुलेन्स सेवा शुल्क			०
५	अन्य सेवा शुल्क			०
	जम्मा			७५००

(ड) सामुदायिक वनबाट प्राप्त रकम

सामुदायिक वनबाट वन पैदावार विक्री वापत प्राप्त रकमको १० प्रतिशत (दफा ६२ (ख) अनुसार) को रकम गाउँपालिकाको संचित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको हुँदा देहाय अनुसारको रकम दाखिला हुने देखिन्छ ।

क्र.सं.	सामुदायिक वनको नाम	वार्षिक वन पैदावार विक्रीवाट प्राप्त हुने अनुमानित आय	गाउँपालिकाको कोषमा दाखिला गर्ने १०% रकम
१	सिमले पातल सामुदायिक वन	२०००००	२००००
२	पातले सामुदायिक वन	२०००००	२००००
३	बयर पानी समुदायिक वन	२०००००	२००००
४	चुर बोट समुदायिक वन	२०००००	२००००
५	रिप तथा पातले अधेरी सा. वन	२०००००	२००००
६	अधेरी समुदायिक वन	२०००००	२००००
७	खेपुवा जामुने सामुदायिक वन	२०००००	२००००
८	कालिका सामुदायिक वन	२०००००	२००००
९	गहिरी सामुदायिक वन	२०००००	२००००
१०	कुन्छे सामुदायिक वन	२०००००	२००००
११	तारके डाँडा सामुदायिक वन	२०००००	२००००
१२	तल्लो कुन्छे सामुदायिक वन	२०००००	२००००
१३	साउनी ठुली सामुदायिक वन	२०००००	२००००
१४	खैरेनी सामुदायिक वन	२०००००	२००००
१५	भल डाँडा सामुदायिक वन	२०००००	२००००
१६	तिन घरे सामुदायिक वन	२०००००	२००००

क्र.सं.	सामुदायिक वनको नाम	वार्षिक वन पैदावार विक्रीवाट प्राप्त हुने अनुमानित आय	गाउँपालिकाको कोषमा दाखिला गर्ने १०% रकम
१७	एम्ले पाँखा सामुदायिक वन	२०००००	२००००
१८	मुहनी गौरी सामुदायिक वन	२०००००	२००००
१९	साल गौरी सामुदायिक वन	२०००००	२००००
२०	भालु भिर सामुदायिक वन	२०००००	२००००
२१	सिखर मैले सामुदायिक वन	२०००००	२००००
२२	दोडेनी सामु सामुदायिक वन	२०००००	२००००
२३	फल्के पाँख सामुदायिक वन	२०००००	२००००
२४	लिम्ले महिला सामुदायिक वन	२०००००	२००००
२५	चौतारा सामुदायिक वन	२०००००	२००००
२६	गतेरी सामुदायिक वन	२०००००	२००००
२७	ठूलो सामुदायिक वन	२०००००	२००००
२८	धनसार सामुदायिक वन	२०००००	२००००
२९	फिनाम सामुदायिक वन	२०००००	२००००
	जम्मा	**५८०००००	५८००००

वन ऐन २०७६ को दफा २२ ले उपभोक्ता समूहले कार्ययोजना वमोजिम आर्जन गरेको बार्षिक आयबाट माथिको रकम कटाई वाँकी रकममा कम्तिमा २५ प्रतिशत रकम वनको विकास, संरक्षण, र व्यवस्थापन कार्यमा खर्चगरी बाँकी रहेको रकमको कम्तिमा ५० प्रतिशत रकम सम्वन्धित स्थानीय तहसँग समन्वय गरी गरिबी न्यूनीकरण, महिला सशक्तीकरण तथा उद्यम विकास कार्यमा खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस अनुसार सिरानचोक गाउँपालिका अन्तर्गतका हरेक सामुदायिक वनले वार्पिक २ लाखको वन पैदावार विक्री गर्ने अनुमान गर्दा रु.२२,४७,५०० गाउँपालिकासँगको समन्वयमा स्थानीय स्तरमा लगानी हुने अनुमान ।

(ण) जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको ब्यवसायिक उपयोग, साना सवारी कर, बहाल विटौरी शुल्क, अन्य दस्तुर, न्यायिक दण्ड, जरिवाना, जफत, अन्य क्षेत्रको आय

यी शीर्षकहरु हाल सम्भावना नभएका तथा यकिन गरेर राजश्व अनुमान गर्न नसकिने प्रकृतिका शीर्षकहरु हुन् । हाल प्राप्त हुन सक्ने शीर्षकलाई एकमुष्ट रुपमा राजश्व प्राप्त हुन सक्ने अनुमान गरी सम्भावना विश्लेषण तथा प्रक्षेपण गरिएको छ ।

अनुसूची २ : गाउँपालिकाको आगामी तीन आर्थिक बर्षको राजश्व प्रक्षेपण

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ		अनुमान	गाउँपालिकाको सम्भावना	प्रक्षेपित आय		
		०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८		०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१
**१०००० **	**राजश्व तथा अनुदान**	**३,७२४,६०३**	**६१०,०६८,८२८**	**५७६,८९८,८६४**	**६४९,०९७,९४०**	**७११,०४२,०८४**	**७८२,७०१,९८७**	**८६१,९९१,३६४**
**११००० **	**कर**	**५५६,१००**	**७७,७४१,०००**	**५५,४२०,८६४**	**८४,१५२,४४०**	**९०,०३५,२८४**	**९९,५९९,६५७**	**११०,५७४,७५१**
**१११०० **	**आय, मुनाफा तथा पुंजिगत आयमा लाग्ने कर**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
**१११३० **	**लगानीको आय तथा अन्य आयमा लाग्ने कर**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१११३१	सम्पत्ति बहाल तथा पट्टा वापतको आयमा लाग्ने कर							
**११३०० **	**सम्पत्ती कर**	**५५६,१००**	**५२०,०००**	**१,८१४,०७७**	**७,६५२,५००**	**५,९०८,३००**	**७,०५९,९७५**	**८,७८१,१००**
**११३१० **	**अचल सम्पत्तीमा लाग्ने कर**	**५२७,४९७**	**५००,०००**	**१,७५६,८६७**	**६,३९२,५००**	**४,६४८,३००**	**५,६७३,९७५**	**७,२५६,५००**
११३१३	सम्पत्ति कर *(सम्पत्ति कर)*	०	५०००००	१७५६८६७	५३२८५००	३१९७१००	३९९६३७५	५३२८५००
११३१४	भूमी कर/मालपोत	५२७४९७			१०६४०००	८५१२००	९५७६००	१०६४०००
११३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर				०	६०००००	७२००००	८६४०००
**११३२० **	**खुद सम्पत्तिमा लाग्ने चालु कर**	**२८,६०३**	**२०,०००**	**५७,२१०**	**१,२६०,०००**	**१,२६०,०००**	**१,३८६,०००**	**१,५२४,६००**
११३२१	घर बहाल कर	२८६०३	२००००	५७२१०	१२६००००	१२६००००	१३८६०००	१५२४६००
११३२२	बहाल विटौरी कर				०	०	०	०
**११४०० **	**वस्तु तथा सेवामा आधारित कर**	**–**	**७७,२२१,०००**	**५३,६०६,७८७**	**७६,४३५,४४०**	**८४,०६२,४८४**	**९२,४६८,७३२**	**१०१,७१५,६०६**
**११४१० **	**मुल्य अभिवृद्धि कर**	**–**	**७३,९००,०००**	**५०,५८८,७८७**	**७२,६२४,४४०**	**७९,८८६,८८४**	**८७,८७५,५७२**	**९६,६६३,१३०**
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर		७३,९००,०००	५०,५८८,७८७	७२,६२४,४४०	७९,८८६,८८४	८७,८७५,५७२	९६,६६३,१३०
**११४२० **	**अन्तःशुल्क**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१४४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क				–			
**११४५० **	**पुर्वाधार सेवाको उपयोग तथा सवारी साधनमा लाग्ने कर**	**–**	**३,३२१,०००**	**३,०१८,०००**	**३,७९६,०००**	**४,१७५,६००**	**४,५९३,१६०**	**५,०५२,४७६**

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ		अनुमान	गाउँपालिकाको सम्भावना	प्रक्षेपित आय		
		०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८		०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१
११४५१	सवारी साधन कर (साना सवारी)				–	–	–	–
११४५२	पुर्वाधार सेवाको उपयोगमा लाग्ने कर				–	–	–	–
११४५६	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर (प्रदेश)		३,३२१,०००	३,०१८,०००	३,७९६,०००	४,१७५,६००	४,५९३,१६०	५,०५२,४७६
११४७०	**मनोरंजन तथा विज्ञापन कर**	**–**	**–**	**–**	**१५,०००**	**–**	**–**	**–**
११४७१	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर							
११४७२	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर				१५,०००			
११४७९	अन्य मनोरंजन कर							
११६००	**अन्य कर**	**–**	**–**	**–**	**६४,५००**	**६४,५००**	**७०,९५०**	**७८,०४५**
११६१०	**व्यवसायले भुक्तानी गर्ने**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
११६११	व्यवसायले भुक्तानी गर्ने (जडिबुटी, कवाडी र जिवजन्तु कर)				–	–	–	–
११६२०	**व्यवसाय बाहेक अन्यले भुक्तानी गर्ने**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
११६२१	व्यवसाय बाहेक अन्यले भुक्तानी गर्ने							
११६३०	**कृषि तथा पशुजन्य कारोवारमा लाग्ने कर**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर							
११६३२	ओखेटोपहारमा लाग्ने कर							
११६९०	**अन्य कर**	**–**	**–**	**–**	**६४,५००**	**६४,५००**	**७०,९५०**	**७८,०४५**
११६९१	अन्य कर				६४,५००	६४,५००	७०,९५०	७८,०४५
१३०००	**अनुदान**	**–**	**३९७,६३३,०००**	**४०२,८३६,९७८**	**५५१,९७३,०००**	**६०७,१६०,३००**	**६६७,८८६,३३०**	**७३४,६८६,९६३**
१३१००	**द्विपक्षीय वैदेशिक अनुदान**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१३११०	**द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१३१११	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान							

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ		अनुमान	गाउँपालिकाको सम्भावना	प्रक्षेपित आय		
		०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८		०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१
१३१२०	**द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१३१२१	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजीगत अनुदान							
१३२००	**बहुपक्षीय वैदेशिक अनुदान**	–	–	–	–	–	–	–
१३२१०	**बहुपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१३२११	अन्तराष्ट्रिय अन्तरसरकारी संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान							
१३२१२	अन्तराष्ट्रिय गैह्र सरकारी संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान							
१३२२०	**बहुपक्षीय वैदेशिक पूँजीगत अनुदान**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१३२२१	अन्तराष्ट्रिय अन्तरसरकारी संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान							
१३२२२	अन्तराष्ट्रिय गैह्र सरकारी संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान							
१३२३०	**अन्य वैदेशिक चालु अनुदान**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१३२३१	अन्य वैदेशिक चालु अनुदान							
१३२४०	**अन्य वैदेशिक पूँजीगत अनुदान**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१३२४१	अन्य वैदेशिक पूँजीगत अनुदान							
१३३००	**अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण**	**–**	**३९७,६३३,०००**	**४०२,८३६,९७८**	**५५१,८७३,०००**	**६०७,०६०,३००**	**६६७,७६६,३३०**	**७३४,५४२,९६३**
१३३१०	**अन्तरसरकारी अनुदान**	**–**	**३९७,६३३,०००**	**४०२,८३६,९७८**	**५५१,८७३,०००**	**६०७,०६०,३००**	**६६७,७६६,३३०**	**७३४,५४२,९६३**
१३३११	समानिकरण अनुदान (संघ र प्रदेश)		१४६,८८९,०००	१५८,६६९,९७८	१४७,२७३,०००	१४८,६१०,०००	१६३,४७१,०००	१७९,८१८,१००
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु (संघ र प्रदेश)		२५०,७४४,०००	२४४,१६७,०००	२७३,६००,०००	१३,३९०,३००	१४,७२९,३३०	१६,२०२,२६३
१३३१३	शसर्त अनुदान पूँजीगत				–	३००,९६०,०००	३३१,०५६,०००	३६४,१६१,६००
१३३१४	विषेश अनुदान चालु				–	–	–	–
१३३१५	विषेश अनुदान पूँजीगत (प्रदेश प्रशा. भवन)				–	–	–	–
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु (प्रदेश)				–	–	–	–
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत				–	–	–	–
१३३१८	अन्य अनुदान चालु *(सामाजिक सुरक्षा)*				१२०,०००,०००	१३२,०००,०००	१४५,२००,०००	१५९,७२०,०००

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ		अनुमान	गाउँपालिकाको सम्भावना	प्रक्षेपित आय		
		०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८		०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१
१३३१९	अन्य अनुदान पूँजीगत (जिसस गोरखा)				११,०००,०००	१२,१००,०००	१३,३१०,०००	१४,६४१,०००
१३४००	**अन्य आन्तरिक अनुदान**	**-**	**-**	**-**	**१००,०००**	**१००,०००**	**१२०,०००**	**१४४,०००**
१३४१०	**अन्य आन्तरिक अनुदान**	**-**	**-**	**-**	**१००,०००**	**१००,०००**	**१२०,०००**	**१४४,०००**
१३४११	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान *(सडक बोर्ड नेपाल)*							
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान *(लागत सहभागिता)*				१००,०००	१००,०००	१२०,०००	१४४,०००
१४०००	**अन्य राजश्व**	**२,९७७,६४०**	**२६,३७६,८२८**	**१,८६५,२२६**	**१२,८७२,५००**	**१३,७४६,५००**	**१५,१०६,०००**	**१६,६०८,६५०**
१४१००	**सम्पत्तिबाट प्राप्त आय**	**-**	**१९६,८२८**	**-**	**२००,०००**	**१४०,०००**	**१७०,०००**	**१९०,०००**
१४११०	**व्याज**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
१४१११	वित्तीय निकायबाट प्राप्त व्याज							
१४१११२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त व्याज							
१४१११३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त व्याज							
१४१११४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त व्याज							
१४१११९	अन्य निकायबाट प्राप्त व्याज							
१४१२०	**लाभांश**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
१४१२१	वित्तीय निकायबाट प्राप्त लाभांश							
१४१२२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त लाभांश							
१४१२३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त लाभांश							
१४१२४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त लाभांश							
१४१२९	अन्य निकायबाट प्राप्त लाभांश							
१४१५०	**भाडा तथा रोयल्टी**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
१४१५१	सरकारी सम्पत्तीको बहालबाट प्राप्त आय							

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ		अनुमान	गाउँपालिकाको सम्भावना	प्रक्षेपित आय		
		०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८		०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१
१४१५३	बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी							
१४१५४	बाँडफाँड भई प्राप्त खानी तथा खनिज सम्बन्धी रोयल्टी							
१४१५५	बाँडफाँड भई प्राप्त जलस्रोत सम्बन्धी रोयल्टी							
१४१५६	बाँडफाँड भई प्राप्त विद्युत्त सम्बन्धी रोयल्टी (पर्यटन समेत)							
१४१५७	बाँडफाँड भई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको बिकीबाट प्राप्त हुने आय							
१४१५८	बाँडफाँड भई प्राप्त पर्वतारोहण वापतको रोयल्टी							
१४१५९	अन्य स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी							
१४१९०	**अन्य शुल्क**	**–**	**१९६,८२८**	**–**	**२००,०००**	**१४०,०००**	**१७०,०००**	**१९०,०००**
१४१९१	पर्यटन शुल्क		१९६,८२८		२००,०००	१४०,०००	१७०,०००	१९०,०००
१४१९२	पदयात्रा शुल्क							
१४२००	**बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम**	**१,६६८,१९१**	**१५,१८०,०००**	**१,८६५,२२६**	**११,९८२,५००**	**१२,९१६,५००**	**१४,१८८,०००**	**१५,६०६,८५०**
१४२१०	**बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम**	**–**	**८,४००,०००**	**–**	**९,५००,०००**	**१०,४५०,०००**	**११,४९५,०००**	**१२,६४४,५००**
१४२११	कृषी उत्पादनको बिक्रिबाट प्राप्त रकम							
१४२१२	सरकारी सम्पत्ती बिक्रिबाट प्राप्त रकम							
१४२१३	अन्य बिक्रिबाट प्राप्त रकम (वालुवा, माटो, काठ आदि)		८,४००,०००		७,०००,०००	७,७००,०००	८,४७०,०००	९,३१७,०००
१४२१६	निजी धारा बापतको शुल्क							
१४२१७	खानेपानी, नहर तथा कुलो उपयोग बापतको शुल्क							
१४२१८	विद्युत्त सेवा शुल्क							
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क (पार्क, एम्बुलेन्स आदि)				२,५००,०००	२,७५०,०००	३,०२५,०००	३,३२७,५००
१४२२०	**प्रशासनिक सेवा शुल्क**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१४२२१	न्यायिक दस्तुर							
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी							
१४२२४	परीक्षा शुल्क							

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ		अनुमान	गाउँपालिकाको सम्भावना	प्रक्षेपित आय		
		०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८		०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१
१४२२५	यातायात क्षेत्रको आम्दानी							
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क							
१४२४०	**दस्तुर**	**१,०९६,८४४**	**२,८८०,०००**	**८८६,९४८**	**२,४०२,५००**	**२,४०२,५००**	**२,६२१,०००**	**२,८८२,३५०**
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क							
१४२४२	नक्सापास दस्तुर		२२५,०००	-	१,५५५,०००	१,५५५,०००	१,७१०,५००	१,८८१,५५०
१४२४३	सिफारिस दस्तुर	९४७,४९९	२,०००,०००	११०,६६४	५३०,०००	५३०,०००	५८३,०००	६४१,३००
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	१४९,३४५	५००,०००	११,५५०	७,५००	७,५००	७,५००	७,५००
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर (अन्य प्रमाणित समेत)				२१०,०००	२१०,०००	२१०,०००	२३१,०००
१४२४९	अन्य दस्तुर (दर्ता, अनुमति, इजाजत) (सेवा शुल्क दस्तुर)		१५५,०००	७६४,७३४	१००,०००	१००,०००	११०,०००	१२१,०००
१४२५०	**अन्य प्रशासनिक दस्तुर**	**५७१,३४७**	**५००,०००**	**१०८,७००**	**८०,०००**	**६४,०००**	**७२,०००**	**८०,०००**
१४२५३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	५७१,३४७	५००,०००	१०८,७००	८०,०००	६४,०००	७२,०००	८०,०००
१४२५४	रेडियो/एफ.एम. संचालन दस्तुर							
१४२६०	**अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क**	**-**	**३,४००,०००**	**८६९,५७८**	**-**	**-**	**-**	**-**
१४२६२	विद्युत्त सम्बन्धी दस्तुर							
१४२६३	जलस्रोत सम्बन्धी अन्य दस्तुर							
१४२६५	अन्य क्षेत्रको आय (कन्टिन्जेन्सी)		३,४००,०००	८६९,५७८				
१४३००	**दण्ड, जरिवाना र जफत**	**-**	**-**	**-**	**११०,०००**	**११०,०००**	**११०,०००**	**११०,०००**
१४३१०	**दण्ड, जरिवाना र जफत**	**-**	**-**	**-**	**११०,०००**	**११०,०००**	**११०,०००**	**११०,०००**
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत				१००,०००	१००,०००	१००,०००	१००,०००
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत				१०,०००	१०,०००	१०,०००	१०,०००
१४३१३	धरौटी सदरस्याहा							
१४४००	**अनुदान बाहेकको हस्तान्तरण**	**-**	**११,०००,०००**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
१४४१०	**चालु हस्तान्तरण**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
१४४११	चालु हस्तान्तरण							
१४४२०	**पूँजीगत हस्तान्तरण**	**-**	**११,०००,०००**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
१४४२१	पूँजीगत हस्तान्तरण		११,०००,०००			**५८०,०००**	**६३८,०००**	**७०१,८००**

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ		अनुमान	गाउँपालिकाको सम्भावना	प्रक्षेपित आय		
		०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८		०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१
१४५००	**विविध राजश्व**	**१,३०९,४४९**	**–**	**–**	**५८०,०००**			
१४५१०	**चालु दावी तथा अन्य शुल्कहरु**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१४५११	वीमा दावी प्राप्ती							
१४५२०	**अन्य राजस्व**	**१,३०९,४४९**	**–**	**–**	**५८०,०००**	**५८०,०००**	**६३८,०००**	**७०१,८००**
१४५२१	प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क							
१४५२९	अन्य राजस्व (सा.व तथा अन्य क्षेत्र)	१,३०९,४४९			५८०,०००	५८०,०००	६३८,०००	७०१,८००
१४५३०	**पूँजीगत राजश्व**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१४५३१	सरकारी घर, जग्गा, गुडविल बिक्रीबाट प्राप्त आय							
१४६१०	**व्यवसाय कर**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**
१४६११	व्यवसाय कर							
१५०००	**विविध प्राप्ती**	**१९०,८६३**	**–**	**–**	**१००,०००**	**१००,०००**	**११०,०००**	**१२१,०००**
१५१००	**विविध प्राप्ती**	**१९०,८६३**	**–**	**–**	**१००,०००**	**१००,०००**	**११०,०००**	**१२१,०००**
१५११०	**विविध प्राप्ती**	**१९०,८६३**	**–**	**–**	**१००,०००**	**१००,०००**	**११०,०००**	**१२१,०००**
१५१११	बेरुजु	१९०,८६३			१००,०००	१००,०००	११०,०००	१२१,०००
१५१११२	निकासा फिर्ता							
१५१११३	अनुदान फिर्ता							
	गत वर्षको मौज्दात		१०८,३१८,०००	११६,७७५,७९६				
	जम्मा	**३,७२४,६०३**	**६१०,०६८,८२८**	**५७६,८९८,८६४**	**६४९,०९७,९४०**	**७११,०४२,०८४**	**७८२,७०१,९८७**	**८६१,९९१,३६४**

अनुसूची ३ : तथ्याङ्क/सूचना संकलनका लागि प्रयोग गरिएको फारम तथा सूची

- गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन २०७६ को अनुसूची १ वमोजिमको तथ्यांक संकलन सूची (आवश्यक परिमार्जन सहित)

- गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन २०७६ को अनुसूची २ वमोजिमको विषयगत विश्लेषणको नमूना

- गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन २०७६ को अनुसूची ३ वमोजिमको वस्तुस्थिति विश्लेषण फाराम

- गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन २०७६ को अनुसूची ४ वमोजिमको राजश्व प्रक्षेपण ढाँचा

अनुसूची ४ : मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुति कार्याशालाका सहभागीहरुको विवरण

क्र.सं.	सहभागीको नाम	पद
१.	राजु गुरुङ	गाउँपालिका अध्यक्ष
२.	सन्तोष गुरुङ	वडा अध्यक्ष, वडा नं. ५
३.	दीपक हमाल	वडा अध्यक्ष, वडा नं. ४
४.	झातक प्रसाद दवाडी	वडा अध्यक्ष, वडा नं. ८
५.	मधु पौडेल	.... ईञ्जिनियर
६.	रोजिना पोखरेल	सूचना प्रविधि अधिकृत
७.	नेत्रप्रसाद पौडेल	राजश्व शाखा प्रमुख
८.	प्रकाश ओली	लेखापाल
९.	कमल लामिछाने क्षेत्री	वडा सचिव, वडा नं. ८
१०.	त्रृष्णा वराल	वडा सचिव, वडा नं. ९
११.	पशुपति घिमिरे	सूचना प्रविधि सहायक
१२.	विकास पन्थी	क्षमता विकास विज्ञ, पूर्णिमा कार्यक्रम
१३.	गीता लिम्बु	जिल्ला संयोजक, पूर्णिमा कार्यक्रम
१४.	शेरबहादुर वोहोरा	जिल्ला उद्यम विकास अधिकृत, पूर्णिमा कार्यक्रम
१५.	अर्जुन विश्वकर्मा	योजना तथा सुशासन सल्लाहकार, पूर्णिमा कार्यक्रम

अनुसूची ५ : मस्यौदा प्रमाणीकरण तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रमका सहभागी विवरण र झलकहरु

मिति २०७७ असोज २६, चित्रेपोखरी, गोरखा

क्र.सं.	सहभागीको नाम	पद
१.	राजन भट्टराई	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२.	ज्ञानेन्द्र गुरुङ	वडा अध्यक्ष, वडा नं. २
३.	सरज ढकालु	वडा अध्यक्ष, वडा नं. ७
४.	झटक प्रसाद सुवेदी	वडा अध्यक्ष, वडा नं. ८
५.	कुलबहादुर वराम	कार्यपालिका सदस्य
६.	जयकृष्ण ढकाल	वडा सदस्य
७.	निरमाया पुरी (गिरी)	लेखा अधिकृत
८.	सुदिप वराल	ईञ्जिनियर
९.	सुशिला पाण्डे	ना.प्रा.स.
१०.	शारदा ढकाल	ऋधिकृत
११.	जनार्दन पोखरेल	वडा सचिव
१२.	अगिता राई	वडा सचिव
१३.	संगिता शर्मा	वडा सचिव
१४.	अहमदिन मियाँ	सहायक पाँचौं
१५.	प्रकाश वली	सहायक पाँचौं
१६.	नेत्रप्रसाद पौडेल	आलेप सहायक/राजश्व प्रमुख
१७.	संगिता सापकोटा	वडा सहायक
१८.	सकुन्तला घिमिरे	वडा सहायक

१९.	ज्ञानेन्द्र पोखरेल	शिक्षा शाखा, स्रोतव्यक्ति
२०.	युवराज न्यौपाने	पशुसेवा प्राविधिक
२१.	अनिल शर्मा	ना.प.से.प्रा
२२.	कमल लामिछाने क्षेत्री	वडा सचिव वडा नं. ८
२३.	उत्तम वस्ती	रोजगार संयोजक
२४.	पशुपति घिमिरे	सूचना प्रविधि सहायक
२५.	मधु पौडेल	जिआइपिएमई
२६.	अर्जुन विश्वकर्मा	योजना तथा सुशासन सल्लाहकार, पूर्णिमा कार्यक्रम
२७.	तृसना वराल	वडा सचिव

अन्तिम मस्यौदा प्रमाणीकरण तथा अभिमुखीकरणको केही झलक

कार्यक्रममा विषयवस्तु प्रस्तुति गर्दै टोलीप्रमुख श्री पुरुषोत्तम नेपाल

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री राजन भट्टराईलाई कार्ययोजनाको मस्यौदा हस्तान्तरण

कार्यक्रमका सहभागी गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, वडाका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी, निजीक्षेत्र एवं नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरु

अनुसूची ६ : सन्दर्भ सामग्रीहरू

- नेपालको संविधान २०७२
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- नेपाल सरकारको वजेट वक्तब्य, २०७७/७८
- नेपाल सरकारको आर्थिक ऐन, २०७७
- गण्डकी प्रदेश आर्थिक ऐन, २०७७
- राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४
- राष्ट्रिय परिचय पत्र तथा पञ्जीकरण ऐन, २०७६
- सहकारी ऐन, २०७४
- वन ऐन, २०७६
- भूउपयोग ऐन, २०७६
- स्थानीय तहमा सेवा प्रवाह सम्बन्धी ब्यवस्था, २०७४
- एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७५
- सिरानचोक गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७७
- प्रदेश तथा स्थानीय कर सम्बन्धी अध्ययन तथा सुझाव प्रतिवेदन, २०७५ - नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) निर्णयबाट गठित कार्यदलले अर्थ मन्त्रालय समक्ष पेश गरेको
- सिरानचोक गाउँपालिकाको विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरू
- संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका प्रगति प्रतिवेदनहरू
- गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन २०७६
- ढुंगा, गिट्टी, वालुवा उत्खनन्, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०७७,
- केन्द्रीय तथ्यांक विभाग आर्थिक गणना २०७६,
- तथ्यांक कार्यालय गोरखा, जिल्ला वस्तुगत विवरण गोरखा २०७४
- विज्ञापन (नियमन गर्ने) ऐन २०७६
- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐन २०७६
- सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा लगानी ऐन २०७५
- औद्योगिक नीति २०६७, व्यापार नीति २०७२, आपूर्ति नीति २०६९
- औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७३ (संशोधन २०७६)
- प्राइभेट फर्म दर्ता ऐन, २०१४ (संशोधित २०७५) तथा नियमावली, २०३४ (संशोधित २०७६)
- साझेदारी ऐन, २०२० (संशोधन २०७५)
- कम्पनी ऐन, २०६३ (संशोधन २०७५)
- RK Shah, Fiscal federalism in Nepal : Challenges and Opportunities, Research Nepal Journal of Development Studies, 2019
- Sepulveda and Vazquez, Explaining property tax collections in developing countries: the case of Latin America, 2012
- Federalism in Nepal, Local Bodies Fiscal Commission - LBFC, Nepal.